

**SUOMEN KIELEN
SOSIAALINEN OPPIMINEN
TYÖYHTEISÖSSÄ**

**IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat
suomalaisessa työyhteisössä**

**Pro gradu
Anne Härkönen**

Jyväskylän yliopisto

Kielten laitos

Suomen kieli

Lokakuu 2011

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Härkönen, Anne Pauliina	
Työn nimi – Title SUOMEN KIELEN SOSIAALINEN OPPIMINEN TYÖYHTEISÖSSÄ IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 93
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Työperusteisen maahanmuuton määrä kasvaa Suomessa jatkuvasti. Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaista sosiaalista kielenoppimista informaatioteknologian alan työyhteisössä tapahtuu ilman formaalia kielikoulutusta. Lisäksi tutkitaan, miten suomen kielen taidon taso vaikuttaa elämään, millaisena suomenkieliset työtoverit näkevät maahanmuuttajien suomen kielen taidon ja oman roolinsa sen kehittymisessä, sekä millaisia ovat maahanmuuttajien asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan.</p> <p>Tutkimukseni koostuu kuudesta noin puolen tunnin mittaisesta yksilöhaastattelusta ja yhdestä ryhmähaastattelusta. Tutkimuksessa vertaillaan kahta työyhteisöä, joista toisessa työkielenä on suomi ja toisessa englanti. Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin sosiokulttuurisessa ja dialogisessa viitekehysessä. Perusanalyysimenetelmänä on sisällönanalyysi.</p> <p>Tulokset osoittavat, että haastateltujen maahanmuuttajien suomen kielen taito on usein parempi, kuin mitä heidän työtoverinsa tai edes he itse olettavat. Kielitaitoa on, mutta se jää näkymättömiin. Työympäristö tarjoaa kyllä otollisia tilaisuuksia kielitaidon kehittämiseen, mutta niitä ei juuri käytetä. Syitä tähän ovat muun muassa varovaisuus, kohteliaisuus ja englannin kielen käytön helppous.</p> <p>Tutkimuksesta käy ilmi, että haastateltaville ei muodostu voimakasta tarvetta suomen kielen oppimiseen. Suomessa puhutaan englantia hyvin ja työasiat on sekä nopeinta että yksinkertaisinta hoitaa englanniksi. Tulokset kuitenkin osoittavat, että kielitaidon puute jättää maahanmuuttajat usein ulkopuolisiksi sosiaalisesta elämästä. Kieli ja kulttuuri kulkevat käsi kädessä, eikä sosiaalisia suhteita työpaikan ulkopuolella ilman kielitaitoa muodostu helposti. Eniten maahanmuuttajat olisivat kaivanneet sellaista kielitaitoa, josta olisi ollut hyötyä nimenomaan vapaa-ajalla ja työpaikan vapaamuotoisemmissa tilanteissa, kuten kahvitauoilla.</p> <p>Pro gradu –tutkielma on aloitettu osana Suomi työkielenä –tutkimusta, joka kuului Jyväskylän yliopiston Dialogues of Appropriation: Dialogical perspectives to language and teaching – tutkimushankkeeseen. Hanketta rahoitti Suomen Akatemia vuosina 2008-2010. Tutkielma on päätetty Suomi työkielenä: Sosiokognitiivinen näkökulma maahanmuuttajien ammatilliseen kielitaitoon –hankkeen piirissä.</p>	
Asiasanat – Keywords Suomi toisena kielenä, työperusteinen maahanmuutto, kielen oppiminen, dialogisuus	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	7
2.	AINEISTO JA MENETELMÄT	11
2.1.	Tutkimusasetelma	11
2.2.	Tutkimuskysymykset	12
2.3.	Osallistujat ja tutkimusmenetelmät	13
3.	TEORIATAUSTA	17
3.1.	Keskeiset käsitteet	17
3.2.	Työperusteisen maahanmuuton kielikoulutus	18
3.3.	Kielenoppiminen	19
3.3.1.	Kielenoppimiseen vaikuttavat tekijät	19
3.3.2.	Kielenoppiminen sosiaalisena prosessina	20
3.3.3.	Kielenoppiminen ja yhteisön jäsenyys	22
3.3.4.	Kielenoppimisen dialogisuus	23
3.4.	Kielitaidon osa-alueet	24
3.4.1.	Sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus	25
3.5.	Suomen kieli työelämässä	27
3.5.1.	Ammatillinen kielitaito	27
4.	SUOMEN KIELEN SOSIAALINEN OPPIMINEN TYÖYHTEISÖSSÄ	29
4.1.	Maahanmuuttajat englanninkielisessä työyhteisössä	29
4.1.1.	Kokemukset kielenkäytöstä	29
4.1.2.	Käsityksiä omasta kielitaidosta	32
4.1.3.	Asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan	34
4.1.4.	Käsityksiä omasta kielenoppimisesta	37
4.1.5.	Sosiaalinen vuorovaikutus oppimisessa: oppimisympäristö, vertaistuki, ja kaveriopetus	38
4.1.6.	Koulutuksen ja työyhteisön merkitys	45
4.1.7.	Mediat	47
4.1.8.	Maahanmuuttajien työtovereiden näkemyksiä työskentelystä maahanmuuttajien kanssa	48
4.2.	Maahanmuuttajat suomenkielisessä työyhteisössä	61
4.2.1.	Maahanmuuttajan työtoverin näkemyksiä työskentelystä suomenkielisessä työympäristössä	71
4.2.2.	Kommunikointi suomeksi maahanmuuttajan kanssa	72
4.2.3.	Käsitykset maahanmuuttajan suomen kielen taidoista	74
4.2.4.	Kulttuurierot	75
4.2.5.	Maahanmuuttajan sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan	76
4.2.6.	Käsityksiä sosiaalisesta kielenoppimisesta	76
4.2.7.	Käsityksiä suomen kielen koulutuksen tarpeesta	78
5.	TULOSTEN KOONTI JA TARKASTELU	79
5.1.	Suomen kielen taito ja sen tarve	79
5.2.	Kohteliaisuus ja roolit	80
5.3.	Kielitaidon vaikutus maahanmuuttajien elämään	82
6.	PÄÄTÄNTÖ	84
	LÄHTEET	91

1. JOHDANTO

Maahanmuuttajien määrä on kasvanut Suomessa jatkuvasti 1990-luvulta lähtien. Silti Suomessa on edelleen vähemmän maahanmuuttajia kuin suurimmassa osassa muita Euroopan maita (Forsander & Raunio 2005: 29). Maahanmuuttajien taustat ja maahanmuuton syyt ovat hyvin heterogeenisiä, mutta myös työperusteisen maahanmuuton määrä kasvaa. Työperusteisia maahanmuuttajia on kuitenkin edelleen vain kymmenesosa kaikista muuttajista (Pitkänen 2007: 43). Työperusteiseksi maahanmuuttajaksi katsotaan henkilö, jolla on jo tullessaan työpaikka Suomessa ja joka saapuu Suomeen nimenomaan tehdäkseen täällä työtä.

Suurin osa maailmalla tapahtuvasta muuttoliikkeestä suuntautuu etelästä pohjoiseen ja idästä länteen, kun koulutettu työvoima muuttaa maihin, joissa työntekijöitä tarvitaan (Tanner 2005: 11). Suomessa kansainvälistyneimpiä organisaatioita ovat edelleenkin korkeakoulut, eivät niinkään yritykset (Forsander & Raunio 2005: 30). Tämä johtuu muun muassa siitä, että yritysten kansainvälistyminen on alkanut vasta pari vuosikymmentä sitten, korkeakoulujen jo paljon aikaisemmin.

Työelämä Suomessa kuitenkin kansainvälistyy ja muuttuu monikulttuurisemmaksi kaiken aikaa (Kantelinen & Keränen 2005: 151). Muutosta on tapahtunut jo parin viimeisen vuosikymmenen ajan. Muutokseen sopeutuminen edellyttää erikoistumista aloille, joilla Suomi parhaiten pystyy kilpailemaan globalisoituvassa maailmassa. (Sajavaara & Salo, 2007: 233.) Monilla yrityksillä onkin tarve palkata työvoimaa ulkomailta, sillä toisinaan Suomesta ei vain löydy juuri yrityksen tarpeisiin sopivaa, osaavaa työvoimaa. Kansainvälisen yrityksen on myös helpompi vastata asiakkaidensa tarpeisiin, kun sillä on itselläänkin etnisesti rikas henkilöstö. (Sippola ja Pitkänen 2005: 89.) Työympäristön muuttuminen monikulttuuriseksi voi kuitenkin aiheuttaa jännitteitä, kun kohdataan erilaisia ajatusmalleja ja toimintatapoja, mutta ne voivat toimia myös inspiraation lähteinä työn kehittämiseksi (Pitkänen 2007: 43).

Työelämän muutokset vaikuttavat myös kielitaitotarpeisiin. Kielitaito on välttämätöntä, kun kieli- ja kulttuurirajat murenevät. Vaikka englanti onkin jo monen Suomessa toimivan yrityksen ja organisaation työkieli, monikulttuurisessa ja -kielisessä työympäristössä saattaa olla sopeutumisvaikeuksia puolin ja toisin. (Sajavaara & Salo 2007: 237–238.) Tässä pro gradu -tutkielmassa keskitytään selvittämään suomen kielen oppimista sosiaalisena tapahtumana informaatioteknologian alan työympäristössä. Tarkoituksena on tutkia, miten suomen kieltä opitaan suomalaisessa työyhteisössä ja min-

käläisiä eroja oppimisessa on silloin, kun työkieli on englanti ja silloin, kun työkieli on suomi. Tutkimuksen kohteena on myös se, miten suomen kielen taito tai sen puute vaikuttaa siihen, kuinka hyvin Suomessa viihdytään ja millaiseksi elämänlaatu sitä kautta muodostuu sekä sitä, millaisena maahanmuuttajien kielitaito nähdään.

Tutkimukseni käsittelee suomen kielen sosiaalista oppimista sekä englanninkielisessä että suomenkielisessä työympäristössä. Tutkimus toteutettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluina. Kaikki haastateltavat työskentelivät kahdessa suomalaisessa IT-alan yrityksessä. Toisen yrityksen työkieli oli englanti ja toisen suomi. Tutkin sitä, miten ja kuinka paljon näissä työympäristöissä opitaan suomen kieltä sekä millaisiksi asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan muodostuvat. Toinen osa tutkimuksestani muodostui näiden maahanmuuttajien suomenkielisten työtovereiden ryhmähaastattelusta englanninkielisessä työympäristössä ja yhdestä yksilöhaastattelusta suomenkielisessä työympäristössä.

Maahanmuuttajien taustat voivat vaihdella hyvin paljon niin kielellisesti kuin kulttuurisestikin. Tausta vaikuttaa osaltaan myös siihen, kuinka henkilö sopeutuu uuteen asuinmaahan, kuinka hyvin hän oppii uuden kielen ja ehkä myös siihen, millainen on hänen motivaationsa uuden kielen oppimisen suhteen. Vaikka Suomessa osataankin englantia melko hyvin, kaikissa tilanteissa sillä ei selviä eikä kulttuuriin useinkaan pääse täysin sisälle ilman suomen kielen taitoa. Lisäksi kulttuurishokki lienee usein kieltä suurempi ongelma. Suomeen ulkomailta saapuva henkilö joutuu toisinaan läpikäymään vaikeankin kulttuurisen oppimisen prosessin (Pitkänen 2007: 48).

Tässä tutkimuksessa keskitytään englantia työkielenään käyttäviin henkilöihin, joille suomen kielen hallinta ei ole välttämättömyys. Heiltä ei ole vaadittu suomen kielen osaamista rekrytointitilanteessa, vaan ainoastaan ammattitaitoa siihen työhön, jota he ovat tulleet Suomeen tekemään sekä vahvaa ammatillisen englannin hallintaa. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten näistä lähtökohdista tulevat henkilöt suhtautuvat suomen kieleen ja oppivat sitä. Lisäksi vertailukohtana on työympäristö, jossa työkielenä on suomi, mutta jossa maahanmuuttajilta ei edellytetty suomen kielen taitoa, vaan heidän kanssaan kommunikointiin englanniksi.

Työperusteisen maahanmuuton voidaan katsoa olevan enemmänkin työpaikan vaihtoa kuin varsinaista maahanmuuttoa. Työpaikka on usein selvillä jo ennen maahan tuloa ja se on ensisijainen syy muutolle. (Forsander & Raunio 2005: 32.) Kun työntekijä rekrytoidaan esimerkiksi internetin välityksellä, hänen spesifi osaamisensa on usein työnantajalla varsin hyvin selvillä jo ennen hänen tapaamistaan. Informaatioteknologian alalla työntekijöihin kohdistuvat odotukset ovat globaaleja ja heidät palkataan heidän

ammattiosaamisensa takia. Näin oli tilanne myös tätä tutkimusta varten haastateltujen henkilöiden kohdalla.

IT-alalle on ylipäätään tyypillistä, että ihmiset siirtyvät paljon maasta toiseen: työ ei useinkaan ole ajasta ja paikasta riippuvaista. Se johtuu muun muassa IT-alan nopea-tempoisuudesta ja alan globaalista luonteesta sekä englannin kielen käytön yleisyydestä alalla. Lisäksi tietotekniikan asiantuntemuksen fragmentoituminen lisää alan asiantuntijoiden kysyntää, joten heitä joudutaan rekrytoimaan ulkomailta. Huippuosaamisella on taipumus vetää puoleensa niin yrityksiä kuin työntekijöitäkin (Heikkilä & Pikkarainen, 2008: 95).

On tavanomaista, että myös Suomesta lähdetään tietyksi ajaksi töihin toiseen maahan, jossa osaamista tarvitaan ja myös tänne muutetaan tekemään töitä tietyksi aikaa. Tärkeimpiä syitä maahanmuuttajien Suomeen jäämiselle ovat yleensä työn mielekyys, mahdollisuus kehittyä työssä ja edetä uralla sekä työympäristön miellyttävyyys. Perheellisten kohdalla tärkeä syy on lasten koulunkäynti: Suomen koulujärjestelmää pidetään niin hyvänä, ettei lasta useinkaan haluta siirtää toiseen maahan. (Heikkilä & Pikkarainen, 2008: 96–97.)

On kuitenkin olemassa myös syitä, jotka johtavat poismuuttoon Suomesta. Näitä ovat esimerkiksi korkea verotus, ilmasto, elämisen kalleus ja syrjäinen sijainti. (Heikkilä & Pikkarainen 2008: 97, 100.)

Mikäli Suomeen töihin tuleva henkilö haluaa Suomen kansalaisuuden, se edellyttää tiettyä kielitaitoa. Yleinen kielitutkinto tulisi selvittää taitotasolla 3 tai valtion kielitutkinto tyydyttävällä taidolla (Nissilä, Martin, Vaarala ja Kuukka 2006: 185). Mikäli henkilö siis haluaa jäädä pysyvästi Suomeen ja saada Suomen kansalaisuuden, on suomen kielen taito hankittava. Toisaalta tässä yhteydessä voidaan nostaa esiin kysymys, halutaanko maahanmuutosta ylipäätään tilapäistä vai pysyvää. Lähtömaa huomioon ottaen saattaa toisinaan olla jopa epätoivottavaa, että työperusteinen maahanmuuttaja jää pysyvästi Suomeen, koska sillä saattaa olla epäsuotuisia vaikutuksia hänen alkuperäiselle kotimaalleen. Jos maahanmuuttaja on esimerkiksi lähtöisin kehitysmaasta, hänen poismuuttonsa aiheuttaa lähtömaalle niin sanottua aivovuotoa, kun hyvin koulutettu henkilö vie osaamisensa mukanaan. (ks. Tanner 2005.)

Työperusteisilla maahanmuuttajilla kielitaito niin äidinkielen kuin englannin kielenkin osalta on yleensä suhteellisen hyvä, mutta asia riippuu kuitenkin lähtömaasta, koulutuksesta ja ammatista. Englannin kielen taito on välttämätön jo senkin takia, että on ylipäätään jokin kommunikointikeino muun työyhteisön kanssa. Lisäksi yhden kielen osaaminen ja kulttuurin tuntemus auttavat yleensä myös toisen kielen oppimisessa,

ja molemmat kielet yhdessä kehittävät kulttuurien välistä tietoisuutta (Eurooppalainen viitekehys 2003: 73).

Mikäli työssä tarvitaan paljon niin kirjallista kuin suullistakin kielenkäyttöä, on myös motivaatio kielitaidon kehittämiseen yleensä korkeampi. Motivaatio saattaa kuitenkin vaihdella riippuen esimerkiksi siitä, onko maahanmuutto luonteeltaan pysyvää vai tilapäistä. Myös sillä on suuri vaikutus, mikä on työkieli. Toisaalta Forsander & Raunio (2005: 26) kirjoittavat, että esimerkiksi juuri IT-alalla, jolla myös haastattelemani henkilöt työskentelevät, osaaminen on standardoitua ja työn tekeminen on irrallaan paikallisen osaamisen vaatimuksista, kuten työskentelymaan kielen ja kulttuurin hallinnasta. Tätä ilmiötä tarkastellaan myös tässä tutkimuksessa.

Tutkimukseni on aloitettu osana Suomi työkielenä -tutkimusta, joka taas oli osa laajempaa Dialogues of Appropriation: Dialogical perspectives to language learning and teaching eli Kielen haltuunoton dialogit: Dialoginen näkökulma kielen oppimiseen ja opetukseen -tutkimushanketta Jyväskylän yliopistossa vuosina 2008-2010. Hankkeen johtaja oli professori Hannele Dufva. Hankkeessa olivat mukana myös FT Lea Nieminen, FT Minna Suni, FT Mari Aro, FT Tommi Nieminen ja FL Olli-Pekka Salo. Suomi työkielenä -tutkimuksessa selvitetään kielikysymyksiä, jotka liittyvät työperusteiseen maahanmuuttoon. Se jatkuu nyt omana hankkeenaan Minna Sunin vetämänä, jonka puitteissa myös tämä pro gradu on viimeistelty. Suomi työkielenä -hankkeen tarkoitus on selvittää työelämässä tarvittavan ammattikielen omaksumista sekä sitä, millaisia viestinnällisiä haasteita työperusteiseen maahanmuuttoon kohdistuu. Tutkimus keskittyy jokapäiväisten tilanteiden tarkkailuun sekä selvittämään työperusteisen maahanmuuton kieli- ja viestintätaidolle asettamia vaatimuksia.

2. AINEISTO JA MENETELMÄT

2.1. Tutkimusasetelma

Aineisto kerättiin ryhmä- ja yksilöhaastatteluilla. Haastattelumuoto oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Se tarkoittaa sitä, että kaikille haastateltaville esitetään samat tai lähestulkoon samat kysymykset samassa järjestyksessä. Joidenkin määritelmien mukaan puolistrukturoidussakin haastattelussa voidaan vaihdella kysymysten järjestystä. Tämä haastattelumuoto päästää tutkittavien äänen hyvin kuuluviin. Haastattelun aihe oli myös kaikille tutkittaville sama, mutta kysymysten muoto ja järjestys vaihtelivat jonkin verran. (Hirsjärvi & Hurme, 2009: 48.)

Haastatellut henkilöt jakautuivat karkeasti kahteen ryhmään. Toiset työskentelevät työyhteisössä, jossa virallinen työkieli oli englanti ja toiset taas työyhteisössä, jossa virallinen työkieli oli suomi. Lisäksi he erosivat toisistaan myös ryhmien sisällä siinä, että osalla ei ollut missään vaiheessa ollut tarkoitusta jäädä Suomeen pysyvästi, vaan he olivat tulleet tänne tekemään tiettyä asiantuntijatyötä informaatioteknologian alalla tietyn aikaa. Osa taas oli aikeissa jäädä Suomeen useiksi vuosiksi tai jopa pysyvästi.

Tutkimusta varten tehtiin kuusi yksilöhaastattelua, joista yksi koski maahanmuuttajan suomenkielistä työtoveria, ja yksi ryhmähaastattelu. Ryhmähaastatteluun osallistui kolme työperusteisten maahanmuuttajien kollegaa, joiden äidinkieli oli suomi. Tällä haastattelulla haluttiin selvittää heidän kokemuksiaan maahanmuuttajien kanssa työskentelystä. Haastattelulla pyrittiin myös saamaan tietoa maahanmuuttajien sosiaalisesta työympäristöstä, ja tähän tarkoitukseen juuri ryhmähaastattelu sopii hyvin. Ryhmähaastatteluissa osanottajat yleensä kommentoivat, huomioivat ja tuottavat tietoa keskusteltavasta asiasta melko spontaanisti (Hirsjärvi & Hurme, 2009: 61).

Yksilöhaastatteluissa haastateltiin kahta työperusteista maahanmuuttajaa, jotka työskentelivät suomenkielisessä työympäristössä. Toisen maahanmuuttajan haastattelu tehtiin kirjallisesti väärinkäsitysten välttämiseksi, koska hänellä oli puheessaan voimakas korostus. Molemmat haastattelut tehtiin englanniksi ja suullisen haastattelun kesto oli noin 35 minuuttia. Lisäksi haastateltiin kirjalliseen haastatteluun osallistuneen maahanmuuttajan työtoveria, joka puhui äidinkielenään suomea. Näiden lisäksi haastateltiin kolmea työperusteista maahanmuuttajaa, jotka työskentelivät englanninkielisessä työympäristössä. Tutkimus pyrki selvittämään työyhteisön roolia kielen oppimisessa, op-

pimisen tapoja sekä haastateltavien kokemaa koulutustarvetta. Tavoitteena oli tuottaa tietoa sekä teorian että käytännön tarpeisiin.

Kaikki haastattelut kirjallista lukuun ottamatta nauhoitettiin ja litteroitiin. Litteroinnit tehtiin puolikarkealla tarkkuustasolla. Äännähdyksiä ei ole merkitty, mutta sanat on litteroitu niin kuin puhuja on ne ilmaissut.

Käytetyt litterointimerkit:

- (...) pitkä tauko
- ... puheenvuoro päättyy / hiipuu kesken lauseen
- , pilkkujen ja muiden välimerkkien käyttö perustuu soveltuvin osin kirjoitetun kielen konventioihin
- () teksti, jota ei ole sanottu ääneen, mutta jonka saattoi haastattelutilanteessa päätellä asiayhteydestä
- [s] suomenkielisiä sanoja muuten englanninkielisessä lauseessa
- (naurua) naurua

2.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat:

1. Minkälaista suomen kielen oppimista tapahtuu IT-alan työympäristössä ilman formaalia kielikoulutusta?
2. Miten IT-ammattilaisten suomen kielen taidon taso vaikuttaa maassa ja työssä viihtymiseen sekä elämänlaatuun?
3. Millaisena suomenkieliset työtoverit näkevät maahanmuuttajien suomen kielen taidon ja oman roolinsa siinä?
4. Millaisia ovat Suomeen muuttavien IT-ammattilaisten asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan?

Tutkimuskysymyksiä käsitellään ja tarkastellaan haastateltavien omien näkemysten, havaintojen ja kokemusten pohjalta.

2.3. Osallistujat ja tutkimusmenetelmät

Aineisto koostui kuudesta yksilöhaastattelusta sekä yhdestä ryhmähaastattelusta. Yksilöhaastattelut koskivat Suomessa työskenteleviä ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. He olivat iältään 22–33-vuotiaita miehiä, joilla oli vaihteleva suomen kielen taito. Heillä oli kaikilla eri kotimaa ja eri äidinkieli. He työskentelivät kahdessa suomalaisessa IT-alan yrityksessä, joista toisessa työkielenä oli suomi, toisessa englanti. Kaikkien englannin kielen taito oli hyvä. Kukaan heistä ei ollut osallistunut formaaliin eli muodolliseen työnantajan järjestämään suomen kielen opetukseen, eikä sitä ollut myöskään työnantajan puolelta heille tarjottu. Haastattelussa pyrittiin selvittämään heidän kokemuksiaan ja käsityksiään suomen kielestä sekä suomen kielen sosiaalista oppimista suomalaisessa työyhteisössä vertaillen suomenkielistä ja englanninkielistä työympäristöä. Englanninkielisissäkin työympäristöissä suomen kieltä käytettiin jonkin verran suomea äidinkielenään puhuvien kesken.

Kaikkien tässä tutkimuksessa haastateltujen nimet on muutettu. Englanninkielisessä työyhteisössä työskenteleviä haastateltavia oli yhteensä kolme. Heistä 29-vuotias Hans oli saksalainen. Hän osasi äidinkieltänsä saksan lisäksi englantia, ranskaa ja hie-man suomea. Hän oli tullut Suomeen alun perin vaihto-oppilaaksi yliopistoon vajaa neljä vuotta sitten ja jäänyt sen jälkeen töihin tänne. Muissa maissa hän ei ollut asunut kotimaansa lisäksi. Hans oli käynyt pari suomen kielen kurssia jo ennen Suomeen tuloaan ja lisäksi hän opiskeli suomen kieltä yliopistossa vaihto-opiskeluaikanaan. Saksassa käydyt suomen kielen kurssit hän oli maksanut itse.

Jamal, 26 vuotta, oli kotoisin Intiasta. Hänen äidinkieltänsä oli gujarati, jota puhuu äidinkielenään noin 46 miljoonaa ihmistä, pääosin Intiassa. Hän ei ollut käynyt yhtään suomen kielen kurssia, mutta osasi suomea kuitenkin hiukan. Englannin ja gujaratin lisäksi hän puhui hindiä. Haastatteluhetkellä hän oli asunut Suomessa vajaan vuoden, eikä ollut ennen tätä asunut muualla kuin kotimaassaan. Hän arveli asuvansa Suomessa vielä noin 4-5 vuotta. Sekä Hansin että Jamalin haastattelut tehtiin suullisesti englanniksi. Jamalilla oli vaimo kotimaassaan Intiassa.

Kolmas haastateltava oli venäläinen 27-vuotias Ivan. Hän oli koulutukseltaan yliopistosta valmistunut matemaatikko ja ammatiltaan ohjelmistosuunnittelija. Hänellä oli haastateltavista paras suomen kielen taito ja haastattelu tehtiinkin suurelta osin suomeksi hänen omasta aloitteestaan. Haastatteluhetkellä hän oli asunut Suomessa noin vuoden. Ennen Suomeen tuloaan hän ei ollut asunut kotimaansa ulkopuolella pidempiä aikoja.

Hän osasi suomen ja venäjän lisäksi englantia. Hän oli käynyt yhden itse kustantamansa suomen kielen kurssin ja suunnitteli jäävänsä Suomeen vielä pari vuodeksi.

Nämä kolme englanninkielisessä työympäristössä työskentelevää maahanmuuttajaa työskentelivät samassa projektissa suomalaisessa IT-alan yrityksessä. Yrityksen työkielenä oli englanti, mutta valtaosa työntekijöistä Suomessa oli kuitenkin syntyperäisiä suomen kielen puhujia. Haastateltavien projektiryhmässä oli sekä muita työperusteisia maahanmuuttajia että äidinkielenään suomea puhuvia, ja lisäksi ryhmähaastatteluun osallistuneet henkilöt. Pääpiirteittäin kaikille haastateltaville esitettiin samat kysymykset. Yksilöhaastattelut tehtiin joulukuussa 2008. Ne olivat kaikki kestoltaan hieman yli puolen tunnin mittaisia.

Ryhmähaastattelussa haastateltiin kolmea suomea äidinkielenään puhuvaa yksilöhaastatteluihin osallistuneiden työperusteisten maahanmuuttajien kollegaa. Haastattelun avulla haluttiin selvittää heidän kokemuksiaan työskentelystä sellaisten työtovereiden kanssa, joiden äidinkieli ei ole suomi. Haastateltavilta kysyttiin heidän käsityksistään maahanmuuttajatyötovereiden suomen kielen taidosta ja heidän omasta roolistaan näiden suomen kielen omaksumisessa. Ryhmähaastattelun kieli oli suomi.

Ryhmähaastateltavat olivat kaikki ammatiltaan ohjelmistosuunnittelijoita, ja kaikilla oli kohtalaisen hyvä englannin kielen taito. Matti oli haastatteluhetkellä 28-vuotias, Petteri 31-vuotias ja Niilo 35-vuotias. Ryhmähaastattelu tehtiin keväällä 2009.

Suomenkielisessä työympäristössä työskentelevistä yksilöhaastateltavista 22-vuotias Jacob oli kotoisin Puolasta. Hänen äidinkielensä oli puola ja hän osasi lisäksi englantia sekä venäjää. Hän oli asunut Suomessa haastatteluhetkellä neljä kuukautta ja oli pian haastattelun jälkeen lähdössä takaisin kotimaahansa. Hän ei ollut opiskellut suomea ollenkaan ennen maahan tuloaan. Hänen haastattelunsa tapahtui kirjallisesti haastattelulomaketta käyttäen, koska hänen englannin kielen ääntämyksensä ja puhe-rytminsä olivat haastavia. Näin pystyttiin minimoimaan mahdolliset väärinymmärrykset. Samasta syystä Jacobin haastattelu jäi muita haastatteluja pintapuolisemmaksi, sillä ei ollut mahdollisuutta esittää hänelle tarkentavia kysymyksiä. Haastattelun kieli oli englanti. Haastattelu on mukana aineistossa, koska haluttiin saada riittävästi aineistoa sekä suomenkielisestä että englanninkielisestä työympäristöstä.

Haastattelin myös Jacobin suomenkielistä työtoveria, 32-vuotiasta Kaisaa, joka oli ollut töissä kyseisessä yrityksessä haastatteluhetkellä noin kolme vuotta ja työskennellyt Jacobin kanssa melko tiiviisti koko hänen Suomessa viettämänsä ajan. Sekä Jacobin että Kaisan haastattelut tapahtuivat kesällä 2009.

Viimeisenä haastateltavana oli saksalainen 33-vuotias Oliver. Hän työskenteli myös suomenkielisessä työympäristössä IT-alalla ja oli vaihtanut työpaikkaa jokin aika sitten. Hän oli asunut Suomessa haastatteluhetkellä pari vuotta. Hän ymmärsi jonkin verran suomea, mutta ei juuri puhunut sitä. Hänellä oli hyvä englannin kielen taito, mutta hänkään ei ollut opiskellut suomea juuri lainkaan. Hän oli aloittanut suomen kielen kurssin maahan saavuttuaan, mutta kurssi oli jäänyt kesken. Oliveria haastateltiin kaksi kertaa muutaman kuukauden välein vuonna 2010.

Työnantajat eivät olleet asettaneet vaatimuksia haastateltujen maahanmuuttajien suomen kielen taidolle. Kielitaitoa vaadittiin ainoastaan englannin kielessä, joka heillä kaikilla oli hyvä.

Tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissa aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä tarkastellen tekstimuotoista aineistoa, tässä tutkimuksessa siis litteroituja haastatteluja. Sisällönanalyysillä pyritään muodostamaan aineistosta tiivistetty kuvaus ja liittämään se aiempiin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 105.) Analyysin tarkoituksena on informaation lisääminen, joka perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan (Tuomi & Sarajärvi 2002: 110). Sisällönanalyysin teemat on valittu teoreettisten lähtökohtien mukaisesti. Päähuomio on sosiaalisessa kielenoppimisessa ja toisaalta käytännön toiminnan ja oppimisen välisissä kytköksissä.

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Aineiston esikäsittelynä käytetään lähinnä selventävää lähestymistapaa, eli aineistosta karsitaan pois turhat toistot sekä epäolennaiset asiat (Hirsjärvi & Hurme, 2009: 137). Englanninkieliset aineistonäytteet ja suomenkieliset käännökset esitellään tutkimuksessa rinnakkain.

Toiminnan teoria (engl. activity theory) on peräisin Vygotskylta ja se on saanut aineksia myös Leontévin nimissä. Siinä yhdistellään kielitieteiden lisäksi myös luonnontiedettä ja psykologiaa. Ihmisten käyttäytymisen katsotaan olevan seurausta sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden integraatioista ihmisen toimiin. Activity eli toiminta Leontévin mukaan ei ole pelkästään jonkin tekemistä, vaan se on jotakin sellaista tekemistä, jonka motivaationa ovat biologiset tarpeet, kuten nälkä, tai kulttuurallisesti rakentuneet tarpeet, kuten tarve osata lukea. Tarpeista tulee motiiveja, kun ne kohdistuvat johonkin tiettyyn kohteeseen. (Lantolf 2009: 8.)

Vygotskyn mukaan on olemassa kahtiajako yksilöllisen ja sosiaalisen kielenoppimisen välillä: kielen oppimisen ajatellaan tapahtuvan aivoissa ja kommunikaation ja kielenkäytön sosiaalisten prosessien ajatellaan tapahtuvan sosiaalisissa konteksteissa. Kieltä voidaan siis opiskella kielen sosiaalisessa kontekstissa, mutta kieli itsessään nähdään keinotekoisien merkkien ja symbolien järjestelmänä, joille annetaan sosiaalinen

funktio kontekstin kautta, johon ne viittaavat, ja joka on itsessään kielen ulkopuolella. Vygotskylle psykolingvistiset prosessit ovat malleja niistä välittyneistä sosiaalisista kanssakäymisistä, joita yksilö on kokenut sosiaalisella tasolla. Tämä välittyminen tapahtuu erilaisten merkkien avulla. Näin ollen Vygotskylle lingvistiset merkit eivät ole mielivaltaisia, vaan ne luodaan niiden toimintojen mukaan, joita yksilö on tarkoituksellisesti tehnyt. (Kramsch 2009: 133–134.)

Analyysia ohjaavat teoreettiset lähtökohdat esitellään lähemmin seuraavassa luvussa.

3. TEORIATAUSTA

3.1. Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esitellään keskeisimmät tässä pro gradu -tutkimuksessa käytetyt käsitteet.

Ihmisen äidinkieli on yleensä se kieli, joka opitaan ensimmäisenä. Tieteellisissä yhteyksissä sitä kutsutaan yleensä ensikieleksi. Tavallisesti ihminen myös hallitsee äidinkielen käyttämistään kielistä parhaiten ja käyttää sitä elämässään eniten. Tästä voi olla myös poikkeuksia, esimerkiksi silloin kun henkilö asuu syntymämaansa ulkopuolella vailla äidinkieltä puhuvien henkilöiden seuraa. Toisaalta äidinkielen voidaan määrittellä olevan kieli, jonka henkilö kokee äidinkielekseen ja johon hän identifioituu. (Nissilä, Martin, Vaarala ja Kuukka 2006: 12.)

Kun puhutaan toisesta kielestä, tarkoitetaan kieltä, joka opitaan ensikielen jälkeen autenttisessa kieliympäristössä. Esimerkiksi Suomeen ulkomailta muuttavalle henkilölle suomi on toinen kieli, mutta ruotsinkielisillä alueilla se voi olla myös ruotsi. (Rekola 1996: 8.) Termistä ”suomi toisena kielenä” käytetään myös lyhennettä S2.

Vieras kieli on kieli, joka opitaan kyseisen kieliyhteisön ulkopuolella. Suomalaislapsille vieras kieli on esimerkiksi englantia, jota opetellaan koulussa. Suomen kieli on vieras kieli, kun sitä opetetaan jossakin ulkomailla olevassa koulussa tai yliopistossa. Suomea opetetaan Suomen ulkopuolella yli 90 yliopistossa, pääasiassa Euroopassa, Pohjois-Amerikassa ja Aasiassa (Nissilä, Vaarala & Martin 2003: 6, 13).

Kielitietoisuus on tietoisuutta kielestä, sen rakenteesta ja käytöstä. Kun puhutaan toisen tai vieraan kielen oppimisesta, tarvitaan myös kulttuuritietoisuutta, sillä kieli on aina sidoksissa myös kulttuuriin, jossa sitä käytetään. (Dufva, Isoherranen, Lähteenmäki 1996: 29.) Kielen avulla on mahdollista päästä sisälle kulttuuriin ja sen ilmiöihin, tuntee kuuluvansa osana siihen ulkopuolisuuden tunteen sijasta.

Kielitaito on kommunikoinnin välttämätön väline, jota ilman ei yhteiskunnassa ole helppoa tulla toimeen. Kielitaito koostuu kieltä koskevasta tiedosta sekä siitä, että pystyy käyttämään kieltä asiaankuuluvasti kontekstissaan (Härmälä 2008: 62). Kielitaito on kokonaisuus, joka muodostuu erilaisista osataidoista. Yleensä kielitaito jaotellaan lukemisen, kirjoittamisen, puhumisen ja puheen ymmärtämisen taidoiksi. Lisäksi voidaan erottaa rakenteen ja sanaston hallinta. Näillä kielitaidon eri osa-alueilla on yhteinen alueensa, mutta niitä kaikkia on hyvä vahvistaa myös erikseen. (Nissilä ym. 2006: 40.)

Ammattikieli on tietyn ammatin harjoittajien kesken käytettävää kieltä, joka sisältää paljon erikoissanastoa (Niemikorpi 1999).

Työperusteisessa maahanmuutossa on tiukan määrittelyn mukaan kysymys työluvan saaneista maahanmuuttajista. Laajemman määrittelyn mukaan työperusteiseksi maahanmuutoksi voidaan käsittää kaikki, mikä kasvattaa kohdemaan työpanosta. (Kohonen 2007: 4.) Työperusteisten maahanmuuttajien kielikoulutukseen palataan tarkemmin seuraavassa luvussa.

3.2. Työperusteisen maahanmuuton kielikoulutus

Suomessa ei ole yhtenäistä linjaa työperusteisten maahanmuuttajien kielikoulutuksessa (Pöyhönen, Tarnanen, Kyllönen, Vehviläinen ja Rynkänen 2009: 20). Todennäköisesti myös työperusteiset maahanmuuttajat otetaan tulevaisuudessa jollain tavoin mukaan kielikoulutukseen, sillä he eivät tähän asti ole kuuluneet kotoutumiskoulutuksen piiriin (Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen ja Pihlaja 2010: 44). Myös työperusteisilla maahanmuuttajilla kielikoulutuksen ja kotoutumisen ohjauksen tarve on usein suuri. Olisi tärkeää, että myös heidän kielitaitoaan ylläpidettäisiin ja kehitettäisiin yhteistyössä valtion ja työnantajien kanssa, jotta heidän kielitaitonsa olisi työtehtävien tasalla (Pöyhönen ym. 2010: 75).

Työnantajat voivat vapaaehtoisesti järjestää suomen kielen koulutusta tai ostaa kielikoulutuksen toiselta taholta. Työelämän kielikoulutuksesta vastaavat pääasiassa yksityiset kielikoulut (Sajavaara & Salo, 2007: 242). Työnantajat voivat myös halutesaan tukea työntekijöiden itsenäistä hakeutumista kielikursseille antamalla heidän käyttää koulutukseen työaikaansa tai osallistumalla kustannuksiin. Tilanne on kuitenkin usein se, että työnantajat tunnustavat kielikoulutustarpeen olemassaolon, mutta eivät silti ole valmiita panostamaan siihen (Härmälä 2008: 52). Työ asetetaan etusijalle, eikä resursseja useinkaan katsota jäävän muuhun. Lisäksi kielitaidon harvoin katsotaan tuovan lisäarvoa liiketoiminnalle (Sajavaara & Salo, 2007: 243).

Suomen kielen koulutuksen tarve riippuu ensisijaisesti siitä, tarvitseeko henkilö työssään suomen kieltä vai ei, ja jos tarvitsee, kuinka paljon. Toissijaisesti koulutustarvetta määrittelee se, onko henkilö tullut Suomeen pysyvästi vai tilapäisesti, ja jos tilapäisesti, kuinka pitkältä ajasta on kysymys. Lisäksi työnantajien kanta koulutustarpeeseen vaihtelee yrityksestä riippuen. Usein kielikoulutuksen saaminen jää maahanmuuttajan omalle vastuulle ja oman aktiivisuuden varaan.

Aikuisille maahanmuuttajille on tarjolla monenlaisia suomen kielen kielikursseja, joille osallistuminen on useimmille vapaaehtoista. Näillä kursseilla opetetaan yleensä myös suomalaista kulttuuria. Ongelmana on, että näiden kurssien järjestäminen ei ole varsinaisesti kenenkään vastuulla (Pöyhönen ym. 2010: 101) ja kurssien sisällöt voivat poiketa suurestikin toisistaan. Yksittäisillä työnantajilla ei myöskään ole velvollisuutta järjestää ulkomailta tulevalle työvoimalle erillistä kielikoulutusta, vaan se jää yleensä maahanmuuttajien omalle vastuulle, etenkin jos yrityksen työkielenä on englanti. Työnantajalle riittää, että työntekijä selviytyy hänelle osoitetuista työtehtävistä, eikä työntekijän sosiaalisesta viihtymisestä tai vapaa-ajan elämästä useinkaan olla kiinnostuneita.

3.3. Kielenoppiminen

3.3.1. Kielenoppimiseen vaikuttavat tekijät

Kielenoppimisen kulku vaihtelee sekä oppijasta että oppimistilanteesta riippuen. Ihmiset oppivat kieltä erilaisella nopeudella ja yksilöllisessä järjestyksessä, vaikka heillä olisi sama oppimisympäristö ja opettaja. Pohjatiedot ja -koulutus vaikuttavat, samoin oma äidinkieli. Erityisen ratkaisevia ovat myös sisäiset tekijät, niistä tärkeimpinä motivaatio ja asenteet opittavaa asiaa kohtaan. Lisäksi oppimiseen vaikuttavat muun muassa ikä ja kielellinen lahjakkuus. (Sajavaara 1999: 89–92.) Yhden kielen hyvä hallinta tekee usein myös muiden kielten oppimisen helpommaksi (Eurooppalainen viitekehys 2003: 73).

Aikuisiällä kielenoppimisessa auttavat elämäkokemus sekä aikaisemmat tiedot ja taidot, joita hyödynnetään viestintätilanteissa. Myös aikuisten kehittynyt ja jäsentynyt maailmankuva, joka suurelta osin vastaa äidinkielen sanavarastoa ja kielioppia, auttaa uuden oppimisessa. Maailmankuva ja äidinkielen hallinta kehittyvätkin suhteessa toisiinsa. (Eurooppalainen viitekehys 2001: 146.) Aikuisen kielenoppiminen on yleensä eksplisiittistä ja lapsen kielenoppiminen implisiittistä. Aikuisiällä opittavassa kielessä vain harvoin saavutetaan parempi kielenhallinnan taso kuin aloitettaessa kielen opiskelu jo lapsena, sillä herkkyysaika kielen oppimiseen päättyy eri kielten osa-alueilla viimeistään teini-iän jälkeen. (Long 1990: 274.)

Äidinkielen eli lähtökielen vaikutus kohdekielen omaksumiseen on väistämätön. Sitä on tutkittu paljon, mutta tulokset ovat osin ristiriitaisia. Suhtautuminen on vaihdellut lähdekielen vaikutuksen täydellisestä kieltämisestä sen kaikkiselittävyteen oppijan hankaluuksissa kohdekielen kanssa. (Kaivapalu 2005: 24.) Lähdekielen merkitys korostuu siinä, miten sitä osataan hyödyntää, joko motivaation tai itse oppimisen kautta (Nis-

silä ym. 2006: 59). Tärkeää on myös se, millaisena oppija itse näkee lähdekielen ja kohdekielen välisen suhteen (Sajavaara 1994: 22). Sen lisäksi, mikä oppijan äidinkieli on, vaikuttaa se, kuinka hyvin hän sen hallitsee. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että hyvät taidot äidinkielessä helpottavat myös toisen ja vieraan kielen oppimista. Lisäksi äidinkielen käyttö ja sen kehittyminen ovat ensiarvoisen tärkeitä oppilaan identiteetille. (Nissilä ym. 2006: 59.)

Äidinkielen vaikutusta opittavaan kieleen kutsutaan transferiksi. Siitä käytetään myös suomenkielistä termiä siirtovaikutus. Sanaa transfer käytetään nykyisin puhuttaessa ylipäätään kielten välisestä vuorovaikutuksesta, ei ainoastaan äidinkielen ja kohdekielen välisestä. Oppijoilla on taipumus käyttää jo osaamaansa pohjana uuden asian opetteluun, joten lähdekielellä on roolinsa kohdekielen omaksumisessa. Koska kaikki kielet kuitenkin eroavat toisistaan monin tavoin, transferilla on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia kohdekielen oppimiseen. (Kaivapalu 2005: 27–30.)

Kielenoppiminen vaatii oppijalta aktiivisuutta, mutta oikeassa ympäristössä myös passiivista oppimista tapahtuu. Aktiiviselle osallistujalle on tarjolla lukemattomia mahdollisuuksia mielekkääseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Näitä mahdollisuuksia kutsutaan tarjoumiksi. Affordanssit ovat mielekkäitä tapoja liittyä ympäristöön havainnoinnin kautta. Ne eivät ole kielellisiä objekteja, jotka otetaan mielen käsittelyyn, eivätkä kielellisiä esineitä, jotka haetaan muistista. (van Lier 2002: 157.) Kun olemme aktiivisia toimijoita ympäristössämme, sekä toimintamme että ympäröivä maailma luovat meille tarjoumia (van Lier 2002: 147, 150).

Oppiminen riippuu kielellisen affordanssin eli tarjouman määrästä ja laadusta (Nissilä ym. 2006: 58). Affordanssi on sitä, minkä kielellinen ympäristö tarjoaa ja jonka oppija havaitsee (van Lier 1996: 12). Aktiiviseen oppimiseen tarvitaan myös erilaisia strategioita, joita taitava oppija osaa hyödyntää monipuolisesti (Nissilä ym. 2006: 58). Autenttisessa ympäristössä tietyt asiat toistuvat muita useammin, jolloin kielenoppija poimii juuri niitä omaan käyttöönsä. Käytännön tilanteet paljastavat myös sen, millaiselle kielitaidolle ja millaisille ilmauksille oppijalla on tarvetta. (Suni, 2008: 201.) Myös sosiaaliset syyt vaikuttavat yleensä positiivisesti kielenoppimiseen.

3.3.2. Kielenoppiminen sosiaalisena prosessina

Sosiaalinen näkökulma kielenomaksumiseen korostaa yksilön ja yhteisön suhdetta. Sosiaalisessa ympäristössä ihminen oppii kieltä väistämättä ainakin jonkin verran. (Aro 2009:41). Kiinnostavaa tämän tutkielman näkökulmasta onkin juuri se, mitä opitaan

ilman varsinaista kielenopetusta ja kuinka paljon, sekä millaiseksi työympäristössä opittu suomen kielen taito muodostuu.

Vygotskylainen sosiokulttuurisuus pitää sosiaalisuutta ihmisen toiminnan perustana (Aro 2009: 41). Sosiokulttuurisessa viitekehyksessä kyseessä on yksilön suhde ympäristöön ja se korostaa oppimisen sosiaalista perustaa (Suni 2008: 209). Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa kieli nähdään kulttuurisena työkaluna vuorovaikutustilanteessa. Oppimisen katsotaan tapahtuvan vuorovaikutuksessa toisten tuella. Sosiokulttuurinen lähestymistapa tarkastelee siis oppimista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ottaa huomioon muun muassa sosiaaliset verkostot. (Suni 2008: 29–30.)

Positiivinen ympäristö tukee oppimista ja myös edistää sitä, etenkin jos myös työelämän ulkopuolelle muodostuu sosiaalisia kontakteja. Jotta oppimista tapahtuisi, ilmapiiiri työpaikalla tulisi luoda ystävällisen ja turvallisen tuntuiseksi. Vygotskylainen sosiokulttuurinen näkökulma korostaa etenkin sosiaalisen tuen merkitystä oppimisessa (Vygotsky 1982: 184). Muiden mielenkiinto maahanmuuttajan kieltä ja kulttuuria kohtaan vaikuttaakin positiivisesti maahanmuuttajan sopeutumiseen (Hämälä 2005: 13).

Puheen avulla luodaan sosiaalisia kontakteja, toimitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja säädellään yhteistä toimintaa (Alanen 2002: 211). Näin ollen nimenomaan kieli on se väline, jolla vieraassa maassa rakennetaan sosiaalista elämää sekä työpaikalla että myös työpaikan ulkopuolella. Muun muassa Vygotskin kieliteorioista on etsitty yhdistävää sidettä yksilön ja yhteiskunnan välille. On tärkeää tietää, kuinka sosiaalinen ympäristö ja sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttavat yksilön kielenoppimiseen. Myös yksilö vaikuttaa häntä ympäröivään todellisuuteen ja muuttaa sitä. (Alanen 2002: 229.)

Sosiaalista tilannetta voidaan pitää oppimisen kannalta yhtä tärkeänä kuin muodollista opetustilannettakin, mutta keskustelutilanteessa säännöt ovat joustavampia. Tämä johtuu muun muassa siitä, että dialogissa tehtyjä valintoja ohjaavat myös monet kielenulkoiset asiat, kuten konteksti, ilmeet, eleet, tunteet ja luonteenpiirteet. Kuitenkin myös keskustelutilanteessa on kirjoittamattomia, usein kulttuuristakin riippuvia sääntöjä, koska kommunikointi on sosiaalisesti säädeltyä yhteisöllistä toimintaa. (Muikku-Werner 1993: 87.) Sen tähden on tärkeää oppia kielen lisäksi myös viestintäkulttuuria, jotta paikallisten kanssa kommunikoiminen sujuu hyvin.

Kulttuurin vaikutus keskustelutilanteisiin on melko kokonaisvaltainen, koska ihmisen käyttäytyminen on osa kulttuuria. Esimerkiksi kohteliaisuuskysymykset vaihtelevat suuresti eri kulttuurien välillä. Se, mikä toisen mielestä on kohteliasta ja ystävällistä, saattaa toisen mielestä olla joko etäisyyden ylläpitämistä tai liiallista tuttavallisuutta. Toisen henkilön edustaman kulttuurin sosiaalisesta välimatkasta onkin hyvä olla edes

jossain määrin tietoinen kiusallisten tilanteiden välttämiseksi (Muikku-Werner 1993: 100).

Keskustelutilanteessa maahanmuuttajan kanssa syntyvät suomenpuhujat pyrkivät yleensä automaattisesti muuttamaan puhettaan helpommin ymmärrettäväksi. Tämä lyhyitä ja yksinkertaisia ilmauksia suosiva puhetyyli kantaa nimeä ”foreigner talk”. (Suni 1993: 110.) Lisäksi, kun maahanmuuttajan ulkomaalainen tausta on tiedossa, suhduetaan yleensä myös suopeammin toisen mahdollisesti tekemisiin ”kulttuurisiin rikoksiin”, eli siihen, että toinen seisoo liian lähellä tai liian kaukana, teittelee tai sinuttelee väärässä tilanteessa ja niin edelleen.

Keskustelutilanne syntyneen suomenpuhujan kanssa saattaa kuitenkin olla maahanmuuttajalle haasteellinen. Tällöin puhekumppani saattaa vaikuttaa suorituksen tasoon ja sujuvuuteen jopa heikentävästi, koska hänet koetaan muuta kriittisemmäksi. (Sjöberg 2004: 139.)

3.3.3. Kielenoppiminen ja yhteisön jäsenyys

Sosiaalinen identiteetti on tietoisuutta siitä, että kuuluu johonkin ryhmään. Se on myös samaistumista ryhmän toimintamalleihin, arvoihin ja tavoitteisiin. (Tiuraniemi 1993: 23.) Maahanmuuttajalla tunne ryhmään kuulumisesta on usein kyseenalainen niin kauan, kunnes yhteinen kieli löytyy. Kun ryhmässä puhutaan kieltä, jota maahanmuuttaja ei ymmärrä, hän melko todennäköisesti tuntee itsensä ulkopuoliseksi. Lisäksi hän saattaa jäädä paitsi tärkeästäkin informaatiosta, ja sitä taas saattavat seurata vaikeudet edetä uralla (Forsander & Raunio 2005: 48). Kielenoppija pyrkii usein aktiivisesti osalliseksi häntä ympäröivän ryhmän elämästä ja toiminnasta. Kielenoppiminen voidaan siis nähdä siltana sosiaaliseen elämään sekä yhteisön jäsenyyteen. (Suni 2008: 193.)

Yhteisöön sopeutuminen ottaa kuitenkin aina aikansa. Se tapahtuu vähitellen ja vaatii vuorovaikutusta yhteisön muiden jäsenten kanssa. (Suni 2008: 197.) Sopeutumisesta muutokseen vaaditaan maahanmuuttajan lisäksi koko työyhteisöltä. Maahanmuuttajien viihtymiseen vaikuttaa myös se, kuinka paljon he pystyvät itse vaikuttamaan työyhteisön pelisääntöjen luomiseen. (Pitkänen 2007: 48.)

Sosiaalisen identiteetin teoriassa pyritään ymmärtämään minuuden ja sosiaalisen ympäristön laajempien kokonaisuuksien, esimerkiksi ryhmän tai yhteisön, suhteita. Yksilön identiteetti muotoutuu sen mukaan, millaisten ryhmien jäsen hän on ja missä määrin hän on sitoutunut ja samaistunut erilaisten ryhmien toimintaan, arvoihin ja tavoitteisiin. Ihmiset kuuluvat yleensä moniin erilaisiin ryhmiin, jotka kaikki vaikuttavat hänen

identiteettinsä muotoutumiseen. Yksilöllisyys taas perustuu siihen, etteivät kahden ihmisen elämä ja kokemukset voi koskaan olla täysin samanlaiset. (Tiuraniemi 1993: 26.)

3.3.4. Kielenoppimisen dialogisuus

Dialogisuus on Bahtinin piirin ajatteluun pohjaava suuntaus, joka korostaa kieltä sosiaalisena ilmiönä ja painottaa sen tarkastelua käyttöyhteydessään. Dialogilla viitataan tässä yhteydessä yksilön ja elämän väliseen vuorovaikutukseen kokonaisuutena, ei niinkään yksittäiseen keskusteluun kahden osapuolen kesken. (Suni 2008: 20–21.)

Dialogisuudessa yksilön ajatellaan olevan erottamaton osa kokonaisuutta, jonka hän yhdessä ympäristönsä kanssa muodostaa. Tällöin yksilön olemassaolo perustuu toisiin yksilöihin ja kanssakäymiseen heidän kanssaan. (Dufva, Lähteenmäki ja Isoherranen, 1996: 32–33.)

Dialogisuudessa kieli nähdään osana todellisuutta: se muotoutuu aina sen hetkessä sosiaalisessa kontekstissaan. Bahtin ja Volosinov määrittelevät sosiaalisen kielen tietyn ryhmän käyttämäksi ja sille ominaiseksi ilmaisutavaksi. (Alusniemi 2008: 26.) Dialogisuudessa kielen katsotaan olevan sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä kanssakäymisen väline (Lähteenmäki 2002: 188) ja näin ollen se onkin tärkeässä asemassa, kun puhutaan työpaikalla opittavasta kielitaidosta.

Kielenkäyttö on Volosinovin mukaan tilannelähtöistä. Yhteisössä kehittyy tietynlaisia toimintamalleja siitä, kuinka missäkin tilanteessa tulisi toimia. (Lähteenmäki 2002: 194.) Näin voidaan olettaa tapahtuvan myös työpaikalla. Niille muodostuu sisäisiä käyttäytymissääntöjä ja malleja esimerkiksi siitä, kuinka esimiehelle puhutaan, miten virallisia ovat henkilökunnan väliset sähköpostiviestit ja kuinka työtovereita tervehditään aamun kahvitauolla.

Alusniemi (2008) kirjoittaa, että dialogi edustaa oppimistapahtumaa osallistujien välille kehittyvän yhteisymmärryksen kautta. Siinä oppiminen lähtee liikkeelle ihmisen omasta sisäisestä maailmasta, mutta laajenee ulkopuoliseen todellisuuteen vastavuoroisissa ihmissuhteissa. Dialogisessa oppimistapahtumassa painottuvat kokemuksellisuus ja elämänkerrallinen konteksti, joihin erityisesti aikuisten oppiminen pohjautuu. (Alusniemi 2008: 49.) Työyhteisössä yhteisymmärrykseen on luonnollista pyrkiä, koska päämäärä ja tavoitteet ovat yleensä yhteisiä.

Aikuisilla elämäkokemukset ovat irrottamaton osa omaa identiteettiä ja siten kaiken merkityksellisen oppimisen perusta (Alusniemi 2008: 97). Siten esimerkiksi

muutto vieraaseen maahan on jo kokemus sinänsä, mutta myös yksittäiset kanssakäymiset vierasta kieltä äidinkielenään puhuvien kanssa ovat erittäin tärkeitä kokemuksia ja muodostavat mielekkään perustan oppimiselle. Erityisesti aikuisilla kokemuksellisuuden lisäksi dialogisuuteen perustuva oppiminen onkin tärkeää, sillä heillä on jo huomattava elämäkokemus erilaisista asioista (Alusniemi 2008: 98).

3.4. Kielitaidon osa-alueet

Kielitaidon osa-alueita ovat puhuminen, kirjoittaminen, kuullun ymmärtäminen ja luetun tekstin ymmärtäminen. Varsinkin suulliset ja kirjalliset taidot voivat erota toisistaan paljonkin (Huhta & Takala 1999: 183).

Puhumisen katsotaan olevan kielenkäyttäjän tapa tuottaa suullista tekstiä, jota vastaanottaa yksi tai useampi kuulija (Eurooppalainen viitekehys 2001: 92). Puhumisen osa-alueet taas jakautuvat muun muassa viestin välittymiseen, viestin ymmärrettävyyteen, ääntämiseen, sujuvuuteen, sanaston hallintaan, rakenteiden hallintaan, kielen tilanteeseen sopivuuteen ja selkeyteen (Huhta 1997: 30).

Kuullun ymmärtäminen on puheen vastaanottamista ja prosessointia kuulijana. Tärkeää on yleiskäsityksen saaminen ja keskeisten asiasisältöjen ymmärtäminen puhutusta asiasta. (Eurooppalainen viitekehys 2001: 101.)

Tekstuaaliseen osaamiseen sisältyy tieto käytännöistä liittämään lausumat yhteen tekstimuotoon, joka on pohjimmiltaan kielen yksikkö, puhutun tai kirjoitetun, ja joka koostuu kahdesta tai useammasta äänneestä tai lauseesta ja jotka ovat rakentuneet retoristen sääntöjen mukaan (Bachman 1990: 88). Kirjoittaminen on kirjoitetun tekstin tuottamista, jolla on yksi tai useampi lukija (Eurooppalainen viitekehys 2001: 96). Kirjoittamisen osa-alueita taas ovat esimerkiksi viestivyyt, sanasto, rakenteet ja kielen sopivuus (Huhta 1997: 37–38). Kirjoittaminen on monimutkainen prosessi, joka alkujaan perustuu kirjoitusmerkkien symboliselle käytölle (Hintikka 1994: 164). Kirjoittaessa ajatukset puetaan sanoiksi, kun taas lukiessa sanoista muodostetaan ajatuksia (Hintikka 1994: 166).

Lukeminen määritellään kirjoitetun tekstin vastaanottamiseksi, prosessoinniksi ja ymmärtämiseksi (Eurooppalainen viitekehys 2001: 105). Sen katsotaan yleensä olevan se taito, jota työelämässä eniten tarvitaan ja joka myös parhaiten hallitaan (Tarnanen, Härmälä ja Neittaanmäki 2010: 61).

3.4.1. Sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus

Kielitaidon sujuvuutta on määritelty muun muassa niin, että kieltä tulisi puhua ja ymmärtää natiivipuhujan tavoin, kielenkäytön tulisi olla melko automaattista ja selkeää, niin että ajatukset voisi pukea täysin ongelmitta sanoiksi (Lemke 2002: 82). Sujuvuudeksi voidaan myös katsoa puhe, joka kuulostaa luonnolliselta ja juoksevalta. Sitä on kuitenkin vaikea mitata ja yleensä vain kuulija pystyy arvioimaan puheen sujuvuutta. (Sajavaara 1999: 95.)

Lemken (2002: 83) mukaan parempi määritelmä sujuvuudelle olisi, että osaa kommunikoida ja esiintyä sosiaalisissa tilanteissa yleisesti hyväksytyllä tavalla. Hän kuvaa sitä myös käytännön kielelliseksi herkkyudeksi.

Osa kielitaidon sujuvuutta on myös sujuva kuullun ymmärtäminen. Suomenkielisen puheen ymmärtäminen voi toisinaan olla hyvinkin hankalaa, jopa äidinkielenään suomea puhuville. Suomen kielessä on runsaasti erilaisia ja toisistaan poikkeavia murteita. Lisäksi suomen kielen puhemuodot ja yleiskieli eroavat toisistaan suuresti. Maahanmuuttajalle on siis todellinen haaste oppia ymmärtämään eri kielimuotoja. Tilanne on erilainen suomen kielen oppitunnilla, jossa opettaja usein pyrkii puhumaan selkeästi ja melko yleiskielisesti oppijan ymmärtämistä helpottaakseen. Lisäksi maahanmuuttajan maantieteellinen sijainti vaikuttaa. Hän todennäköisesti oppii paikallisen aluepuhekielen piirteitä kohtuullisen hyvin. (Martin 1999: 169.) Jos hän käyttää pääasiassa puhuttua suomen kieltä, hän saattaa hallita tämän murteen paremmin kuin yleiskielen.

Suomessa eletään sellaisessa yhteiskunnassa, jossa lukutaito ja luetun ymmärtäminen ovat ensiarvoisen tärkeässä asemassa. Suomessa uskotaan painetun sanan voimaan, eikä varsinkaan työelämässä pärjää ilman kunnollista lukutaitoa. (Nissilä ym. 2006: 80.) Henkilöt, jotka muuttavat Suomeen suoraan työelämäänsä, ovat yleensä tottuneita lukijoita ja median käyttäjiä. Lukemisen ainoat ongelmat ovat siis toinen kieli itessään sekä toisaalta kulttuuriset erot.

Puheen sujuvuuteen vaikuttaa muun muassa se, kuinka helposti tarvittavat sanat löytyvät muistista, mihin taas vaikuttaa se, kuinka usein niitä käytetään. Myös oikeiden taivutusmuotojen ja tarvittavien lauserakenteiden pitäisi palautua mieleen helposti. Puheen sujuvuutta edesauttavat etenkin keskustelutilanteet syntyperäisten kielenpuhujien kanssa.

Kielitaidon tarkkuudella viitataan yleensä kielen syntaktisten ja morfologisten sääntöjen hallintaan. Syntaksiin liittyy esimerkiksi sanajärjestys, morfologiaan taas ai-

kamuodot, tapaluokat ja sanaluokat. Tarkkuutta ilmentää myös virheiden määrä ja laatu. (Härmälä 2008: 102.)

Kielitaidon tarkkuuden kehitystä on siis oikeastaan se, että oppijan kieli muuttuu yhä enemmän kohdekielen normien mukaiseksi (Nissilä ym. 2006: 47). Työelämässä kielitaidon vaatimukset ovat yleensä korkeammat kuin arkikielenkäytössä, myös tarkkuuden osalta. Ei ole kuitenkaan täyttä yksimielisyyttä siitä, onko toisen kielen puhujalta tarpeellista edellyttää kaikissa työtehtävissä edistyneen kielenkäyttäjän taitotasoa, tai etenkin äidinkielen puhujan tasoa. Miksi oma korostus ei saisi vaikuttaa toisen kielen puhumiseen, jos henkilö kuitenkin tulee ymmärretyksi? Onko siitä haittaa, jos käyttää kieltä persoonallisesti, jos kieli kuitenkin on työelämän tarpeita vastaavaa? Aikuisen on joka tapauksessa huomattavasti vaikeampaa saavuttaa edistyneen kielenpuhujan tasoa kuin lapsesta asti kieltä opetelleen. Toisaalta myös äidinkielisten kielenkäyttäjien erot ovat suuria: toinen voi olla suomen kielen ammattilainen, toinen ei ole pärjännyt äidinkielen tunteilla edes peruskoulussa. (Nissilä ym. 2006: 100.)

Kompleksisuuden lisääntyminen nähdään luonnollisena osana kielitaidon kehittymistä (Nieminen 2007: 17). Kompleksisuus tarkoittaa, että erilaisia sanoja ja ilmaisuja käytetään vaihtelevasti ja kielenkäyttö on rikasta (Nissilä ym. 2006: 48). Usein kompleksisuuden lisääntyminen nähdään kuitenkin nimenomaan määrällisenä lisääntymisenä eli käytettyjen lauseiden pitenemisenä (Nieminen 2007: 18).

Kompleksisuudelle on tyypillistä, että eri kielen piirteet tuntuvat eri vaiheessa kielitaidon kehitystä vaikeilta. Ne muuttuvat helpommiksi vasta kielitaidon kehittymisen myötä. (Nieminen 2007: 35.) Toisinaan kuitenkin näyttää siltä, että kielitaito jossain vaiheessa ikään kuin pysähtyy, eikä edistystä enää juurikaan tapahdu. Tämä saattaa johtua siitä, että oppija arvioi oman kielitaitonsa jo riittäväksi, eikä hänellä ole motivaatiota jäljellä. Toisaalta, kun kieltä käyttää tarpeeksi pitkään, kielenkäyttö ikään kuin automatisoituu, eikä virheisiin enää kiinnitetä huomiota. (Nissilä ym. 2006: 136.)

Työelämässä kielen kompleksisuuden tarve riippuu lähinnä siitä, millaisesta työstä on kysymys. Toimittajalta tai kirjailijalta vaaditaan aivan toisenlaista kielenkäyttötaitoa kuin vaikkapa ohjelmistosuunnittelijalta, joita tämän tutkimuksen haastateltavatkin olivat. Kompleksisuudesta on kuitenkin yleensä hyötyä, jopa tavallisen sähköpostin kirjoittamisessa. Kieli on ikään kuin ihmisen käyntikortti, jolla voi antaa itsestään joko hyvän tai huonon kuvan.

3.5. Suomen kieli työelämässä

3.5.1. Ammatillinen kielitaito

Tänä päivänä viestintätaidot katsotaan osaksi ihmisen ammattitaidon kokonaiskuvaa ja puhumisen, ymmärtämisen, kirjoittamisen ja lukemisen taitoja pidetään usein itsestäänselvyytenä. Suomessa on kuitenkin myös työyhteisöjä, joiden työkieli on englanti, eikä suomen kielen taidottomuus silloin välttämättä ole ongelma. Toisaalta osa viestinnästä hoidetaan aina väistämättä suomeksi, kun Suomessa ollaan - vähintäänkin osa kahvipöytäkeskusteluista. Tällöin maahanmuuttaja jää helposti ulkopuolelle, jos hänellä ei ole edes auttavaa suomen kielen taitoa. Tärkeintä onkin toimiva kielitaito monikulttuurisessa ja -kielisessä työympäristössä, ei virheetön kielitaito. (Sajavaara & Salo, 2007: 238.)

Tärkeimpänä kielitaitona työelämässä pidetään englannin kielen taitoa. Korkeatasoisemmat ja vaativimmat työtehtävät vaativat myös korkeatasoisempaa englannin kielen taitoa. (Sajavaara & Salo, 2007: 239.) On myös tullut työelämässä tavaksi käyttää englantia sellaistenkin henkilöiden kanssa, joiden äidinkieltä osataan. Tällöin asetelma on tasa-arvoisempi. Lisäksi useiden alojen sisäinen terminologia on englanninkielistä, mikä myös vahvistaa englannin kielen tärkeää asemaa. (Sjöberg 2004: 138.)

Kielitaidon tärkein tehtävä on olla vuorovaikutuksen väline. Työelämässä tärkeää on ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Rutiinit tulevat yleensä nopeasti tutuiksi ja niistä puhuminen helpottuu kaiken aikaa, mutta abstraktimpien asioiden käsittely voi olla paljon hankalampaa. Kouluissa olisi hyvä käyttää havainnollistamista oppimisen tukemiseen (Nissilä ym. 2006: 44), mutta samaa olisi mahdollista hyödyntää myös työelämässä. Kun maahanmuuttajan kielenoppimista tuetaan alussa mahdollisimman paljon, oppiminen nopeutuu ja helpottuu.

Työpaikalla kommunikointi on usein välttämätöntä ja tarjoaisi paljon tilaisuuksia luonnolliseen viestintään sekä kielitaidon kehittämiseen (Helli-Kaymaz & Parvinen 2005: 55). Riippuu paljon sekä maahanmuuttajasta itsestään että työyhteisöstä, käytetäänkö nämä tilaisuudet hyväksi vai ei. Persoonien lisäksi asiaan vaikuttavat työnkuva ja työn hektisyys sekä kiinnostuksen määrä kieltä kohtaan ylipäänsä.

Kun maahanmuuttaja aloittaa työt uudessa työpaikassa, hän kohtaa paljon uudenlaisia haasteita. Itse työ on jo suuri haaste, sen lisäksi on tutustuttava uusiin työtovereihin ja elämiseen vieraassa maassa. Tällöin ollaan helposti tilanteessa, jossa uuden kielen opiskelu kaiken muun lisäksi tuntuu liian suurelta haasteelta. Maahanmuuttajan onkin tärkeää ymmärtää, että suomen kielen oppiminen auttaa häntä sopeutumaan uuteen työyhteisöön ja selviytymään työtehtävistä sen sijaan, että se olisi pelkkä ylimääräinen rasi-

te (Helli-Kaymaz & Parvinen 2005: 57). Näin kielen oppimiseen olisi olemassa sekä käytännön tarve että parempi motivaatio, jota ilman kielen oppiminen on hankalaa.

Kommunikointitaito on erityisen tärkeä osa-alue, kun puhutaan työelämävalmiuksista. Tietoa on pystyttävä hankkimaan, sisäistämään ja jakamaan, ja erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien kanssa on pystyttävä kommunikoimaan suullisesti ja kirjallisesti. (Härmälä 2008: 51.)

Työelämän kannalta tärkeä taito on kirjoitustaito. Töissä on osattava kirjoittaa sähköposteja, muistioita, raportteja, dokumentteja ja niin edelleen. Kirjoittamisella on myös aina etukäteen määrätty funktio, johon tuotoksen pitää pystyä vastaamaan (Nissilä ym. 2006: 86). Työelämässä kirjoittamisen vaatimukset voivat olla korkeatkin, koska tuotoksen pitää olla ammatillisesti uskottava, tarkka ja korrekti. Tämä tuottaa toisinaan ongelmia äidinkielisellekin kielenkäyttäjälle ja toisinaan joudutaan ehkä turvautumaan kieliammatillaisen apuun. Lisäksi suomen kielessä puhutun ja kirjoitetun kielet erot eivät ole aina selviä natiivipuhujallekaan (Nissilä ym. 2006: 98).

Ammattikieli on kieltä, jota käytetään ensisijaisesti tietyn työyhteisön tai ammatin harjoittajien keskuudessa, ja se on yksi erikoiskielten tyyppi (Niemi 1999). Se sisältää alakohtaista, erikoistunutta sanastoa, joka ei yleensä kuulu normaaliin yleiskieleen. Ammattikieltä voidaan määritellä myös sitä kautta, että se sisältää sanoja, jotka toistuvat hyvin usein tietyn työyhteisön sisällä käydyissä keskusteluissa ja mahdollistavat ammatillisissa kielenkäyttötilanteissa selviytymisen. (Härmälä 2008: 238.)

Ammattikieli -sanaan liittyy yleensä myös tietynlainen korrektiuden vaatimus. Työpaikalla on käytettävä asiallista kieltä ja yritettävä olla loukkaamatta ketään. Ammattikielen voidaan ajatella myös kuvastavan käyttäjänsä ammattitaitoa ja uskottavuutta, riippumatta siitä onko tuotos suullista vai kirjallista.

Ammattikieli on työpaikkakohtaista ja keskustelu kyseenomaiselle työyhteisölle ominaista. Ammattikielessä toistuvat tietyt sanat yleiskieltä tyypillisemmin ja puheen tyyli taas riippuu keskustelevasta ryhmästä.

4. SUOMEN KIELEN SOSIAALINEN OPPIMINEN TYÖYHTEISÖSSÄ

4.1. Maahanmuuttajat englanninkielisessä työyhteisössä

4.1.1. Kokemukset kielenkäytöstä

Tässä luvussa käsitellään sitä, millaisia käsityksiä ja kokemuksia haastateltavilla maahanmuuttajilla oli kielenkäytöstä eri tilanteissa. Vastausten perusteella kaikki yksilöhaastatteluun osallistuneet maahanmuuttajat olivat sitä mieltä, että Suomessa pystyy työskentelemään englanninkielisessä työympäristössä varsin hyvin ilman suomen kielen taitoakin. Sen sijaan suomen kielen taidottomuus tuntui vaikuttavan negatiivisesti sosiaaliseen elämään, etenkin vapaa-ajalla. Vaikka arjesta olikin mahdollista selvittää, sosiaalisten kontaktien määrä syntyperäisiin suomalaisiin jäi varsin vähäiseksi työpaikan ulkopuolella. Toisaalta monet työperusteiset maahanmuuttajat ovat hyvin työorientoituneita ja heidän ulkomaille lähtönsä syy on useimmiten ollut juuri työ. Näyttää myös siltä, että kiinnostava ja mielekäs työ kompensoi puutteita muilla elämän osa-alueilla (Forsander & Raunio 2005: 38).

Uralla on työperusteiselle maahanmuuttajalle usein hallitsevin rooli elämässä. Toisinaan tämä urakehitys kaatuu suomen kielen taidottomuuteen. Suomea ei välttämättä ole tarvinnut osata siinä työtehtävässä, jota varten Suomeen on tultu, mutta uralla eteneminen saattaa hyvinkin vaatia suomen kielen taitoa, ehkäpä jopa hyvää sellaista. (Pöyhönen ym. 2010: 101.) Tarvitaan myös aitoja sosiaalisia verkostoja sekä syvällistä toimintatapojen ymmärtämistä osana paikalliskulttuuria (Forsander & Raunio 2005: 44). Tämä luonnollisesti vaikuttaa osaltaan siihen, jäädyäänkö Suomeen pysyvästi ja kuinka kiinnostavana maana Suomi uran kannalta nähdään.

Haastatelluista maahanmuuttajista Jamal sanoi, että ongelmia hänen suomen kielen taidottomuudestaan on ollut lähinnä silloin, kun hän oli matkustanut. Linja-auton kuljettajat eivät aina osanneet englantia lainkaan, eikä hän välttämättä osannut lausua suomenkielisiä paikannimiä ymmärrettävästi.

Jamal: When I came here, I directly joined (...) how can I say (...) team. Yeah, it was quite nice, but I don't remember anything specific in Finland, other than this travelling problem initially, because as I said it was initially the problem that I was travelling thru bus and I didn't actually know where to stop, and I tried to explain the bus driver that I want to stop there, and he was like (gestur-

ing like “I don’t understand”). It was quite hard, yeah. But it wasn’t for initially for example for one week, then I was used to my route, so it was quite normal.

Jamal: Kun tulin tänne, minä liityin suoraan (...) miten sanoisin (...) tiimiin. Joo, se oli ihan kiva, mutta en muista mitään erityistä Suomesta, muuta kuin tämän matkustusongelman aluksi, koska kuten sanoin se oli aluksi ongelma, että matkustin bussilla. En oikeastaan tiennyt, mihin pysähtyä, ja kun yritin selittää bus-sikuskille, että haluan pysähtyä siellä, ja hän oli kuin (elehtiminen kuten "en ymmärrä"). Se oli melko vaikeaa, joo. Mutta se ei ollut kuin aluksi, (ehkä noin) viikon, sitten totuin reittiini, joten se oli aivan normaalia.

Sen sijaan esimerkiksi ruokakaupassa asiointi oli sujunut Jamalilta ilman suurempia ongelmia. Hansin mielestä taas paikallisen kielen osaaminen on melko tärkeää, jotta pääsisi mukaan kyseisen maan kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään. Kieli ja kulttuuri ovatkin hänestä lujasti sidoksissa toisiinsa.

Hans: Yeah, I think so. No matter what country live I think it’s of course good thing to know native language. It gives you like a completely different understanding and way to integrate to this society.

Hans: Kyllä, luulen niin. Aivan sama missä maassa elää, mielestäni on tietysti hyvä asia osata paikallista kieltä. Se antaa sinulle täysin erilaisen ymmärryksen ja tavan integroitua tähän yhteiskuntaan.

Ryhmän jakama yhteinen kieli-identiteetti merkitseekin muun ohella ajatusten, merkitysten ja samankaltaisen maailmankuvan jakamista. Kieli kuvastaa sitä, millaisena ihmiset maailman näkevät. (Dufva 2002: 36.) Maahanmuuttajan voidaankin ajatella pyrkivän osaksi ryhmää, jonka muodostavat suurimmassa mittakaavassa kaikki syntyperäiset suomalaiset, pienemmässä mittakaavassa henkilöt, joiden kanssa hän useimmiten on tekemisissä arkielämässään.

Hansin mukaan tilanne olisi myös ollut täysin toisenlainen, jos hänen työpaikkansa työkieli olisi ollut suomi. Silloin kielen osaaminen olisi ollut täysin välttämätöntä. Myös Ivan sanoi suomen kielen osaamisen Suomessa olevan aika tärkeää.

Ivan: Aika tärkeä. Of course when you live in a country it’s better to learn to language and culture.

Ivan: Aika tärkeä. [s] Tietysti kun asut jossain maassa on parempi oppia kieli ja kulttuuri.

Hän piti siis hyvänä asiana kielen ja kulttuurin oppimista, kun asuu vieraassa maassa. Kielen oppiminen onkin maahanmuuttajalle väline tulla työyhteisön jäseneksi (Martin 2002: 41). Hän piti myös mahdollisena, että voisi työskennellä suomenkielisessä työympäristössä, jos hänen suomen kielen taitonsa olisi parempi. Ivan oli opiskellut suomea oma-aloitteisesti sekä kielikurssilla että itsenäisesti. Vastauksessaan siihen, onko joidenkin ihmisten suomenkielistä puhetta helpompi ymmärtää kuin toisten, Ivan nosti esiin sen, että kielikurssilla opettaja puhui tavalla, jota oli helppo ymmärtää.

Ivan: Kurssilla opettaja (...) hän käyttää helpompi kieli.

Storhammar (1994) on tutkinut ulkomaalaisille suunnattua opetuspuhetta. Hän määrittelee sen yhdeksi kielen niin sanotuista yksinkertaistetuista rekistereistä, joita puhuja käyttää epäillessään kuulijan kielitaitoa. Puhuja siis mukauttaa puhettaan kaikilla tasoilla. Kielellisiä mukautuksia ovat muun muassa normaalia hitaampi puhe, täydellisempi ja selkeämpi ääntämys, intonaation ja äänenpainon liioittelu ja yksinkertaiset lauserakenteet (Storhammar, 1994: 13,17). Tällaista yksinkertaistettua rekisteriä voidaan kutsua myös *foreigner talkiksi* eli vieraspuheeksi tai ulkomaalaisille puhutuksi kieleksi (Suni 2008: 57).

Muiden kuin opettajansa puheesta taas maahanmuuttajien oli toisinaan vaikeampi saada selvää. Tähän vaikuttanevat murteet, luonnollinen puhenopeus ja artikulaatiotapa. Työpaikoilla, joilla maahanmuuttajia työskentelee, voisikin olla hyödyllistä pitää lyhyt koulutus suomea äidinkielenään puhuville siitä, kuinka suomea voi puhua ja kirjoittaa selkeästi niin, että maahanmuuttajien olisi helpompi kommunikoida muiden työntekijöiden kanssa. (Helli-Kaymaz & Parvinen 2005: 60.)

Hans kertoi, että ihmiset vaihtoivat yleensä kielen englanniksi heti, kun he tajusivat, ettei hän puhu suomea. Tätä tapahtui erityisesti työpaikalla, mutta myös työpaikan ulkopuolella. Esimerkkinä hän mainitsi ruokakaupan, jossa tilanne yleensä toistui samanlaisena kerta toisensa jälkeen ja käytettävät fraasit oli helppo oppia.

Hans: Yeah, if you go to the store every day then you hear kind of same sentences, the content is basically always the same so then of course you become more confident in this kind of situations like of course shops and (...) Well it depends what the conversation is all about. So that's kind of hard to say but (...) of course (...) I don't know (...) like shops if you buy something at the counter but well of course (...) as soon as people start to realize that you don't actually

speak Finnish they switch to English so (...) But at shops they normally don't realize that so easily.

Hans: Joo, jos menet kauppaan joka päivä niin kuulet tavallaan samat lauseet, sisältö on periaatteessa aina sama niin silloin tietysti tulet varmemmaksi tällaisissa tilanteissa kuten tietysti kaupoissa ja (...) No se riippuu siitä, mistä keskustelussa on kyse. Niin, että tavallaan vaikea sanoa, mutta (...) tietenkin (...) en tiedä (...) kuten kaupat, jos ostat jotain tiskiltä mutta myös tietenkin (...) heti kun ihmiset alkavat tajuta, että et itse puhu suomea ne vaihtaa englantiin joten (...) Mutta kaupoissa ne yleensä eivät tajua sitä niin helposti.

Voikin olla, että ruokakaupassa ei välttämättä edes huomata, ettei suomi ole asiakkaan äidinkieli, ellei hän ei ulkonäöltään poikkea suomalaisista. Toisaalta, Suomessakin on jo pitkään elänyt esimerkiksi täällä syntyneitä tummaihoisia ihmisiä, joiden äidinkieli tai toinen kieli on suomi, joten ihmiset ovat jo tottuneet siihen, että myös he osaavat suomea hyvin.

Työtovereiden Hans sanoi puhuvan keskenään suomea vain silloin, kun heillä oli tunne, ettei hän kuunnellut. Näin saattoi tapahtua myös silloin, kun hän itse ei liittynyt millään tavalla keskustelun aiheeseen. Tällaisissa tilanteissa työtoverit saattoivat toisinaan jopa vaihtaa englannin kielen suomeksi.

Hans: Whenever they have feeling that I'm not listening. I guess then they switch to Finnish. Or whenever they have the feeling that I don't really have to add to the conversation or (...) whenever I am not a part of the conversation I guess.

Hans: Silloin kun heillä on tunne, että en kuuntele. Luulen että silloin he vaihtavat suomeksi. Tai jos heistä tuntuu, että minulla ei ole lisättävää keskusteluun tai (...) kun en ole osa keskustelua, luulisin.

Kukaan ei kuitenkaan hänen mukaansa tahallaan puhunut suomea tilanteissa, joissa hänen olisi ollut hyvä ymmärtää, mistä oli kyse.

4.1.2. Käsitteitä omasta kielitaidosta

Aluksi haastateltavat kuvasivat oman suomen kielen taitonsa huonommaksi kuin se tutkijan arvion mukaan ja haastattelun valossa oli sekä vähätelivät sitä. Esimerkiksi Jamal ilmoitti osaavansa vain pari suomen kielen sanaa, mutta todellisuudessa sanoja oli paljon enemmän ja hän osasi myös tuottaa kokonaisia lauseita. Haastateltavien kielitaitoa

ei mitattu eikä itsearviointia teetetty, mutta tutkijan tuntuma oli, että Jamalín kielitaito oli Eurooppalaisen Viitekehýksen taitotasoaasteikolla A1, ja Hansin ja Ivanin A2.

Hans arvioi itsekin osaavansa suomea melko hyvin. Etenkin hán sanoi ymmärtävänsä puhuttua ja kirjoitettua suomea, mutta puheen tai tekstin tuottaminen itse oli hie-man vaikeampaa. Kuitenkaan hán ei haastattelussa juuri suostunut puhumaan suomea, vaikka sitä erikseen pyydettiin. Hán kertoi osaavansa lyhyitä fraaseja, kuten tervehdykset, sekä hallitsevansa keskusteluiden aloitukset ja antoi siitä oma-aloitteisesti näyttteenkin:

Hans: Maybe greetings and staff like that. The very first part of the conversation (...) some conversation starters “Mitä äijät, miten menee”! Yeah

Hans: Ehkä tervehdykset ja sellaiset asiat. Ensimmäinen osa keskustelua (...) jotkut keskustelut alkavat: "Mitä äijät, miten menee"! [s] Joo.

Hansin antama esimerkki keskustelun avauksesta ei ole tyypillistä kielikurssifraseologiaa, vaan spesifi esimerkki juuri tämän yhteisön kielenkäyttötavoista. Hansille oli opetettu kyseinen fraasi, joka lisää juuri tämän sosiaalisen ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Hänen katsotaan siis olevan osa tätä ryhmää. Tämäntyyppiset dialogiset vuorovaikutustilanteet muokkaavat kielestä tämän nimenomaisen sosiaalisen ryhmän käyttämää kieltä ja näin siitä muodostuu ryhmän sosiaalinen kieli (Alusniemi 2008: 26).

Työelämän viestintätilanteet ovatkin usein melko konkreettisia. Vähäiselläkin sanavarastolla päästään yleensä tavoitteeseen, kun apuna käytetään esimerkiksi elekieltä ja havainnollistamista. Puutteellinenkin kielitaito saattaa olla riittävä, jos käyttäjä osaa hyödyntää työympäristöään. (Sjöberg 2004: 140–141.)

Ivan sanoi ymmärtävänsä suomea vähän. Hán pystyi mielestään asioimaan kaupissa ja toimistoissa suomeksi, koska niissä tilanteissa yleensä tervehdys ja kiitos riittää, ja lisäksi niissä on useimmiten paikalla englantia osaavia henkilöitä. Hán oli kuitenkin haastateltavista ainoa, jonka haastattelu tehtiin osittain suomeksi. Tämä tapahtui hänen omasta aloitteestaan. Hán ymmärsi yleensä kysymykset ja pystyi muodostamaan ymmärrettäviä ja osin jopa kieliopillisesti oikein olevia lauseita, mutta puheen tuottaminen oli verrattain hidasta. Hán sanoi kuitenkin, ettei pysty ymmärtämään työtovereitaan, kun he puhuvat suomea. Hán arveli tämän johtuvan siitä, että he puhuvat liian nopeasti. Ivan käytti kuitenkin suomen kieltä huomattavasti muita haastateltavia rohkeammin.

4.1.3. Asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan

Haastateltavien asenne suomen kieltä kohtaan oli periaatteessa positiivinen, mutta he eivät kuitenkaan pitäneet suomen kielen oppimista välttämättömänä tai edes tarpeellisenä. Jamal sanoi, että Suomessa kyllä selviytyy ilman suomen kielen taitoa, mutta olisi kuitenkin parempi jos osaisi suomea.

Jamal: Yeah, I would say fifty-fifty, I say you can survive with English but it would be better if you knew Finnish, yeah.

Jamal: Joo, sanoisin että "fifty-fifty", sanoisin että selviän englannilla mutta olisi parempi jos osaisi suomea, joo.

Kielitaito on osa ihmisen suhdetta hänen elinympäristöönsä. Maassa voi asua ilman kielitaitoa vuosikymmeniä, mutta integroituminen uuteen yhteisöön on silloin vaikeaa. Puutteellisen kielitaidon omaava on aina tietyllä tavalla vieras ja ulkopuolinen. (Martin 1999: 173.)

Haastateltavista Hans ja Ivan tiesivät olevansa Suomessa tilapäisesti, eikä Jamal-kaan ollut varma, aikooko hän jäädä pysyvästi Suomeen. Tämä varmasti vaikuttaa motivaatioon opetella suomen kieltä. Opiskelu saatetaan kokea jokseenkin turhaksi, jos kieltä ei enää Suomessa vietetyn ajanjakson jälkeen tarvitse.

Jamal sanoi suomen kielestä, että hän kyllä tunnistaa sen kuullessaan eurooppalaiseksi kieleksi, mutta mikään siinä ei vielä kuulostanut tutulta hänen korvissaan. Hän kuitenkin piti sen "soundista". Jamal sanoi myös, ettei hän kuunnellessaan suomea erota sanarajoja.

Hans piti suomen kielen ääntämistä melko helppona ja suoraviivaisena. Sanasto taas oli hänen mielestään hankalampi, koska suomen kielen sanat eivät yleensä muistuta esimerkiksi englannin tai saksan kielen sanoja.

Hans: Of course it is for me, as a foreigner it is completely like different thing to compare to like German. It is a start like from zero if you come here. So that makes it in the first place difficult but of course there are other things like pronunciation is pretty easy, it's pretty straightforward. And you have (...) of course you have to learn vocabulary because there are no (...) not too many like deviations (derivations) from other languages. So it's not easy but...

Hans: Tietenkin minulle ulkomaalaisena se on täysin erilainen verrattuna esimerkiksi saksaan. Joutuu aloittamaan aivan alusta. Joten se tekee sen alussa vaikeaksi mutta tietysti on muita asioita kuten ääntäminen, se on melko helppo, se

on melko suoraviivaista. Ja sinulla on (...) Tietysti täytyy oppia sanasto koska ei ole (...) ei ole niin paljoa johdannaisia muista kielistä. Joten ei se helppoa ole mutta...

Suomen puhe- ja yleiskielen isoa eroa hän ei pidä ongelmana, koska hänen mielestään tilanne on sama useissa kielissä, eikä hän aina ymmärrä edes saksankielistä puhetta, vaikka se on hänen äidinkieliensä, jos puhujalla on kovin voimakas murre.

Hans sanoi suomen kielen kuulostavan jo tutulta, olihan hän asunut Suomessa jo monta vuotta. Hänen mielestään suomen kielessä oli paljon konsonantteja ja r-äänteitä sekä paljon pitkiä sanoja ja yhdyssanoja. Loppujen lopuksi suomen kieli muistuttaa hänen mielestään melko paljon saksaa. Tässä näkyy selvästi lähdekielen vaikutus, joka Hansin tapauksessa oli siis saksa. Oppija kiinnittää huomioita asioihin, jotka ovat samankaltaisia hänen omassa äidinkielessään. Tällöin oppija käyttää olemassa olevaa tietoaan uuden kielen omaksumisessa (Kaivapalu 2005: 27–30). Tämä on samalla myös kielitietoisuutta, eli tietoisuutta kielen rakenteesta ja sen ominaisuuksista (Dufva ym. 1996: 29). Hän mainitsi myös, että tultuaan Suomeen hän usein luuli ihmisten riitelevän, vaikka he todellisuudessa vain keskustelivat normaalisti.

Hans: People are having a conversation they speak up a little bit, it might sound that they are like fighting with each other. They are actually only talking with each other...

Hans: Kun ihmiset keskustelevat, he korottavat ääntään hiukan ja se saattaa kuulostaa siltä kuin he riitelisivät keskenään. Vaikka he oikeastaan vain puhuvat toisilleen...

Hans kertoi havainnoivansa suomen kieltä lähinnä tilanteissa, joissa kieltä olisi hyvä ymmärtää. Esimerkiksi lentokentällä olisi hänen mielestään mukavaa ymmärtää jo ensimmäisestä suomenkielisestä kuulutuksesta, mistä on kysymys. Jos hänellä olisi ollut televisio, hän olisi todennäköisesti katsellut suomenkielisiä uutisia.

Hans mainitsi myös, että hänen mielestään suomen kielessä tarvitaan usein vähemmän sanoja jonkin asian ilmaisemiseen kuin esimerkiksi englannin tai saksan kielessä. Suomen kielessä ei tarvita esimerkiksi artikkeleita ollenkaan. Hänen mielestään se tekee suomen kielen useita muita kieliä helpommaksi.

Hans: Yeah, might be that normally in Finnish language you need less words to say the same thing, then (...) I don't know in English or in German that might

have been the case. Because you don't have the articles and stuff so (...) so you have to say "on the table" and you have only one word so...

Haastattelija: Pöydällä.

Hans: Yeah, exactly. So that might be one thing I observed. But (...) so in that sense it's one of the things that's even easier, so you don't have to learn the articles. That's I guess one of the questions you asked earlier. (...) That one thing which is easier in Finnish language. Even in English you always have to remember what was this or this article (...) It has to be used with this word and in Finnish you only have to basically add the ending and that's it. So there are lots of things, which are easier, not only things that are more difficult.

Hans: Joo, saattaa olla, että normaalisti suomen kielessä tarvitaan vähemmän sanoja saman asian sanomiseen, sitten (...) En tiedä, englannissa tai saksassa se saattaa riippua tapauksesta. Koska et tarvitse artikkeleita ja muuta, joten (...) joten sinun täytyy sanoa "on the table" ja sinulla on vain yksi sana joten...

Haastattelija: Pöydällä. [s]

Hans: Juuri niin. Tämä on yksi asia, jonka olen huomannut. Mutta (...) Joten siinä mielessä se on yksi niistä asioista, jotka ovat vieläkin helpompia, joten ei tarvitse opetella artikkeleita. Se on kai yksi niistä kysymyksistä, minkä kysyit aiemmin (...) Tämä on yksi asia, joka on helpompi suomen kielessä. Myös englannissa pitää aina muistaa, mikä on tämä tai tämä artikkeli (...) On käytettävä tätä sanaa ja suomessa tarvitsee vain periaatteessa lisätä pääte ja se on siinä. On siis olemassa paljon asioita, jotka ovat helpompia, ei vain asioita, jotka ovat vaikeampia.

Opittavan kielen helppous tai vaikeus riippuukin muun muassa oppijan ominaisuuksista ja lähtökielestä. Jos lähtökieli on esimerkiksi jokin suomen sukukielistä, rakenne on tutumpi kuin muille kielenoppijoille. (Martin 1999: 168.) Haastateltavista yhdenkään äidinkieli ei kuitenkaan ollut mikään suomen sukukielistä. Suomen kielessä asioiden ilmaisemiseen käytetään päätteitä ja liitteitä, toisin kuin indoeurooppalaisissa kielissä. Suomen kielen sanat ovat myös verrattain pitkiä. Toisaalta suomen kielessä ei ole artikkeleita eikä sanan sukua tarvitse ilmaista. (Nissilä 2003: 105.) Haastavimpia asioita suomen kielessä ovat useimmille runsas taivutusvartaloiden vaihtelu ja morfologisten muotojen suuri määrä (Martin 1999: 168).

4.1.4. Käsitteitä omasta kielenoppimisesta

Jamal sanoo, että hän oppi suomen kielen sanoja useimmiten työympäristössä ja toisinaan myös esimerkiksi kaupassa.

Jamal: Yeah, probably most of the time it's in the work environment, guys used to speak something, and maybe they explain me that this means this, sometimes. And yes, sometimes in the stores, but I would say most probably it's the work area which I learn if something is new, I learn at the work atmosphere.

Jamal: Joo, useimmin se tapahtui työympäristössä, kaverit puhuivat jostakin, ja joskus he selittivät että ”tämä tarkoittaa tätä”. Ja kyllä, joskus kaupoissa, mutta sanoisin että yleensä se oli töissä kun opin jotain uutta, opin työilmapiirissä.

Hans taas korosti kielikurssien merkitystä ja sanoi, että 95 % hänen suomen kielen taidoistaan oli hankittu niillä. Lisäksi hän oli oppinut suomen kielen sanoja suomalaisilta ystäviltaan - yleensä sellaisilta, jotka olivat itsekin kiinnostuneita kielistä. Hän oli oppinut hieman myös työtovereiltaan, mutta spontaanisti nämä eivät olleet esimerkiksi korjanneet hänen kielivirheitään. Hänen mielestään olisi ollut hyvä, jos hänen virheitään olisi korjattu enemmän, koska se olisi ollut hänen mielestään helppo tapa oppia uusi kieli.

Hans: It's like a small childhood. Of course you correct a child as well so the child learns like every day. The next day they won't make the same mistake again.

Hans: Se on kuin pieni lapsuus. Tietysti kun korjaat lasta, hän oppii joka päivä. Seuraavana päivänä hän ei tee samaa virhettä uudelleen.

Myös Ivanilta kysyttiin hänen kielenkäyttönsä korjaamisesta, ja vastaus oli kielteinen.

Haastattelija: Onko työkaverit korjannut sinun kielivirheitä? Have they corrected your Finnish language?

Ivan: Ei.

Haastattelija: Haluaisitko että korjattaisi?

Ivan: Joo mutta en puhu suomea koska (...) en osaa käyttää suomea.

Ivanin vastaus paljastaa haluttomuuden käyttää suomea, koska hän ei koe osaavansa kieltä. Maahanmuuttajaa saattaa turhauttaa se, ettei hän ettei välttämättä osaa sanoa mitä haluaa tai ymmärrä, mitä muut sanovat. Toisaalta taustalla saattaa olla myös pelko siitä, että antaa itsestään puutteellisella kielenkäyttöaidollaan huonon kuvan. (Martin 2002: 44.)

Hansin olisi ollut omasta mielestään mahdollista oppia suomea työympäristössä, jos hän olisi halunnut. Hän olisi voinut käydä pieniä kasvokkais- tai puhelinkeskusteluja suomeksi.

Hans: Of course I could talk, I could have like these small chats and everything in Finnish but the meetings and all the material and all the formal like communication channels are all in English so those small little chats and phone calls and stuff that would be like the only way basically to use my Finnish but otherwise I mean all the email communication and documentation and presentations and meetings and... everything is in English. Even if I was able to understand there might be someone in the meeting who joins from the States and well....

Hans: Tietenkin olisin pystynyt puhumaan, olisin voinut käydä näitä pieniä keskusteluja ja kaikkea suomeksi, mutta tapaamiset ja materiaalit ja kaikki muodolliset kommunikaatiokanavat ovat englanniksi joten ne pienet keskustelut ja puhelut ja sen sellaiset olisivat olleet ainoat mahdollisuuteni käyttää suomen kieltä. Mutta muuten kaikki sähköpostikeskustelut ja dokumentaatio ja esitykset ja tapaamiset ja... kaikki on englanniksi. Vaikka olinkin ymmärtänyt, tapaamiseen saattoi osallistua joku vaikka Yhdysvalloista ja no niin...

Varsinaiset työasiat kuitenkin hoidettiin englanniksi hänestä riippumatta. Työympäristö ei siis hänen mielestään kannustanut suomen kielen oppimiseen. Tahatonta ja tiedostamatonta oppimista kuitenkin tapahtuu väistämättä ainakin hieman, kun vierasta kieltä kuulee ja näkee ympärillään.

Ivan kertoi oppineensa eniten suomea kielikurssilla. Sen lisäksi hän luki jonkin verran suomenkielisiä tekstejä ja käytti sanakirjaa apunaan arkipäivän tilanteissa.

4.1.5. Sosiaalinen vuorovaikutus oppimisessa: oppimisympäristö, vertaistuki, ja kaveriopetus

Sosiaalinen vuorovaikutus ymmärretään ensisijaisesti verbaalisena kommunikaationa, jossa kaksi tai useampi yksilö keskustelee (Tiuraniemi 1993: 9). Työyhteisössä verbaalista kommunikaation määrä riippuu sekä työn luonteesta että työyhteisöön kuuluvien henkilöiden lukumäärästä. Siihen liittyvät oleellisesti myös nonverbaalisen viestinnän

keinot, kuten eleet, ilmeet, liikkeet, asennot, etäisyydet ja äänensävyt. Näistä voidaan tulkita yksilön mielialoja sekä tunteita, ja ne ovat avuksi myös kulttuurienvälisessä viestinnässä. (Tiuraniemi 1993: 11.) Toisaalta niistä voi olla myös haittaa, jos kulttuuriset lähtökohdat ovat kovin erilaiset.

Työelämä ylipäättään vaatii sosiaalisia taitoja. Sosiaalisten taitojen vaatimus kasvaa, mitä enemmän työssä ollaan muiden ihmisten kanssa tekemisissä. Vielä enemmän sosiaalisia taitoja vaaditaan, kun työyhteisöön liittyy eri äidinkielen ja kulttuuritaustan omaava henkilö. Sosiaalisesti taitava henkilö onkin sellainen, joka auttaa yksilöä sopeutumaan ympäristöön ja pääsemään tavoitteisiinsa aiheuttamatta vahinkoa toiselle ihmiselle (Tiuraniemi 1993: 13). Olisi siis pystyttävä tasapainoilemaan kahden erilaisen kielen ja kulttuurin välillä ilman, että yksikään osapuoli kokee loukkaantuvansa. Kielen ja kulttuurin opetus uudelle työtoverille ilman opettajan pätevyyttä saattaa tuntua oman toimivallan ylittämiseltä, kun toinen osapuoli samaan aikaan ihmettelee, miksi työtoverit eivät puhu hänelle ollenkaan äidinkieltään. Tämä käy ilmi haastatteluista, sillä kaikki tutkimukseen osallistuneet haastateltavat kokivat, että työtoverit eivät puhuneet heille suomea juuri lainkaan ja vaihtoivat kielen englanniksi heti, kun joku maahanmuuttajista tuli paikalle. Jamal sanoikin, että heille puhuttiin suomea korkeintaan vahingossa. Jamal koki tämän kuitenkin olevan ”okei”, koska hän ei kuitenkaan ymmärtäisi suomea.

Jamal: I don't know, because they know that I don't speak Finnish or understand, so then they (...) but yeah sometimes by mistake they speak sometimes, but then they correct it.

Haastattelija: Do you think, has it been positive or negative thing that they have spoken English to you?

Jamal: I think it's ok because I don't actually get anything they say so it quite normal that they don't speak Finnish with me because it makes no sense, so...

Jamal: En tiedä, koska he tietävät, että minä en puhu suomea tai ymmärrä, niin sitten ne (...) mutta joo joskus vahingossa he puhuvat suomea, mutta sitten ne korjaavat sen.

Haastattelija: Mitä luulet, onko se ollut positiivinen vai negatiivinen asia, että he ovat puhuneet sinulle englantia?

Jamal: Uskon se on ok, koska en ymmärrä mitään mitä he sanovat niin se aivan normaalia, että he eivät puhu suomea minulle, koska siinä ei ole järkeä, joten...

Syynä kielen vaihtamiselle tuntuisi olevan siis kohteliaisuus, mutta muitakin syitä voi olla. Kyse saattaa olla myös siitä, että suomen kielen käyttöä maahanmuuttajien kanssa pidettiin yksinkertaisesti liian vaivalloisena. Työstä selviytymisessä saattaa itsessään olla niin paljon haastetta, että omaa kuormaa ei haluta enää kasvattaa puhumalla kieltä sellaisen henkilön kanssa, joka ei sitä kunnolla hallitse.

Toisinaan oli käynyt niin, että Jamal oli yrittänyt sanoa jotakin suomeksi ja suomalaiset olivat korjanneet häntä. Hän piti sitä hyvänä asiana, koska tiedosti, ettei osannut suomea ja näin hän saattoi oppia sitä. Hän ei siis pitänyt suomenkielisten kannanottoa loukkaavana tai kielen pakkosyöttönä, vaan oli tällaisesta kaveriopetuksesta mielissään.

Jamal: Sometimes we were like having some conversation and it may happen that I try to speak something Finnish, and maybe I speak for example, hmm, when we are talking something and, it happens quite rarely, but sometimes I try something and it happens that my grammar is not correct, so they try to correct me that "it's like this, not this", but most probably it's in coffee break or something.

Haastattelija: Do you think that it's a good thing or a bad thing that they correct you?

Jamal: No, I think it's good, because I don't know much Finnish, I agree that I don't know actually anything so it's quite good.

Jamal: Joskus kun olemme keskustelemassa jostakin, saattaa käydä niin, että yritän sanoa jotain suomeksi, ja ehkä puhun esimerkiksi, hmm, kun puhumme jotain, ja se tapahtuu melko harvoin, mutta joskus yritän jotain ja käy niin, että minun kielioppini ei ole oikein, joten he yrittävät korjata minua, että "se on näin, ei näin", mutta todennäköisesti se on kahvitauolla tai jotain.

Haastattelija: Luuletko, onko se on hyvä vai huono asia, että he korjaavat sinua?

Jamal: Ei, mielestäni se on hyvä, koska en osaa paljon suomea, tiedän, etten osaa oikeastaan mitään, joten se on melko hyvä asia.

Kun puhujaa korjataan, sillä on yleensä tarkoitus osoittaa, että puheenvuorossa oli jokin ongelma. Näin puhuja saa tilaisuuden korjata sanomaansa ja ehkä myös oppia samalla jotain. (Lilja 2010: 58.) Jamalın tapauksessa toinen osapuoli on yleensä ymmärtänyt, mitä Jamal yrittää sanoa, joten he ovat tarjonneet suoran korjauksen hänen sanomaansa. Tällöin kysymys on ymmärrysehdokkaasta (Lilja 2010: 61).

Jamal mainitsee korjaamisen tapahtuneen yleensä kahvitunneilla tai vastaavissa tilanteissa. Tämä viittaa siihen, ettei kaveriopetukseen haluta käyttää työaika. Toisaalta työasiat ehkä halutaan pitää erillään muista toimista.

Hans ei pitänyt sen enempää positiivisena kuin negatiivisenakaan asiana sitä, että työtoverit eivät puhuneet hänelle suomea. Hän koki ymmärtävänsä suomen kieltä kohtalaisesti. Ellei hän osannut ilmaista itseään suomeksi, hän käytti englantia.

Hans: Not really negative thing. I don't know, it was not a positive thing of course but I didn't really see big disadvantage. Of course it is nice to understand what people are talking about but since I'm kind of able to catch the drift when people are having a conversation, I can then always respond some how in English if I have to express myself but I don't (...) I have the feeling that they (...) I know what they are talking about so then I say what ever I have to say in English if I can not express myself in Finnish.

Hans: Ei varsinaisesti negatiivinen asia. En tiedä, se ei ollut positiivinen asia tietenkään, mutta en näe siinä isoa haittaakaan. Tietysti on mukava ymmärtää mistä ihmiset keskusteleivat, mutta koska pystyn tavallaan ymmärtämään pointin mistä ihmiset keskusteleivat, voin aina vastata jotenkin englanniksi, jos minun täytyy ilmaista itseäni mutta en (...) Minulla on tunne että he (...) Minä tiedän mistä he ovat puhumassa joten sitten sanon mitä minun pitää sanoa englanniksi jos en osaa ilmaista itseäni suomeksi.

Hans nostaa tässä esimerkissä esiin kaksikielisen keskustelun. Hän ymmärtää suomenkielistä puhetta, mutta ei koe ongelmana osallistua itse keskusteluun englanniksi. Tällaista kahden tai useamman kielen esiintymistä samassa keskustelussa kutsutaan koodinvaihdoksi. Koodinvaihtoa pidetään nimenomaan puhutun kielen ilmiönä. (Kovács 2009:24–25.) Koodinvaihtotilanne löytyi myös haastatteluaineistosta.

Haastattelija: And your profession?

Ivan: I work as a programmer so (...) ohjelmoida

Haastattelija: Ja mikä on sinun ammattisi?

Ivan: Työskentelen ohjelmoijana (...) ohjelmoida [s]

Haastattelija kysyy Ivanin ammattia englanniksi. Ivan vastaa englanniksi, mutta muistaa sitten yllättäen ammattiaan kuvaavan suomenkielisen sanan ja haluaa heti käyttää sitä. Keinoja, joita käytetään apuna puutteellisilla kielitaidoilla kommunikointitilanteista selviämiseen, kutsutaan kommunikointistrategioiksi (Kalliokoski 2009: 313). Hansin kohdalla koodinvaihto on selkeämmin kommunikointistrategia, kun taas Ivan sai itsensä ymmärretyksi jo englanninkielisellä ilmaisulla, mutta halusi tuoda esiin myös osaamansa suomenkielisen sanan.

Hans piti sekä hyvänä että huonona asiana suomalaisten hyvää englannin kielen taitoa. Suomessa on helppo selvittää pelkällä englannilla, mutta toisaalta silloin ei tule myöskään tarvetta opetella suomen kieltä.

Suomen kielen opiskelussa Hansilla oli kokemusta myös vertaisopetuksesta. Hän oli opettanut suomalaiselle ystävälleen saksaa ja tämä puolestaan hänelle suomea. He olivat käyttäneet kielenoppimisessa muun muassa sanalistoja.

Hans: Well, we basically had some kind of vocabulary list with my friend so we basically exchanged some words every now and then so that was some kind of (...) I taught him some German words and he taught me some Finnish words.

Hans: No, meillä periaatteessa oli jonkinlainen sanalista ystäväni kanssa, joten me periaatteessa vaihdoimme joitakin sanoja silloin tällöin niin, että oli jonkinlainen (...) Opetin hänelle joitakin saksan sanoja ja hän opetti minulle joitakin suomen sanoja.

Hans ja hänen ystävänsä olivat siis oikeastaan vertaistukena toisilleen, koska molemmat olivat vastaavassa tilanteessa eri kielten kanssa. Kaveriopetus on helppo ja rento tapa oppia uutta kieltä.

Sen sijaan työnantaja ei ollut Hansin suomen kielen oppimista edellyttänyt eikä tukenut, koska työssä ei vaadittu minkäänlaista suomen kielen käyttöä tai osaamista. Hänelle ei myöskään oltu tarjottu mahdollisuutta osallistua suomen kielen kursseille. Hän mainitsi kuitenkin erään kielistä erityisen kiinnostuneen työtoverin, josta oli ollut paljon apua suomen kielen opettelussa, mutta muuten hän ei kokenut, että työyhteisö olisi juurikaan vaikuttanut hänen suomen kielen kielitaitoonsa.

Hans: To some extent yes but of course that like really (...) it depends whether you are lucky or not. If you meet someone who is like really interested in languages and really willing to teach other people but (...) In this first project there was one guy who was like really interested in languages and we exchanged a lot and that was actually really helpful but of course...

Hans: Jossain määrin kyllä, mutta se on tietysti oikeastaan (...) se riippuu siitä, oletko onnekas tai et. Jos tapaat jonkun, joka on ikään kuin todella kiinnostunut kielistä ja todella haluaa opettaa muita, mutta (...) Tässä ensimmäisessä projektissa oli yksi kaveri, joka oli ikään kuin todella kiinnostunut kielistä ja vaihdoimme kokemuksia paljon ja se oli oikeastaan todella hyödyllistä, mutta tietysti...

Myöskään Ivanille työtoverit eivät olleet juurikaan puhuneet suomea. Hänellä ei ollut varsinaisesti mielipidettä siitä, oliko se hyvä vai huono asia. Hän oli joka tapauksessa opetellut suomea itsenäisesti. Hänellä oli usein sanakirja mukanaan ja hän myös käytti sitä ahkerasti. Kuitenkin, jos hän oli kysynyt esimerkiksi jotakin yksittäistä sanaa, työtoverit olivat auttaneet mielellään. Työtoverit olivat myös opettaneet hänelle yksittäisiä lyhyitä fraaseja esimerkiksi kahvitunneilla. Esimerkkeinä hän mainitsi seuraavat:

Ivan: Taivas lyö tulta (naurua).

Haastattelija: Kiro sanoja?

Ivan: Joo... Utta matoa koukkuun (naurua). Kaikki kalan nimet. Mutta etsin kalan nimiä itse.

Opittavat aihealueet määräytyvät usein oppijan oman mielenkiinnon mukaan, kuten Ivanin kohdalla kalastusharrastuksen. Affordanssi ohjaa oppijan mielenkiintoa. Oppija poimii siis ympäristöstään sen, mikä häntä kiinnostaa ja mikä palvelee hänen tarpeitaan ja motiivejaan. (van Lier 2000: 252.)

Suomeen töihin tulevan maahanmuuttajan elämässä saattaa lähes ainoa sosiaalinen ryhmä, johon hän kuuluu, olla työyhteisö. Kun tämä ryhmä vielä puhuu eri äidinkieltä eikä kulttuurikaan ole tuttu, saattaa maahanmuuttaja tuntea itsensä yksinäiseksi. Ennen paikallisen kielen oppimista kynnys lähteä vapaa-ajalla suomenkielisten pariin saattaa olla korkea. Tästä kertoi haastattelussa Jamal, kun häneltä kysyttiin, onko hän tuntenut itseään yksinäiseksi tai ulkopuoliseksi:

Jamal: When there are weekends, yeah. There were times for example when I came new it was, sometimes it was a little ticking and you were sitting for example on weekends alone, so sometimes, but I think because I use internet quite much so it's ok for me.

Jamal: Kun on viikonloppu, joo. Oli aikoja, esimerkiksi silloin, kun tulin ja kaikki oli uutta, joskus aika ei kulunut ja sä istuit esimerkiksi viikonloppuisin

yksin, niin joskus kyllä, mutta luulen, koska käytän Internetiä aika paljon, se on ok minulle.

Kun ryhmän jäsenillä on samoja tärkeitä ominaisuuksia kuin itsellä katsotaan olevan, ryhmään on helpompi samaistua (Tiuraniemi 1993: 28). Jamal kokee olevansa yksinäinen ja ulkopuolinen viikonloppuisin, kun työyhteisö ei ole läsnä. Hän kokee siis yhteenkuuluvuutta ja samuutta työyhteisönsä kanssa siitäkin huolimatta, ettei yhteistä äidinkieltä ole. Vaikuttaakin siltä, että vaikka yhteinen englannin kieli riittää luomaan Jamalille tunteen, että hän kuuluu työyhteisöönsä, yhteys heihin ei silti ole niin vahva, että se säilyisi myös viikonloppuisin. Tutkimuksen perusteella suomea äidinkielenään puhuvat pitävät Jamalia mukavana ihmisenä, joten ongelma ei todennäköisesti ole henkilökemioissa, vaan siinä, ettei Jamal osaa suomea. Englannin kieli koetaan siinä määrin vahvasti työväliseksi, ettei sitä haluta välttämättä käyttää vapaa-ajalla.

Jamal pitää suomalaisia hiljaisina kommunikoinneina, kuten seuraavasta näytteestä käy ilmi:

Haastattelija: Does the Finnish communication culture differentiate from your own?

Jamal: Yeah, at least I would say yes, in my culture it's quite common to start some conversation with any unknown person, it's quite common. You will find quite obvious or common if you for example are travelling somewhere in my state or my country for example. So people just start talking with each other, even if they don't know each other. But here it's little bit different in a sense that if you are sitting in a bus everybody's just (gestures like someone minding his own business), you don't actually even look at (others), you are just heading straight. So yeah, a bit different in that way, but I don't know, they are reserved a little bit.

Haastattelija: Onko suomalainen kommunikointikulttuuri erilainen kuin omasi?

Jamal: Joo, ainakin sanoisin kyllä, minun kulttuurissani on aika yleistä aloittaa keskustelu kenen tahansa tuntemattoman henkilön kanssa, se on aika yleistä. Se on erittäin tavallista jos esimerkiksi matkustat jonnekin minun osavaltiossani tai maassani esimerkiksi. Joten ihmiset vain alkavat puhua keskenään, vaikka he eivät tunne toisiaan. Mutta täällä se on vähän erilaista siinä mielessä, että jos istut bussissa kaikki vain (elehtii, kuten ihmiset jotka huolehtivat vain omista asioistaan), et itse edes katso (muita), pidät vain katseen eteenpäin. Joten kyllä, hieman erilaista täällä, mutta en tiedä, he on hieman varautuneita.

Jos vastaavaa puhumattomuutta esiintyy työpaikalla, maahanmuuttajat saattavat toisinaan tulkita sen esimerkiksi salailuksi, mikä taas luo negatiivista ilmapiiriä (Heikkilä & Pikkarainen, 2008: 100). Jamalin tapauksessa näin ei ollut, mutta aineiston suomenkielisessä työyhteisössä sitä esiintyi jonkin verran. Tässäkin tilanteessa olisi siis hyvä, jos maahanmuuttajat olisivat paremmin perillä suomalaisesta käyttäytymiskulttuurista, jotta vääriä tulkintoja ei syntyisi niin helposti.

Vaikka työelämä tarjoaa paljon tilaisuuksia kielen oppimiseen, ihmisissä on silti syvällä se käsitys, että oppimista tapahtuu nimenomaan oppitunneilla ja kirjoista opiskelemalla (Aro 2009: 166). Sosiaalisia tilaisuuksia ei ehkä osata yksinkertaisesti tunnistaa, koska niitä ei myöskään ymmärretä etsiä.

4.1.6. Koulutuksen ja työyhteisön merkitys

Jamal ei ollut saanut minkäänlaista suomen kielen opetusta. Hän sanoo, että olisi ollut hyödyllistä hallita ainakin perusteet, mutta hän ei silti ollut koskaan varsinaisesti edes yrittänyt opetella suomea. Hän olisi ollut valmis maksamaan kielikurssinsa itse, jos työnantajan puolesta hänelle olisi tarjottu mahdollisuutta osallistua sellaiselle. Toisaalta, jos kurssin käyminen olisi ollut pakollista, hän olisi odottanut työnantajan maksavan sen hänen puolestaan.

Jos Jamal osallistuisi suomen kielen kurssille, hän toivoisi oppivansa ensisijaisesti kommunikoidaan suullisesti suomeksi. Hän koki myös tarvitsevansa opetusta enemmänkin arkipäivän sanaston kuin työhön liittyvän sanaston suhteen. Jamalin odotuksissa painottuvat samankaltaiset asiat kuin Eurooppalaisessa viitekehyksessä, joka painottaa monipuolisia kieli- ja kommunikaatiotaitoja (2003: 24) sekä toiminnallista lähestymistapaa kielitaitoon, jossa oppijat nähdään sosiaalisina toimijoina (2003: 28). Jamalin vapaa-ajan elämä oli kärsinyt suomen kielen taidottomuudesta huomattavasti työelämää enemmän. Hyvä suullinen kielitaito olisi todennäköisesti parantanut hänen sosiaalista elämäänsä.

Hans oli opiskellut suomen kieltä oma-aloitteisesti jo ennen Suomeen tuloaan, mutta hän olisi arvostanut myös sitä, jos olisi saanut suomen kielen opetusta työnantajan puolesta:

Hans: Yeah, well, why not? It wouldn't have been a bad thing.

Hans: Kyllä, niin, miksi ei? Ei se olisi ollut huono asia.

Hans sanoi, että varsinkin työsuhteen alussa kielikoulutus olisi ollut hyödyllistä, mutta toisaalta kyseenalaisti sen, olisiko hänen suomen kielen taitonsa silloin yhtään parempi. Kun työkieli on englanti, suomen kielen käyttö etenkin virallisissa yhteyksissä jää väkisinkin vähiin. Viralliset tilaisuudet, kuten palaverit, kokoukset ja pikkujoulut järjestetään oletusarvoisesti englanniksi, paitsi jos kaikki paikalla olevat ovat syntyperäisiä suomenpuhujia. Lisäksi Hansin työtovereilla ei ollut käsitystä siitä, minkä verran hän oikeasti osasi suomen kieltä. Jos työtoverit olisivat tienneet hänen osaavan suomea, hänelle olisi todennäköisesti puhuttu enemmän suomea esimerkiksi kahvitauoilla, eikä kieltä muulloinkaan olisi käännetty englantiin niin helposti. Maahanmuuttajat kuitenkin yleensä ymmärtävät suomen kielen käytön kahvitunneilla ja tiedostavat, että heillä olisi mahdollisuus halutessaan opetella suomea. Lisäksi Suomessa käytetään englantia verrattain paljon suhteessa muihin Euroopan maihin, joten englannin käyttöä pidetään täällä luonnollisena valintana (Forsander & Raunio 2005: 43).

Mikäli Hans osallistuisi vielä suomen kielen kurssille, hän toivoisi etenkin sanaston kertausta, sillä hän oli unohtanut omien sanojensa mukaan 75 % aikoinaan oppimisestaan sanoista. Lisäksi hän koki tarvitsevänsä lisää harjoitusta kieliopin suhteen.

Hans: I would definitely need to refresh my vocabularies because I guess I have forgotten like 75 % of the word I once knew. Yeah, then of course the grammar. Pronunciation is pretty easy and straightforward what I don't think like there is a big need to train that, (or) practice that, a lot.

Hans: Minun pitäisi ehdottomasti päivittää sanavarastoni, koska olen kai unohtanut noin 75 % sanoista jotka joskus osasin. Joo, sitten tietenkin kielioppi. Ääntäminen on melko helppoa ja yksinkertaista, missä en usko olevan suurta koulutustarvetta (tai) harjoitustarvetta, ainakaan paljon.

Hans nostaa esiin kielitaitona sanaston hallinnan ja kieliopin. Hans oli aikanaan opiskellut suomea vieraana kielenä, mutta haastatteluhetkellä se oli hänelle toinen kieli, jota hänellä oli mahdollisuus käyttää autenttisessa ympäristössä. Hansin vastauksesta saa kuitenkin käsityksen, että hän kokee voivansa oppia näitä asioita vain formaalissa opetuksessa. Samaa tulokseen tuli tutkimuksessaan myös Aro (2009).

Ivan puolestaan ei odottanut työnantajan järjestävän suomen kielen kursseja. Hän oli mennyt kurssille itsenäisesti eikä pitänyt noin sadan euron hintaa liian korkeana itse maksettavaksi. Hän koki, etteivät työnantaja tai työyhteisö ole myöskään tukeneet hä-

nen suomen kielen oppimistaan. Jos hän kuitenkin vielä osallistuisi kurssille, hän haluaisi oppia lähinnä puhumaan sujuvasti suomea sekä ylipäätään kehittää kommunikointitaitojaan.

Haastateltujen työntekijöiden kokemusten pohjalta vaikuttaa kuitenkin siltä, että työelämän kielikoulutus olisi hyvä suunnitella mahdollisimman spesifisti vastaamaan kohderyhmän tarpeita. Silloin koulutuksesta olisi eniten hyötyä. Tämä taas edellyttäisi jatkuvaa vuorovaikutusta työnantajan ja kielikouluttajan välillä, jotta molempien osapuolten tarpeet tulisivat ymmärretyiksi ja tyydytetyiksi (Sajavaara & Salo, 2007: 244).

4.1.7. Mediat

Kenelläkään haastateltavista ei ollut televisiota käytössään Suomessa, eikä heillä ollut myöskään tapana katsoa televisio-ohjelmia internetistä. Jamal sanoi seuraavansa medioista yksinomaan internetiä ja sieltäkin pääasiassa englanninkielisiä sivuja. Suomenkielisiä puheluita hän vastaanotti silloin tällöin työssään ja selviytyi niistä yleensä työtoverien avustuksella.

Jamal: Yeah, sometimes I (...) there's some query or something like that they call me and sometimes it happens that they don't know English actually. Or if I have like some query, for example some tax issue or anything, the electric company or (...) I have to, like, get the help of some guys from workplace, so that they can talk in Finnish. Yeah, it's quite rare (...) It's quite uncommon situation for me.

Jamal: Joo, joskus minä (...) tulee joku kysely tai jotain, että joku soittaa minulle, ja joskus käy niin, että he eivät oikeastaan osaa englantia. Tai jos tulee jokin kysely, esimerkiksi jostakin veroasiasta tai jotain, sähköyhtiöstä tai (...) Minun täytyy, niin kuin, saada apua joiltakin kavereilta työpaikalla, jotta he voivat puhua suomea. Joo, se on melko harvinaista (...) Se on harvinainen tilanne minulle.

Jamal tarvitsi ja myös sai näissä tilanteissa tukea ja apua työtovereiltaan, jotka hallitsivat suomen kielen. Sosiokulttuurinen viitekehys kutsuu tätä osaavampien tueksi. Ihmisen ajatellaan siis pystyvän avustettuna suoriutumaan tehtävistä, joista hän ei suoriutuisi yksin. (Hakamäki & Lonka 2000: 27.)

Hans seurasi medioista eniten sanomalehtiä, mutta englanniksi. Aiemmin, kun hänellä oli ollut televisio käytössään, hän sanoi katselleensa esimerkiksi englanninkielisiä elokuvia suomenkielisillä tekstityksillä. Hän piti sitä hyvänä tapana oppia kieltä ja sanoi

oppineensa paljon sanoja tällä tavalla. Hansin mielestä oppiminen tapahtui silloin lähestulkoon itsestään.

Hans: But actually that's one thing that was quite good for me when I had a TV and that sense because if you have those for example English movies with Finnish subtitles I think that helped a lot somehow because you basically (...) I think that I learn lots of words by watching those movies with Finnish subtitles, but then I got rid of the TV but I think that was a good way to learn as well...

Hans: Mutta oikeastaan yksi asia mikä oli melko hyvä minulle kun minulla oli TV ja siinä mielessä, jos sinulla on niitä, esimerkiksi englanninkielisiä elokuvia suomenkielillä tekstityksillä, luulen että se auttoi paljon jotenkin koska sinä periaatteessa (...) Luulen että opin paljon sanoja katsomalla niitä elokuvia suomenkielillä teksteillä, mutta sitten luovuin TV:stä, mutta luulen että se oli hyvä tapa oppia myös...

Hans painottaa taas sanaston oppimista kielitaitona, mutta TV on varmaankin hyvä väline myös esimerkiksi fraasien, kuten tervehdyksien opettelussa. Tällöin affordansseista poimitaan itselle tarpeelliset ja hyödylliset (Suni 2008: 201). Hansin näkemys kielitaidosta tuntuu kuitenkin olevan kovin sanastopainotteinen.

Hans käytti myös internetiä, mutta pääasiassa vain englanninkielisiä nettisivuja. Toisinaan Hans vastaanotti myös suomenkielisiä puheluita, mutta kyseessä oli yleensä väärä numero ja puhelut olivat jääneet hyvin lyhyiksi. Hän sanoi kuitenkin selviytyvänsä niistä tarvittaessa hyvin suomeksi.

4.1.8. Maahanmuuttajien työtovereiden näkemyksiä työskentelystä maahanmuuttajien kanssa

Haastatteluiden toinen osa koostui maahanmuuttajien kolmen suomenkielisen työtoverin haastattelusta. Ryhmähaastatteluun osallistuneet olivat maahanmuuttajien kanssa samassa projektissa ja tapasivat heitä säännöllisesti, mutta eivät työskennelleet heidän kanssaan päivittäin. Haastateltavista käytetään tässä peitenimiä Matti, Petteri ja Niilo.

Koska yrityksen työkieli oli englanti, haastateltavat eivät pitäneet maahanmuuttajien suomen kielen taidon niukkuutta tai puuttumista merkittävänä ongelmana. Suomen kielen taito ei myöskään ollut ollut vaatimuksena, kun maahanmuuttajia aikoinaan rekrytoitiin yritykseen. Yrityksessä kaikki dokumentit ja muu aineisto olivat englanninkielisiä. Samoin kaikki virallinen kommunikointi tapahtui englanniksi, joten haastateltavat eivät pitäneet ongelmana sitä, että he joutuivat kommunikoimaan maahanmuuttajien

kanssa englanniksi. Tämä ilmenee seuraavasta näytteestä, jossa Matti kommentoi englantia työkielenä.

Matti: Ei oikeestaan koska englantia on muutenkin työkieli, kaikki dokkarit ja kaikki tehään muutenkin englanniks.

Maahanmuuttajien läsnäolo ei siis muuttanut kielikäytänteitä merkittävästi. Se vaikutti lähinnä kielivalintoihin kahvitauoilla sekä muissa vastaavissa tilanteissa, joissa olisi muutoin käytetty kielenä suomea.

Petteri: En tiedä, mun mielestä aika usein ne keskustelut niin... käännettiin englannin kielelle heti kun tota niin joku niistä tuli paikalle ilman että vaikka se keskustelu ei heitä edes koskenut niin ihan siltä varalta että jos he haluaa jotain siihen huomauttaa tai tämmöstä.

Matti: Se on varmaan haitallista jos joku ulkomaalainen yrittää opetella suomea työyhteisössä ni menee heti automaattisesti nykyisin siihen englantiin että...

Petteri: Se on jotenkin noloa silleen tavallaan tai tuntuu vähän semmoselta niinku tyllyltä puhua suomea jos tietää että toinen ei ymmärrä, sitä mieluummin sitte puhuu englantia.

Matti nosti esiin ongelman, joka syntyi lähinnä puhelinpalavereissa. Linja oli usein huono, ja koska yhdenkään keskustelijan äidinkieli ei ollut englantia, oli välillä vaikeaa kuulla ja ymmärtää muita keskustelijoita. Tilannetta hankaloitti erityisesti se, että maahanmuuttajien kohdalla ei ollut mahdollista tarkistaa suomeksi, oliko kuullut tai ymmärtänyt oikein. Ongelmia oli lähinnä monimutkaisempien asioiden kohdalla, joita oli hankala selvittää suomeksikin, kuten Petteri totesi. Matti ja Petteri keskustelivat englannin kielen käytöstä maahanmuuttajien kanssa näin:

Petteri: Ja siinä on semmonen huomionarvonen asia että kun niitten kanssa niin kommunikointi niin meillä oli päivittäin niin semmosia puhelinpalavereita mutta aina niinku sitä yritti välttää viimeeseen asti et niitten kanssa rupee mitää siinä puhelimesta ku se linja oli niin huono ja sitte niitten englantia oli vähän semmosta niinku (...) mieluummin aina et kirjottamalla. Joo.

Matti: Ja kun omakin englantia on aina välillä mitä sattuu.

Petteri: Nii ja se se puhelin vääristää ja tai sillei et se on tosi hankalaa.

Petterin ja Matin kommentteista käy ilmi, että kommunikoinnissa oli kuitenkin jonkin verran ongelmia maahanmuuttajien kanssa. Kielimuurista johtuen kommunikointia puhelimessa vältettiin ja asiat hoidettiin mieluiten sähköpostin välityksellä, jolloin väärinymmärrykset pystyttiin minimoimaan. Varsinaisesti heillä ei siis ollut sellaista yhteistä kieltä, jolla kommunikointi olisi ollut helppoa esimerkiksi puhelimitse. Voimakas korostus vaikuttaakin englannin ymmärtämiseen, sillä kouluissa totutaan kuulemaan lähinnä britti- ja amerikanenglantia (Virkkula 2008: 385).

Ryhmähaastatteluun osallistuneet tapasivat maahanmuuttajia varsinaisen työajan ulkopuolella lähinnä yrityksen sisäisissä virkistys- ja saunailloissa. Haastateltavat sanoivat, että maahanmuuttajat tekivät esimerkiksi saunailloista normaalia mielenkiintoisempia.

Petteri: Saunailloissa ollu mielenkiintosta aina keskustella niitten kanssa.

Puheenaiheita löytyi enemmän kuin muulloin ja oli mielenkiintoista kuulla toisten elämästä ja kulttuuritaustasta.

Maahanmuuttajien kulttuuritaustasta johtuvia ongelmia ei haastateltavien mukaan ollut sen enempää työpaikalla kuin saunailloissakaan. Nämä kyseiset maahanmuuttajat olivat haastateltavien mielestä rentoja ja ulospäin suuntautuneita. Ryhmähaastateltavat myös sanoivat maahanmuuttajien olleen IT-ammattilaisia, joiden kanssa työskentely oli jokseenkin ongelmaton.

Niilo: Ei kyllä mun mielestä ne oli ihan IT-ammattilaisia siinä kun mekin että (...) Tiesivät kyllä että miten hommat hoidetaan.

Toisaalta myöskään englanninkielellä kommunikointi ei ollut maahanmuuttajien kanssa aina täysin ongelmaton.

Koska kaikki ryhmähaastateltavat olivat työskennelleet tässä samassa yrityksessä jo vähintään pari vuotta ennen kuin yhteiset projektit maahanmuuttajien kanssa alkoivat, he olivat jo ehtineet tottua englannin kielen käyttöön työssään. Heille oli lähes automaattista, että jos keskustelun osallisena oli yksikin ei-natiivi suomenpuhuja, kieli vaihdettiin englanniksi.

Petteri: Et jos on ykskin vieraskielinen mukana niin se on automaattisesti englantia. Sitte ehkä siinä vaiheessa kun se vieraskielinen lähtee niin jossain vaiheessa sitte muistetaan vaihtaa takasi suomen kieleen.

Toisaalta, kuten Petteri sanoi, englantia ei kuitenkaan käytetty puhe- tai sähköpostikielenä, jos keskustelussa oli osallisena vain suomea äidinkielenään puhuvia. Myös komelluksia sattui molemmin puolin. Haastateltavat kertoivat puhuneensa joskus saunassa pitkän aikaa englantia, ennen kuin huomasivat, ettei paikalla ollut yhtään maahanmuuttajaa. Yleisesti ottaen kuitenkin myös saunailloissa käytettävä kieli oli englanti, jos yksikin maahanmuuttaja oli paikalla. Toisinaan taas keskustelua oli käyty pitkään suomeksi, ennen kuin he huomasivat, että samassa pöydässä istui maahanmuuttaja, joka ei osannut suomea. Tällaiset tilanteet he kokivat kuitenkin puhtaasti vahingoiksi, jopa virheiksi.

Petteri: Joskus sauna... joskus saunailloissa oli... saunassa puhuttiin pitkän aikaa englantia sitte yhtäkkiä huomattiin et ahaa et ei täällä oo ketään muita enää.

Matti: Mut kävi toistekki päin joskus et alettiin niinku puhumaan suomee porukalla ja sit vasta vähän ajan päästä tajuttiin nii et siin samassa pöydässä oli Sergei tai joku muu englannin kielinen.

Petteri: Niin.

Matti: Ei sitä aina.. aina muista kumpaankin suuntaan...

Haastateltavat kertoivat, että silloin tällöin maahanmuuttajien kanssa sattui väärinkäsityksiä. Väärinkäsitysten he arvelivat johtuneen pääasiassa siitä, että asiasta kommunikoiin englanniksi sellaisten ihmisten kesken, joista kenenkään äidinkieli ei ollut englanti. Lisäksi ongelmia syntyi silloin, kun asiaa oli ensin käsitelty sähköpostissa syntyperäisten suomenpuhujien kesken, mutta jossain vaiheessa keskusteluun liittyi maahanmuuttaja, jolloin kielen vaihtumisen lisäksi aiempaa keskustelua jouduttiin keskeisiltä osilta hieman referoimaan englanniksi.

Petteri: Et joskus on jotain tilanteita et ensiks jollekin suomalaiselle tyyppille lähetät sähköpostia ja sitte se vastaa sulle ja sitte sä forwardoit sen jollekin ulkomaalaiselle et sun pitää tavallansa kääntää et mitä se kaveri oli siinä aikasemmin sanonu. Et ei oo hokannu alusta asti lähettää englanniks.

Toisinaan kävi myös toisinpäin. Sähköpostia läheteltiin syntyperäisten suomenpuhujien kesken englanniksi, koska uskottiin, että jossain vaiheessa pitäisi tuoda englanninkieliä mukaan keskusteluun. Lopulta huomattiin, että kaikki asianosaiset ovat suomenkielisiä, mutta keskustelua käydään englanniksi.

Englannin kielen suhteen haastateltavat olivat sitä mieltä, että esimerkiksi intialaisilla maahanmuuttajilla oli yleisesti ottaen suomalaisia parempi kielitaito. Matti ja Niilo kertoivat, että kommunikointia heidän kanssaan englanniksi hankaloitti maahanmuuttajien voimakas korostus ja kova puhenopeus, mutta kielitaito sinänsä oli erittäin hyvä. Tämä koski erityisesti Jamalia. Intiassa englannin kieltä käytetään yleisesti muun muassa politiikassa, liike-elämässä ja julkisella sektorilla. Intiassa käytetty englanti poikkeaa kuitenkin britti- ja amerikanenglannista, joihin Suomessa on totuttu.

4.1.8.1. Kommunikointi maahanmuuttajien kanssa

Kukaan haastateltavista ei ollut yrittänyt puhua maahanmuuttajien kanssa suomea muutamaa sanaa enempää. Petteri ja Matti kertoivat, että silloin kun he sanoivat jotakin maahanmuuttajille suomeksi, he yrittivät puhua mahdollisimman selkeästi ja käyttäät yksinkertaisia ilmauksia. Tästä puhetyylistä käytetään nimitystä ”foreigner talk” (Suni 1993: 110).

Matti: Niin sitä jotenki olettaa ettei se mene perille jos rupee niinku hirveen monimutkasia sellasii...

Haastattelija: Eli yksinkertasia ilmaisuja ja selkeellä artikulaatiolla?

Matti: Niin.

Petteri: Perusmuodossa.

Matti: Niin, ilmeisesti.

Maahanmuuttajien he kertoivat käyttävän suomea lähinnä sähköpostien tervehdyksissä sekä lyhyissä fraaseissa, kuten ”mitä kuuluu”. Tämä paljastanee myös sosiaalisista aspekteista sen, että maahanmuuttajien kanssa ei olla kovin läheisissä väleissä; tuttavuus on lähinnä pinnallista.

Tervehdykset tapahtuvat yleensä tilanteissa, jotka ovat jossain määrin ennalta arvattavia. Kurhila käyttää tilanteesta Schankia ja Abelsonia (1977) mukaillen nimitystä skripti. Tällä kuvataan siis tilanteita, joita voi stereotyyppisesti odottaa kohtaavansa tiettyinä aikana tietyssä paikassa, siis esimerkiksi työpaikalla aamulla työtovereita kohdattaessa. Ihmisellä on siis tietty ennako-odotus tilannetta kohtaa: keitä hän tulee kohtaamaan ja mitä he todennäköisesti sanovat ja odottavat hänen sanovan (Kurhila 1996: 127). Esimerkiksi tervehdykseen on yleensä tapana vastata vastatervehdyksellä, kysymykseen vastauksella ja niin edelleen. Näitä kutsutaan diskurssianalyyssissä vieruspariksi. Vierusparit ovat luonteeltaan normatiivisia, ja odottamaton reaktio niiden sisällä johtuu yleensä jonkinlaisesta häiriöstä, kuten siitä, että toinen osapuoli ei kuullut, mitä toinen sanoi. (Kurhila 2000: 361–362.)

4.1.8.2. Käsitukset maahanmuuttajien suomen kielen taidoista

Haastateltavien käsitys oli, että etenkin Ivan osasi suomea jonkin verran. He kuitenkin pohtivat, miksei tämä silti halunnut käyttää kieltä. He olivat huomanneet Ivanin kyllä ymmärtävän suomea, mutta arvelivat, että tämä saattoi olla hieman ujo käyttämään kieltä keskusteluissa. Niilo sanoi, ettei Ivan hänen mielestään ollut viitsinyt edes yrittää opetella suomen kieltä.

Matti: Mä ymmärsin et Ivan alko osaamaanki jonkin verran mut ei se ei (...) olikse ujo vai mi.. mist se johtu et se ei käyttäny sitä mut kyl se ainaki ymmärti ku puhuttiin suomea.

Petteri: Ei varmaan ujo kyllä ollu mutta...

Niilo: Musta tuntuu et juuri ees sillai vissiin ees yrittäny opetella mitään suomea tai emmä ainaska muista et missään vaiheessa ois ollu ees puhetta että ois suomi jotenkin (...) suomen kieli jotenkin heillä...

Niilo sanoi, että hänen mielestään haastateltavien haluttomuus opetella suomea johtui siitä, ettei heillä ollut tarkoitusta jäädä pysyvästi Suomeen. Ainoastaan Jamalin he arvelivat jäävän pysyvästi Suomeen, mutta heillä ei ollut käsitystä tämän suomen kielen taidosta tai siitä, oliko hän yrittänyt opetella suomea.

Niilo: No varmaan et he eivät oo aatellu jäävänsä tänne pitemmäks aikaa että (...) he ovat vaan niinkun komennuksella olevia kavereita niin (...) tiesivät et ennen pitkää on kuitenkin sit lähtö takasin Intiaan että...

Matti: Paitsi Jamal kai ei meinannu palata, en tiä...

Niilo: Mitenkähän Jamal, onkohan se opetellu yhtään, en tiä sitäkään...

Tutkimusten mukaan niillä, joilla on suomalainen puoliso, on myös parempi sosiaalinen verkosto sekä motivaatiota suomen kielen opiskeluun kuin yksinasuvilla tai niillä, joiden puoliso on myös maahanmuuttaja (Forsander & Raunio 2005: 47). Toisaalta taas puolison työttömyys, oli puoliso sitten maahanmuuttaja tai ei, on vahva irrottava tekijä maahan jäämisen suhteen (Forsander & Raunio 2005: 50). Jamalilla oli vaimo kotimaassaan Intiassa.

Haastateltavat arvioivat, että maahanmuuttajien vahvin kielitaidon osa-alue olivat erilaiset fraasit. He arvelivat, että maahanmuuttajat eivät välttämättä täysin ymmärtäneet fraasien merkitystä, mutta osasivat kuitenkin käyttää niitä oikeissa yhteyksissä. Lisäksi he arvelivat etenkin Ivanin hallitsevan substantiiveja jonkin verran, mutta pitivät esimerkiksi lauseenmuodostamista hänelle hankalana. Haastateltavat myös arvioivat, että lähinnä Ivan pystyisi ymmärtämään, mistä käydyssä keskustelussa on kyse, mutta muille lähinnä tervehdykset olisivat tuttuja.

Petteri: Kyllä varmaan ne fraasit justiin niinkun oli kaikkein vah.. et silleen ihan ulkoa opeteltuja. Ei niinku tiedä mitä ne sanat tarkoittaa mutta ne vaan niinku sanoo koska se on tapana.

Niilo: Niin sit tommosia substantiiveja aika paljo Sergeiki opetellu että mikä on mikäkin niinku suomen kielellä. Et en tiä mitenkä se.. et onks se sitä kielioppia sitte paljo niinku lauseiden muodostamista ja semmosta harjotellu et...

Loppujen lopuksi työtovereilla oli melko heikosti tietoa maahanmuuttajien todellisesta suomen kielen taidosta. Jokaisen maahanmuuttajan kielitaito oli tutkijan arvion mukaan parempi, kuin mitä työtoverit olettivat. Tähän saattoi vaikuttaa maahanmuuttajien arkuus käyttää suomen kieltä.

Ivanin kielitaito oli selvästi parempi kuin kollegat olivat arvioineet. Ivanhan esimerkiksi antoi haastattelunsa osittain suomeksi ja ymmärsi suurimman osan suomeksi kysytyistä kysymyksistä. Myös Hansin kielitaito oli parempi kuin työtoverit tiesivät ja

Jamalkin osasi enemmän kuin vain muutaman sanan suomena, toisin kuin sekä hän itse että työtoverit olivat arvioineet.

Haastateltavien määritelmä kielitaidosta näyttäytyy rakenteiden hallintana ja teoreettisena kielitaitona, eli he eivät välttämättä miellä kielitaidoksi sitä, että ymmärtää puheesta muutamia sanoja ja pystyy niistä päättämään aiheen, tai sitä, että saa itsensä ymmärretyksi vaikkapa ruokakaupassa.

4.1.8.3. Kielivalinnat ja kulttuurierot

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että maahanmuuttajien on hankalaa oppia suomen kieltä työyhteisössä, jossa työkielenä on englanti. Esimerkiksi Petteri myös sanoi, että hänestä tuntui nololta tai jopa tylyltä puhua suomea maahanmuuttajien läsnä ollessa. Hän perusteli sitä sillä, että he olivat tietoisia maahanmuuttajien suomen kielen taidottomuudesta. Se taas ei todellisuudessa aivan pitänyt paikkaansa, sillä maahanmuuttajien kielitaito oli parempi kuin he olettivat.

Petteri: Se on jotenkin noloa silleen tavallaan tai tuntuu vähän semmoselta niinku tylyltä puhua suomea jos tietää, että toinen ei ymmärrä, sitä mieluummin sitte puhuu englantia.

Petteri ei siis kokenut, että maahanmuuttajien tulisi osata tai opetella suomea, vaikka he asuvat ja työskentelevät Suomessa. Haastateltavat kuitenkin myönsivät, että sellaisia tilanteita tuli silloin tällöin vastaan, jolloin jonkin asian selittäminen englanniksi koettiin vaikeana. Toisaalta he kuitenkin näkivät asian niin, että oli hyvä, että oma englannin kielen käyttö sai harjoitusta ja kielenkäyttötaito parani lähes huomaamatta. Haastateltavat kertoivat, että heidän oma englannin taitonsa onkin parantunut sille tasolle, että perussanaston käyttö on vaivatonta. Tietyistä asioista, joiden sanasto oli vieraampaa, he olisivat kuitenkin mieluummin puhuneet suomeksi.

Matti: Kyl jonkin monimutkasemman asian selittäminen englanniks aina itellä se haaste (...) sen verran haasteellista että olis kätevää (...) Mut sitten toisaalta paraneepahan se omakin englanti siinä.

Haastattelusta saattoi tehdä sen johtopäätöksen, että haastateltavat pitivät oman englannin kielen taitonsa kehittymistä tärkeämpänä työnsä kannalta kuin maahanmuuttajien suomen kielen oppimista. Vaikuttaakin siis siltä, että suomalaiset itse pitävät suomen kielen asemaa heikkona ja ehkä jopa tarpeettomana.

Ryhmähaastatteluun osallistuneet olivat sitä mieltä, että kulttuurierot eivät tulleet esiin työskentelyssä maahanmuuttajien kanssa. He pitivät maahanmuuttajia IT-ammattilaisina siinä missä itseäänkin ja olivat tyytyväisiä heidän tapansa hoitaa työtävät. Vapaa-ajalla kulttuurierot tulivat hieman enemmän esiin, esimerkiksi saunomis- ja ruokailutottumuksissa. Toisaalta tämän haastateltavat kokivat tervetulleena vaihteluna.

Oikeastaan ainoa asia jossa kulttuurierot näkyivät selvästi, oli viestintä. Haastateltavat kertoivat muun muassa intialaisten puhuvan englantia suomalaisia nopeammin.

4.1.8.4. Käsitteitä sosiaalisesta kielenoppimisesta

Ryhmähaastatteluun osallistuneilla oli omakohtaista kokemusta kielen sosiaalisesta oppimisesta. He kertoivat oman englannin kielen taitonsa kehittyneen parhaiten silloin, kun kieltä on pystynyt konkreettisesti käyttämään autenttisissa tilanteissa. Myöskin työelämä oli parantanut heidän kielitaitoaan, tosin sanavarastoa melko suppealta alueelta. Työssä usein tarvittava sanasto kehittyi ja pysyi hyvin mielessä, mutta muu englannin kielen taito ei ollut kehittynyt aivan samaa tahtia.

Petteri: Ainaki tämmöseltä suppealta sanavarastolta mikä niinku liittyy työasioihin ni tulee tosta niinku apteekin hyllyltä.

Matti: Ja sitte ei ainakaan pääse rapistuun ku joutuu käyttää jatkuvasti.

Petteri: Aika vähän koulussa on kuitenkin (...) tai missään niinku mä oon käyttänyt silleen tai tälleen niinkun puhumuodossa et se on yleensä ollu siellä vaan sellasta kirjallista osaamista. Paljo enemmän tässä kyllä niinku oikeestaan tullu englantia käytettyä niinkun puhetta ku...

Haastateltavat kokivat siis työskentelyn englanninkielisessä työympäristössä vahvistavan nimenomaan ammatillisen sanaston hallintaa sekä toisaalta myös puhekieltä. Yleiskielitaito ei siis välttämättä kehity yhtä paljon kuin spesifi ammattikieli.

Haastateltavat kommentoivat siis myös sitä, että koulussa opittu kielitaito oli ollut hyvin pitkälti kirjallista kielitaitoa. Todellista puhutun kielen kielitaitoa ja suullista kommunikointia he olivat oppineet vasta työelämässä. Aro taas on päättänyt väitöskirjassaan lähes päinvastaiseen näkemykseen, eli että varsinainen oppiminen tapahtuu yleensä ihmisten mielestä nimenomaan kirjoja lukemalla ja oppitunneilla (Aro 2009: 166). Varsinaisten työtilanteiden lisäksi haastateltavat kertoivat oman englannin kielen

taitonsa kehittyneen myös vapaa-ajan illanvietoissa, jolloin sanastoa käytettiin työympäristössä laaja-alaisemmin. He olivat myös havainnoineet, että niillä henkilöillä, jotka työskentelivät päivittäin maahanmuuttajien kanssa, englannin kielitaito oli parantunut suhteessa muita enemmän.

Niilo: Kyl niissä, niissä tilanteissa mitä niitä oli ni siellä tuli käytettyä kyl sit semmossia (...) tai puhuttua englantia semmosista asioista mitä ei ikinä aikaisemmin oo tarttenu ees et joutu niinku oikeesti miettiin että mitä asioita selvittäään ja mitenkä sen haluamansa jutun tuo esille.

Matti: Oli se rennompaan niissä tilanteissa se vieraan kielen käyttö.

Petteri: Mut sen ainaki huomas että niinku ne Oulussa jokka niinku jatkuvasti puhu englantia sen tavallansa työ (...) tai sen tiimin sisällä ni niiden englannin kielen taito silleen parani tosi paljon. Silleen että ku kaveri tuli töihin ja sitte parin kuukauden päästä niin se puhu tosi hyvää englantia ja silleen niinku sujuvaa englantia.

Haastateltavat siis kokivat, että englannin kielen taito oli parantunut huomattavasti niillä, jotka olivat joutuneet käyttämään sitä päivittäin maahanmuuttajien kanssa. Itse he taas olivat tottuneet käyttämään englantia vain tietyntyyppisissä työasioissa. Kuitenkaan he eivät ajatelleet, että tilanne olisi voinut toimia myös toisin päin: maahanmuuttajat olisivat saattaneet oppia hyvin suomea, jos sitä olisi käytetty heidän kanssaan päivittäin. Maahanmuuttajien he ajattelivat oppivan suomea joko itsenäisesti ja kielikursseilla.

Suomalaiset haastateltavat eivät tienneet kovin paljon maahanmuuttajien elämästä työn ulkopuolella. He kuitenkin otaksuivat, etteivät nämä käyttäneet suomea kovinkaan paljon vapaa-ajallaan. Sen verran he olivat kuitenkin heidän kanssaan keskustelleet, että tiesivät, ettei suomenkielentaidottomuus ainakaan lisännyt heidän sosiaalista elämäänsä. Esimerkiksi Jamal oli kertonut, ettei hän löydä sen vuoksi baareissa seuraa itselleen.

Matti: Jamal tais joskus valitella sitä että ei, ei osaa suomea niin ei baarista löydy seuraa niinku niin helposti. Et sen ei tuu lähettyä niinku baariin ku sen (...) siel on hankala puhuu englanniksi ja ei ite osaa suomea.

Laven ja Wengerin perifeerisen osallistumisen käsitteen mukaan yksilön jäsenyys yhteisössä kehittyy vähitellen vuorovaikutuksen myötä. Kotoutuminen ja yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi pääsy tapahtuu siis muun muassa valtakielen oppimisen kautta. Jäsenyys siis syvenee hiljalleen muun muassa oppimisen ja vuorovaikutuksen kautta. (Suni

2008: 197.) Jamalinkin sulautuminen yhteisöön olisi siis saattanut tapahtua helpommin, jos hän olisi osannut valtaväestön kieltä.

Ryhmähaastatteluun osallistuneet eivät kuitenkaan katsoneet, että maahanmuuttajien suomen kielen oppiminen olisi ollut heidän vastuullaan. Heidän mielestään suomen kieltä on mahdollista Suomessa opiskella esimerkiksi kansalaisopistojen kursseilla, jos siihen on halua.

Niilo: Kyl mun mielestä siin tapauksessa jos ne on (...) oikeesti ovat niinku jäämässä Suomeen niin semmonen mahdollisuus pitäs niinku olla. Että pystys heti käytännössä alottaan suomen kielen opiskelun kun tulee, jos on tosiaan pitempiaikasia suunnitelmia olla täällä nii (...) kyl se ennen pitkää on kuitenkin hyödyllistä että sen suomen kielen osais.

Matti: Mä oon ymmärtäny et kurseja on tarjolla ainaki niille jotka haluaa niille mennä.

Petteri: Eihän sitä tienkään kieltä voi oppia jos ei sitä halua opetella että (...) kyllähän se tietenki on siitä omasta halusta kiinni.

Haastateltavat asettavat siis painon kielenoppijan omalle oppimishalulle ja omaaloitteisuudelle. Heidän mielestään kielenoppimisen teoreettiset mahdollisuudet ovat kyllä olemassa, jos niitä haluaa hyödyntää.

4.1.8.5. Käsitteitä suomen kielen koulutuksen tarpeesta

Ryhmähaastateltavien mukaan maahanmuuttajille pitäisi järjestää suomen kielen koulutusta ainakin siinä tilanteessa, että henkilö on jäämässä joko pidemmäksi aikaa tai pysyvästi Suomeen. He olivat myös sitä mieltä, että koulutus pitäisi aloittaa heti henkilöiden saavuttua Suomeen.

Niilo: Kyl mun mielestä siin tapauksessa jos ne on (...) oikeesti ovat niinku jäämässä Suomeen niin semmonen mahdollisuus pitäs niinku olla. Että pystys heti käytännössä alottaan suomen kielen opiskelun kun tulee, jos on tosiaan pitempiaikasia suunnitelmia olla täällä nii (...) kyl se ennen pitkää on kuitenkin hyödyllistä että sen suomen kielen osais.

Toisaalta Matti ja Niilo olivat sitä mieltä, että koulutusta on kyllä saatavilla niille, jotka siitä ovat kiinnostuneita. Sen suhteen, kenen mahdollinen koulutus pitäisi kustantaa,

mielipiteet jakaantuivat. Matin mielestä jokaisen pitäisi maksaa oma koulutuksensa itse, kun taas Niilo oli sitä mieltä, että yhteiskunnan pitäisi osallistua kustannuksiin. Siihen he eivät ottaneet kantaa, pitäisikö työnantajan järjestää kielikoulutusta.

Matti: Eiköhän se oo jokasen oma asia.

Niilo: Yhteiskunta vois kyllä osallistua siihen.

Matti: Tää menee jo vähän politiikan puolelle. (naurua).

Niilo: Ihan mielipideoita.

Ristiriita suomen ja englannin kielen välillä on selkeä. Maahanmuuttajat pitävät hyvänä sitä, että oppivat puhumaan paremmin englantia, koska maahanmuuttajat ovat läsnä, mutta kun puhutaan suomen kielen oppimisesta, he eivät näe itseään juuri minkäänlaisessa roolissa, vaan olivat sitä mieltä, että koulutusta on kyllä saatavilla, jos joku koulutusta haluaa.

4.1.8.6. Maahanmuuttajien sosiaalinen kielenoppiminen

Ryhmähaastattelut olivat puhuneet maahanmuuttajille suomea vain hyvin vähän. He perustelivat tätä muun muassa sillä, että heidän mielestään aloitteen olisi pitänyt tulla maahanmuuttajilta itseltään.

Matti: Ööö (...) varmaan oletus siitä että he ei vielä osaa tarpeeks paljo. Se ei oo (...) jos sieltä tulis se alote siihen puhumiseen niin kyl se sitte varmaan (...) sitte tulis varmaan puhuttua.

Toisaalta, kuten Petteri sanoi, työaikana keskusteluiden tavoite oli yleensä jokin asian ratkaiseminen, eikä silloin yleensä olisi ollut aikaa suomen kielen harjoitteluun.

Petteri: Yleensä jos niissä keskusteluissa on tarkoituksena niinku jonkun asian tai ongelman ratkaiseminen ja jos sitä rupeis puhumaan suomee nii sitä (...) se ongelman ratkaiseminen jäis taka-alalle ja se kieli nousis tavallaan siihen etualalle et se ois vaan sit sitä kielen tankkaamista, asiat vaikeutuu.

Petteri painottaa sitä, että työasioiden hoitaminen on etusijalla kaikkeen muuhun nähden. Hän muistuttaa myös siitä, ettei suomen kielen käyttö maahanmuuttajien kanssa ole

mahdollista ongelmatilanteissa. Myös kielen oppimiseen on tässä negatiivinen asenne, ja hän kutsuu sitä ”tankkaamiseksi”. Tilanteen voisi nähdä myös mahdollisuutena oppimiseen osaavamman tuella (Vygotsky 1982: 184), mutta sitä ei selvästikään haluta käyttää hyväksi. Taustalla saattaa olla myös ajatus siitä, ettei haluta nostaa itseä toisen yläpuolelle ohjaajan tai opettajan rooliin, kun kyse on tasavertaisesta kollegasta.

Englannin kieli nähdään yleensä nimenomaan työkaluna työpaikoilla, joissa työkielenä on englantia. Se on siis ikään kuin väline, jolla asiat saadaan hoidettua. (Virkkula 2008: 394.)

Vapaa-ajallaan haastateltavat olisivat kyllä opettaneet heille suomea aivan mielellään ja arvelivat, että myös maahanmuuttajat olisivat pitäneet siitä. Maahanmuuttajien omaa halua opetella suomea he pitivät positiivisena asiana ja työpäivän aikanakin pieni annos suomea olisi ollut heidän mielestään hyvä asia.

Niilo: Ehkä ei kaheksaa tuntia päivässä mutta pieninä annoksina se voisi olla kyllä ihan hauskaaki.

Matti: Iha positiivinen asia.

Pääpaino siis asetettiin englannin kielelle ja työn teolle, mutta pieneen annokseen suomea päivittäin suhtauduttiin positiivisesti. Suomen kieli voisi tällöin toimia ikään kuin välipalana työpäivän keskellä, vaikkei kielen oppiminen päätarkoitus olisikaan.

Maahanmuuttajien mahdollisten virheiden korjaukseen he suhtautuivat varovaisesti. Matti arveli, että hän voisi ehkä toisen virheitä korjatakin, mutta henkilöstä riippuen. Korjaaminen on kuitenkin luonnollinen osa keskustelua. Korjauksen avulla voidaan esimerkiksi tarkistaa oikeinymmärrystä tai osoittaa keskustelun ongelmakohta esimerkiksi toistamalla edellisen puhujan sanoma. Korjaus ei siis aina tarkoita virheen korjaamista, vaan sillä voidaan myös tarkentaa tai muokata keskustelua. (Kurhila 2000: 362.)

Itse Matti ottaisi mielellään palautetta vastaan omasta kielen käytöstään. Asenne maahanmuuttajia kohtaan oli kuitenkin varovaisen kohtelias. Haastateltavat eivät selvästikään halunneet tyrkyttää suomen kieltä maahanmuuttajille. Toisaalta maahanmuuttajat eivät mitään ilmeisemmin halunneet vaivata syntyperäisiä suomenpuhujia pyytämällä näitä opettamaan heille suomea. Lakoffin mukaan tällä vältetään ”toisen alueelle tunkeutumista”, minkä vuoksi poiketaan normaaleista yhteistyön maksiimeista (Leiwo, Luukka & Nikula 1992: 41). Onko siis molemminpuolinen kohteliaisuus osasyynä maahanmuuttajien heikkoon suomen kielen taitoon? Varovaisuutta esiintyi puolin ja toisin.

Toinen syy liittyy varmastikin viitseliäisyyteen. Suomen kielen käyttö sitä huonosti taitavan henkilön kanssa on englannin käyttöä vaivalloisempaa. Myös aktiivisena oppijana oleminen vaatii viitseliäisyyttä.

4.2. Maahanmuuttajat suomenkielisessä työyhteisössä

Suomenkielisessä työympäristössä työskentelevistä haastateltiin kahta henkilöä. Puolalainen Jacob työskenteli Suomessa neljä kuukautta työharjoittelijana yrityksessä, jossa työkielenä oli pääsääntöisesti suomi. Osan työtehtävistään hän hoiti äidinkielellään puolaksi ja suomalaisten kollegoidensa kanssa hän kommunikoi englanniksi. Hän ei ollut opiskellut suomea lainkaan ennen Suomeen tuloaan ja Suomessakin hän sai vain muutamia tunteja opetusta AIESEC -järjestöltä, jonka kautta hän tuli Suomeen. Tutkija arvioi hänen taitotasokseen A1 Eurooppalaisen Viitekehysten arviointiasteikolla.

Toinen haastateltava oli 33-vuotias saksalainen Oliver, joka oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa noin kaksi vuotta. Hänen äidinkielenä on saksa ja sen lisäksi hän osaa hyvin englantia. Hän oli työskennellyt koko Suomessa oloaikansa IT-alan työtehtävissä ja oli hiljattain vaihtanut työpaikkaa. Hän oli opiskellut hiukan suomea maahan saavutuaan, mutta kurssi jäi kesken, koska hänellä ei ollut riittävästi aikaa opiskeluun eikä työ vaatinut suomen kielen taitoa. Oliver myös osasi sen verran suomea, että selviytyi arkipäiväisistä asioista kuten kaupassa käynnistä. Hän ymmärsi sekä puhuttua että kirjoitettua suomea jonkin verran.

Oliver: I understands a bit, but I'm not really able to talk. I can go to the supermarket and order a pizza by phone but no real conversation.

Oliver: Minä ymmärrän vähän, mutta en oikeastaan pysty puhumaan. Voin mennä supermarkettiin tai tilata pizaa puhelimella mutta en käymään todellista keskustelua.

Tutkija arvioi Oliverin taitotasoksi Eurooppalaisen viitekehysten asteikolla A2. Hänellä oli Suomessa mukana myös saksalainen vaimo. Oliveria haastateltiin kahdesti, ensimmäisen kerran työsuhteen alussa ja toisen kerran muutama kuukausi myöhemmin.

Jacob ei kokenut työskentelyä suomenkielisessä työympäristössä hankalaksi. Hänen mielestään suomalaiset osasivat englantia sekä työyhteisössä että sen ulkopuolella hyvin. Tämän vuoksi hän ei myöskään kokenut, että suomen kielen osaaminen olisi välttämätöntä, jos työskentelee Suomessa. Jacobilta kysyttiin, oliko hän tuntenut itsensä

ulkopuoliseksi työyhteisössään. Aluksi hän oli kokenut itsensä hieman ulkopuoliseksi, mutta tunne hävisi kun nopeasti, kun hän tutustui paremmin työtovereihinsa ja myös omaan työhönsä.

Jacob: Maybe at the beginning but afterwards this feeling disappeared.

Jacob: Ehkä alussa, mutta myöhemmin tunne hävisi.

Ajan myötä Jacob pääsi paremmin sisään työyhteisöön sekä yhteisiin tapahtumiin myös työajan ulkopuolella, mikä vähensi ulkopuolisuuden tunnetta. Tämä tapahtui pääasiassa tutustumisen myötä, mutta hän oppi myös suomea hiukan lisää ajan kuluessa.

Oliverilla oli melko samankaltaiset kokemukset asiasta. Hän koki pystyvänsä hoitamaan työnsä ilman suomen kielen taitoa. Jossain määrin hän pystyi myös seuraamaan suomenkielistä keskustelua esimerkiksi ruokatunnilla, eikä siten kokenut jäävänsä ulkopuoliseksi:

Oliver: If I concentrated, if I just sit and relax it's (...) ah, yeah, it just goes thru my head but if I concentrate, I have to concentrate, then I sometimes can follow the conversation. So conversation starts begin to (...) as they speak too fast, I'm too slow, because I always have to think and they are already discussing some different when I get the first topic...

Oliver: Jos keskityn, mutta jos vain istun ja rentoudun, se on (...) Ah, niin, se vain menee ohi korvieni, mutta jos keskityn, minun todella täytyy keskittyä, silloin minä toisinaan voin seurata keskustelua. Joten kun keskustelu alkaa (...) kun he puhuvat liian nopeasti, minä olen liian hidas, koska minun täytyy aina ajatella ja he ovatkin jo puhumassa jostakin muusta, kun pääsen jyvälle ensimmäisestä aiheesta...

Oliverin täytyi siis ponnistella pystyäkseen seuraamaan keskustelua, ja silloinkin se oli vaikeaa toisten nopean puhetahdin vuoksi. Hänen kielitaitonsa ei ollut vielä niin kehittynyt, että hän olisi voinut seurata keskustelua vain toisella korvalla kuunnellen, eikä sitä voi sanoa sujuvaksi. Suomen kielen erilaiset murteet ja puhekielen muodot ovatkin maahanmuuttajalle todellinen haaste (Martin 1999: 169.) Jos toiset keskustelijat olisivat halunneet huomioida hänet paremmin, he olisivat voineet keskustella verkkaisemmin ja pysyä samassa aiheessa pidempään, ja ehkä jopa kertoa Oliverille englanniksi, mikä on keskustelun aihe.

Jacob kertoi kuitenkin sellaisia tilanteita olleen melko usein, jolloin suomalaiset työtoverit puhuivat pelkkää suomea, vaikka hän oli läsnä. Hänen mielestään se riippui melko paljon läsnä olevista henkilöistä ja hän oli sitä mieltä, että kaikki eivät vain halunneet aloittaa keskustelua englanniksi. Tätä tapahtui myös työpaikan ulkopuolella.

Jacob: Some of them they staid quiet if me started to talk in English (maybe they afraid to use this language), but in most cases me started to speak in English.

Jacob: Jotkut heistä seisoivat hiljaa jos aloin keskustella englanniksi (ehkä he pelkäsivät käyttää tätä kieltä), mutta useimmissa tapauksissa minä aloitin keskustelun englanniksi.

Jacobin vastauksesta käy ilmi, että hän siis itse valitsi keskustelukieleksi nimenomaan englannin eikä suomea. Halutessaan hän olisi voinut aloittaa keskustelun myös suomeksi, tai vaikkapa kysyä jotakin suomen kielen sanaa, jolloin keskusteluyhteys olisi saattanut aueta helpommin ja hänen oma suomen kielen taitonsa kehittyä paremmin. Kielitaidon kehittyminen edellyttää kuitenkin usein ryhmän täysivaltaiseksi jäseneksi pääsyä, sillä muutoin on hankalaa osallistua ryhmän sosiaalisiin käytänteisiin, joissa kielitaito pääsisi kehittymään (Sajavaara 1999: 74).

Myöskään Oliveria ei varsinaisesti häirinnyt se, että työtoverit puhuivat suomea hänen läsnä ollessaan ja hän piti suomen kielen taidon puutteellisuuttaan täysin omana ongelmanaan, josta työtovereiden ei tarvitse murehtia.

Oliver: It's totally clear to me and sometimes of course (...) Sometimes I feel bad because I was not able to learn Finnish, but it's somehow my problem that I didn't took the time to learn Finnish, I didn't concentrate enough, but that my problem. I only feel bad because I was somehow lazy before to learn Finnish language, but it's not their problem that they speak Finnish.

Oliver: Se on selvää minulle ja tietysti joskus (...) Joskus se ei tunnu hyvältä koska en pystynyt oppimaan suomea, mutta se on kuitenkin minun ongelmani että en ottanut tarpeeksi aikaa oppiakseni suomea, en keskittynyt tarpeeksi, mutta se on minun ongelmani. Tuntuu pahalta vain koska olin jotenkin laiska aiemmin oppimaan suomea, mutta se ei ole heidän ongelmansa, että he puhuvat suomea.

Jacobin ja Oliverin sekä englanninkielisessä työympäristössä työskennelleiden maahanmuuttajien haastatteluita verrattaessa ilmeneekin, että keskustelutilanteet eroavat toisistaan hyvinkin paljon riippuen siitä, onko kysymys suomenkielisestä vai englannin-

kielisestä työympäristöstä. Suomenkielisestä työympäristöstä näyttäisi puuttuvan alttius vaihtaa kieli englanttiin, kun paikalla on henkilö, joka ei ymmärrä suomea. Tämä johtuu siitä, että ihmiset eivät ole tottuneet päivittäin käyttämään englannin kieltä ja arastelevat sitä. Toisaalta, koska työnantaja ei edellytä englannin kielen käyttöä, he saattavat katsoa, ettei englantia tarvitse käyttää jos ei halua.

Toisaalta suomenkielisessä työympäristössä työskentelevät maahanmuuttajat eivät itsekään pidä suomen kielen osaamista välttämättömänä, kuten Oliverin kommentista käy ilmi:

Oliver: Actually, it's not so important, because everybody speaks English, even, even in supermarket. You, you go there and you find help in English. You find everywhere someone speaks English and that makes it somehow too easy to come along without Finnish. If you go to Germany you have to learn German to (...) that you are able to live there. Here it's actually too easy to live without Finnish language.

Oliver: Oikeastaan, se ei ole niin tärkeää, koska kaikki puhuvat englantia, jopa, jopa supermarketissa. Sinä, sinä menet sinne ja saat apua englanniksi. Löydät joka paikasta jonkun joka puhuu englantia ja se tekee jotenkin melkein liian helppoksi tulla toimeen ilman suomea. Jos menet Saksaan, sinun täytyy opetella saksaa (...) jotta voit asua siellä. Täällä on oikeastaan liian helppoa asua ilman suomen kieltä.

Oppimista sääteleekin selkeä tarve oppia kieltä. Tarpeesta muotoutuu motiivi. Jos motiivisia oppia ei ole, toiminnan teoria ei toteudu (Lantolf 2009: 8). Oliver toteaa osuvasta, että Suomessa pärjää liiankin helposti ilman suomen kielen taitoa.

Sekä Jacob että Oliver kokivat myös saaneensa työtovereiltaan jonkin verran suomen kielen sanojen opetusta ja kielen käytön korjausta. He kertoivat työtovereidensa opettaneen heille yksittäisiä sanoja ja lauseita sekä korjanneen heidän ääntämistään. Molemmat pitivät sekä opetusta että korjaamista positiivisena asiana. Kielenkäytön tarkkuus onkin ehkä juuri se asia, johon on helpointa puuttua. Maallikkokin osaa korjata maahanmuuttajan käyttämiä vääriä sana- tai sijamuotoja tai korjata ääntämistä. Näin oppijan kieltä ohjataan kohdekielen normien mukaiseksi (Nissilä ym. 2006: 80).

Jacob olisi toivonut saavansa käyttää enemmänkin suomen kieltä työpaikalla, mutta odotti aloitteen tulevan suomalaisilta.

Jacob: I'd rather to have more interactions and opportunities to use Finnish often being encouraged for conversation by Finns.

Jacob: Olisin mieluummin halunnut enemmän vuorovaikutusta ja mahdollisuuksia käyttää suomen kieltä jos suomalaiset olisivat rohkaisseet minua enemmän.

Tutkimuksesta on selvästi havaittavissa, että eri osapuolet odottavat aloitteen tulemistä toisiltaan. Maahanmuuttajat odottavat aloitetta suomen puhumiseen syntyperäisiltä suomen puhujilta, nämä taas maahanmuuttajilta. Eroa ei näytä olevan sillä, onko työkielenä suomi vai englantia.

Juuri Jacobin kaipaamat dialogit olisivat varmasti auttaneet häntä kielen oppimisessa. Pienet keskustelut itselle läheisistä asioista työtovereiden kanssa olisivat saattaneet sysätä kielenoppimisen hyvälle alulle. Näin oma sisäinen maailma laajenee dialogiksi ulkopuolisen todellisuuden kanssa (Alusniemi 2008: 49). Lisäksi työpaikan pienillä keskusteluilla on taipumus noudattaa samaa kaavaa ja toistua samanlaisina, kun työtoverit kohtaavat vaikkapa kahvitauolla (Suni 2008).

Myös Oliver oli samoilla linjoilla Jacobin kanssa. Hän koki, että suomea olisi kyllä mahdollista oppia enemmänkin työpaikalla, mutta silloin hänen pitäisi patistaa sekä itseään että työtovereitaan käyttämään suomea yhteisissä keskusteluissa etenkin varsinaisten työasioiden ulkopuolella.

Oliver: If I would really force it and force my colleagues to for example to speak every time Finnish to me, that would me it probably possible to learn more Finnish. But, I would really have to force them to speak Finnish to me. Yeah. It would be possible but (...) yeah.

Oliver: Jos olisin todella pakottanut itseni ja pakottanut kollegani esimerkiksi puhumaan aina suomea minulle, se olisi tehnyt minulle todennäköisesti mahdolliseksi oppia enemmän suomea. Mutta minun todella täytyisi pakottaa heidät puhumaan suomea minulle. Joo. Se olisi mahdollista, mutta (...) joo.

Oliver kertoi, että suurin osa työtovereista puhuu hänelle aina pelkästään englantia. Hän selittää tämän johtuvan siitä, että keskustelu suomeksi olisi tuskallisen hidasta. Työasioilla oli yleensä sen verran kiire, että ne hoidettiin englanniksi, ja ruokatunneilla keskustelu käytiin suomeksi riippumatta siitä oliko Oliver paikalla vai ei. Oliver kuitenkin toivoi enemmän suomenkielisiä keskusteluja.

Oliver: Of course it is much easier for me when they speak English. In the other hand what I would like that they, when they came to discuss (...) yeah, like private things, just casual things that they would then speak Finnish. I'm able to learn Finnish and to replay in Finnish but (...) okey, if it's about work and we have to discuss this big topic then we have to use English but I would like both,

so (...) Easier things they should speak, then they should speak Finnish but when we discuss about work it's easier to speak English. It's like that.

Oliver: Tottakai minulle on helpompaa, että he puhuvat englantia. Toisaalta, mitä haluaisin, kun he tulevat keskustelemaan (...) Niin, esimerkiksi yksityisasiosta, vain yleisistä asioista, että he silloin puhuisivat suomea. Pystyn oppimaan suomea ja vastaamaan suomeksi, mutta (...) Okei, jos se koskee työtä ja olemme keskustelemassa tärkeästä asiasta, meidän täytyy käyttää englantia, mutta minä haluaisin molempia, joten (...) Helpommissa asioissa heidän pitäisi puhua suomea, mutta kun me puhumme työstä on helpompi puhua englantia. Näin se on.

Helppous siis ajoi molemmat osapuolet käyttämään englantia, mutta Oliver kuitenkin toivoi, että hänelle puhuttaisiin enemmän suomea. Hän koki olevansa kykenevä oppimaan kielen, kun vain saisi tilaisuuksia käyttää sitä. Elämä oli englantia käyttäen sujuvampaa, mutta jos Oliver olisi oppinut suomen kieltä, se olisi ehkä ollut vieläkin sujuvampaa suomeksi.

Kaikista haastatteluista työpaikan työkielestä riippumatta käy ilmi, että suomen kielen opettamisen suhteen ollaan turhan kohteliaita puolin ja toisin. Taustalla on varmasti myös tottumattomuutta ja varovaisuutta ”kaveriopettajana” toimimista kohtaan. Maahanmuuttajat eivät uskalla pyytää kollegoita opettamaan heille suomea, eivätkä suomea äidinkielenään puhuvat rohkene ottaa opettajan roolia. Tilaisuuksia suomen kielen oppimiseen siis on, mutta niitä ei juurikaan käytetä. Ehkäpä asia tarvitsisi auktoriteetin kehotuksen tai vähintäänkin hyväksynnän. Taustalla voi nimittäin vaikuttaa myös se, että pelätään työajan väärinkäyttöä.

Kun Oliveria haastateltiin ensimmäisen kerran, hän ei ollut vielä keskustellut uuden esimiehensä kanssa mahdollisesta suomen kielen koulutuksesta. Toisella haastattelukerralla kävi ilmi, ettei asia ollut juurikaan edennyt:

Oliver: No, not really. When I started this job there was idea that I should improve my Finnish skills but so far there is no real need and so (...) nothing happened.

Oliver: Ei, ei oikeastaan. Kun aloitin tässä työssä, oli ajatus että minun pitäisi parantaa suomen kielen taitojani mutta tähän mennessä ei ole ollut todellista tarvetta ja niin (...) mitään ei ole tapahtunut.

Suomen kielen opetuksesta oli ollut puhetta Oliverin esimiehen kanssa, kun työsuhde alkoi, mutta se ei koskaan toteutunut käytännössä. Esimies ei ottanut asiaa enää esiin, eikä Oliver katsonut, että hänen olisi pitänyt olla aloitteellinen osapuoli asiassa.

Suomen kieltä Jacob kuvaili muun muassa vaikeaksi, soinnukkaaksi ja paljon yhdysanoja omaavaksi. Hän oli myös sitä mieltä, että suomen kielen sanat ovat vaikeita ääntää ja ne ovat paljon pidempiä kuin esimerkiksi englannin kielen sanat. Lisäksi suomen kielessä erona useisiin muihin kieliin on sanojen taivutus. Kun Jacobia pyydettiin kuvailemaan, miltä suomen kieli hänen mielestään kuulostaa, hän vastasi näin:

Jacob: It's really funny because when there are two combined letters in one word Finns put intonation up and it's like "jumping".

Jacob: Se on todella hassua, että kun on kaksi samaa kirjainta samassa sanassa, suomalaiset laittavat intonaation ylös ja se ikään kuin "hyppää".

Kielitietoisuus on samalla myös kulttuuritietoisuutta, sillä ne ovat sidoksissa keskenään. Kielen rakenteen ja käytön hallinta avaa ovia myös kulttuuriin. (Dufva ym. 1996: 29.) Jacob on tehnyt paljon huomioita kielestä sanastoa tuntemattakin. Mielenkiintoinen huomio häneltä oli myös se, että kun suomalaisten olisi tarkoitus sanoa "yes", he sen sijaan ottavatkin vain nopean henkäyksen, eivätkä siis oikeastaan lause kyseenomaista sanaa.

Oliverin mielestä suomen kieli oli vaikea ja erilainen eikä muista hänen tuntemistaan kielistä juuri ollut apua sen opettelussa.

Oliver: I (...) If I have to describe it I only have noted it is quite difficult language. I (...) compared to other languages I had in school, for example France. Yeah, of course I I had English at school, I learned a little bit Spanish, so (...) You can find similarities so (...) In the words you recognize something in the other languages familiar to you but it's not the same in Finnish., It's so different, different language, compare to other ones. I know why it is like that because it's kind of from Hungarian language, so it's totally different and...

Oliver: Minä (...) Jos minun täytyy kuvailla sitä, olen vain huomannut että se on melko vaikea kieli. Vertaan sitä muihin kieliin joita minulla oli koulussa, esimerkiksi Ranskaan. Joo, tietysti minulla oli englantia koulussa, opettelin vähän espanjaa, joten (...) Niistä voi löytää samankaltaisuuksia, joten (...) Sanoissa tunnistat jotakin muista kielistä tuttua, mutta se ei ole samanlaista suomen kielen kanssa. Se on niin erilainen, erilainen kieli, kun vertaa muihin. Minä tiedän miksi se on niin, koska se on tulee unkarin kielestä, joten se on totaalisesti erilainen ja...

Onkin totta, että suomen kieli poikkeaa kielistä, joita ihmiset yleensä ennestään osaavat tai ovat opiskelleet, lukuun ottamatta sukukieliä kuten viroa. Suomen kielestä puuttuvat

artikkelit ja kieliopillinen suku, sanat ovat pitkiä ja sanat taipuvat monin tavoin. (Martin 1999: 169.)

Jacobin mielestä suurin osa suomalaisista pystyy kommunikoimaan vierailta kielellä, mutta he eivät käytä elekieltä. Jacob mainitsi myös, etteivät suomalaiset elehdi puhuessaan juuri lainkaan.

Jacob: Yes there is less of gesticulation and less of showing emotions during conversation – I mean now Finnish communication

Jacob: Kyllä siellä on vähemmän eleitä ja vähemmän osoittaa tunteita keskustelun aikana - tarkoitan nyt suomalaista viestintää

Yleensä tämän tyyppiset erot viestintäkulttuureissa kuitenkin tasoittuvat, kun käyttöön otetaan niin sanottu kolmas eli välikulttuuri (Tiittula & Pitkänen 2005: 133). Kolmanesta kulttuurista voidaan puhua erityisesti niissä tilanteissa, joissa käytetty kieli ei ole kenenkään keskusteluun osallistuvan äidinkieli. Tällöin keskustelijat kehittävät yhteistyössä kooperatiivisen viestintäkulttuurin, jolloin yhteiseen tavoitteeseen pääseminen helpottuu. (Tiittula & Pitkänen 2005: 134.)

Erona esimerkiksi puolalaisten kommunikointiin oli Jacobin mielestä myös se, että suomalaiset eivät hänen mielestään näytä tunteitaan keskustellessaan. Tämä mielipide eroaa muun muassa siitä, mikä kävi ilmi Hansin haastattelussa. Hans sanoi, että suomalaiset vaikuttavat toisinaan keskustellessaan siltä, että heillä olisi riita, vaikka kyse olisi-kin ihan tavallisesta puheesta. Hän ei siis kokenut, että suomalaiset eivät näyttäisi tunteitaan keskustellessaan. Oliverin mielestä suomalaiset eivät juuri eroa saksalaisista, he ovat ainoastaan hieman ystävällisempiä:

Oliver: I have a feeling that Finnish people are more friendly, if you go to a stranger and ask for a help, I think in Finland you get more help. That's my feeling. But in a way they communicate no real different outside.

Oliver: Minusta tuntuu, että suomalaiset ovat ystävällisempiä, jos menet ventovieraan luo ja pyydät apua, luulen että Suomessa saat enemmän apua. Siltä minusta tuntuu. Mutta joka tapauksessa kommunikoinnissa ei ole juurikaan eroa.

Suomalaista kulttuuria Jacob piti mielenkiintoisena ja suomalaisia ystävällisinä sekä motivoituneina kouluttautumaan. Hän oli tutustunut useisiin suomalaisiin ihmisiin myös

työpaikan ulkopuolella sekä osallistunut erilaisiin suomalaisiin tapahtumiin. Hän koki päässeensä hyvin mukaan sosiaaliseen elämään.

Jacob: Yes, all the time of my stay in Finland. I attended a seminars with students and took part in every event when it was possible.

Jacob: Kyllä, koko oleskeluaikani Suomessa. Olen osallistunut seminaareihin opiskelijoiden kanssa ja ottanut osaa jokaiseen tapahtumaan, milloin se vain oli mahdollista.

Jacobin käsitys suomalaisista oli, että he ovat ahkeria, rehellisiä, tunnollisia, auttavaisia ja huomaavaisia. Hänen käsityksen suomalaisista kylminä ihmisinä kumoutui sinä aikana, jonka hän Suomessa vietti.

Oliverin mielestä suomalaiset olivat lähinnä saksalaisia rennompia, kun hän vertasi kulttuureita keskenään.

Oliver: What kind of culture (...) Um, I always describe that there is not so much difference, maybe a bit more relaxed. They are not so (...) Yeah, that's the only topic I mention, that's they're more relaxed, not so stressful. People are a little bit more calm.

Oliver: Minkälainen kulttuuri (...) Um, Minä aina kuvailen sitä niin, ettei ole juurikaan eroja, ehkä hieman rennompaa. He eivät ole niin (...) joo, se on ainoa asia, jonka olen huomannut, että he ovat rennompia, eivät niin stressaantuneita. Ihmiset ovat hiukan rauhallisempia.

Oliverilla on edelleen aikomuksena jatkaa jossain vaiheessa suomen kielen opintojaan. Tällä hetkellä hän kokee tarvitsevansa nimenomaan sellaista kielitaitoa, jota hän voisi käyttää kahvitunneilla ja vapaa-aikanaan, ei niinkään työasioissa.

Oliver: I would say some kind of intensive education where I would have to work with the language. Normal lessons where you learn grammar or something it's not (...) it didn't work out for me. Some lessons where I maybe have to discuss in Finnish, where I really have to speak Finnish so (...) something like that would (...) I know that there are courses at a university or there are these programs where you get a Finnish partner and get topic and then you met to discuss about the topic in Finnish and the other way around, something like that I would have to (...) I think this kind would work, and maybe twice a week so that it's not only once so (...) something that would really force me to use Finnish.

Haastattelija: So do you mean that you need more, more words you can use on coffee break, lunch break or working words?

Oliver: No, more private things, so casual conversation because then I think you can handle this words you have to use at work learn it yourself because you handle them all day

Oliver: Sanoisin, että jonkinlaista intensiivistä koulutusta, missä pitäisi tehdä töitä (suomeksi). Normaalit oppitunnit joissa opetellaan kielioppia tai jotain ei ole (...) se ei toiminut minun tapauksessani. Jonkinlaiset oppitunnit, joilla minun täytyisi keskustella suomeksi, missä minun todella täytyisi puhua suomea, niin (...) jokin sellainen voisi (...) Tiedän, että yliopistolla on kursseja tai on niitä ohjelmia joissa saat kumppanin ja aiheen ja sitten sinun täytyy keskustella aiheesta suomeksi ja sitten toisinpäin (saksaksi), jotakin sellaista minun täytyisi (...) Luulen, että sellainen voisi toimia, ja ehkä kahdesti viikossa, niin että ei vain kerran (...) jokin sellainen voisi todella pakottaa minut käyttämään suomea.

Haastattelija: Eli tarkoitatko, että tarvitset lisää, lisää sanoja joita voit käyttää kahvitunneilla, lounastunneilla vai työsanastoa?

Oliver: Ei, enemmän yksityisiin asioihin, eli yleiseen keskusteluun, koska luulen että kun käsittelet näitä sanoja, sinun täytyy käyttää niitä töissä, opit ne itse koska käytät niitä joka päivä.

Jokapäiväistä sanastoa on Oliverin mielestä helppo oppia toiston avulla ja koska niitä sanoja kuulee päivittäin. Tervehdykset toistuvat saman tapaisina päivästä toiseen, samoin kohteliaisuusfraasit. Hän ei kuitenkaan nähnyt parhaana opiskelumuotona teoreettista kieliopin opiskelua, vaan painotti keskustelutaidon tärkeyttä, ja halusi tilanteita, joissa hänen olisi ollut pakko puhua suomea.

Vaikka Oliver uskoo, että suomen kielen parempi osaaminen parantaisi hänen elämänlaatuaan työ ulkopuolella, hän ei silti ole tuntenut itseään ulkopuoliseksi.

Oliver: No. No (...) Because it's quite clear to me that I'm the foreigner and that I would... if I would really like to be part of it I have to learn Finnish language. So I don't feel as outsider even if they talk Finnish all the time. I think that's right and good actually, so no (...) not problems at all.

Oliver: Ei. Ei (...) Koska se on melko selvää minulle, että olen ulkomaalainen ja että voisin (...) jos todella haluaisin olla osa sitä, minun täytyy oppia suomen kieli. Joten en tunne itseäni ulkopuoliseksi vaikka he puhuvat suomea koko ajan. Mielestäni se on oikein ja hyväkin oikeastaan, joten ei (...) Ei ollenkaan ongelma.

Oliver siis ymmärtää, että tie yhteisön sisään käy kielen kautta. Hän on kuitenkin tietoinen omista valinnoistaan, eikä syytä ympäristöä mahdollisesta ulkopuolisuudesta.

Oliverin toisessa, muutama kuukausi myöhemmin tehdyssä haastattelussa kävi lähinnä ilmi, etteivät asiat olleet juurikaan muuttuneet. Hän kertoi edistyneensä suomen kielen suhteen lähinnä siitä, että ymmärtää nyt kieltä hieman enemmän kuin aiemmin.

Maahanmuuttajan työssä ja maassa viihtyminen vaatisikin työympäristöltä erillisiä organisatorisia ratkaisuja ja kulttuurijohtamista. Maahanmuuttajien kohteleva samalla tavoin kuin muita työntekijöitä saattaa johtaa siihen, että he viihtyvät huonosti työssään eikä heidän osaamistaan pystytä työpaikalla täysin hyödyntämään. (Pitkänen 2007:49.)

4.2.1. Maahanmuuttajan työtoverin näkemyksiä työskentelystä suomenkielisessä työympäristössä

Tässä alaluvussa käsitellään Kaisan käsityksiä työskentelystä Jacobin kanssa samassa IT-alan yrityksessä noin neljän kuukauden ajan. Heillä oli jonkin verran yhteisiä työtehtäviä ja he olivat päivittäin tekemisissä toistensa kanssa. Työympäristö oli suomenkielinen.

Kaisa koki työskentelyn maahanmuuttajan kanssa mukavaksi. Hän piti miellyttävänä haasteena sitä, että Jacobin kanssa täytyi puhua englantia ja muutenkin tilanne toi arkeen miellyttävää vaihtelua. Kaikki muut hänen työyhteisössään sen sijaan eivät nähneet tilanteen tuomia haasteita yhtä tervetulleina, vaan osa ihmisistä vältteli keskustelua maahanmuuttajan kanssa.

Kaisa: No suullisestihan se vaikutti niin, että ihmiset piti suunsa kiinni.

Kaisan mukaan suurin syy tähän oli se, että ihmiset arastelivat englannin puhumista ja ehkä häpesivät huonona pitämäänsä kielitaitoaan. Heikosti englantia osaavat henkilöt saattavakin jännittyä, kokea stressiä ja jopa huonommuuden tunnetta joutuessaan käyttämään englantia. Toisaalta positiiviset kokemukset englannin käytöstä lisäävät varmuutta ja hyvänolon tunnetta (Virkkula 2008: 404–405). Toisaalta myös asenteet tuntuivat eroavan englanninkielisen työyhteisön asenteista.

Kaisa: No kyllä turhan huonosti, et kyl mä meiän työyhteisölle antaisin kuitenkin melkosen heikon arvosanan siitä hänen huomioon ottamisesta. Et kyllä se

liian helposti vierähti siihen suomen kieleen, et vaikka kahvipöydässäkin ehkä saatettiin alottaa hienosti se englanniksi niin kyllä se kääntyy tosi nopeesti suomeen sitten, et joku tekee aina sen rikon siinä sitten, että ei jatkakaan englanniksi keskustelua.

Kaisan vastauksesta kuvastuu se, että hänen mielestään ihmisten pitäisi puhua maahanmuuttajalle englantia, enemmän kuin olettaa maahanmuuttajan opettelevan suomea. Samoin hän, kuten myös englanninkielisessä työyhteisössä työskentelevät maahanmuuttajien kollegat piti suomen kielen käyttöä maahanmuuttajan läsnä ollessa epäkohteliaana.

Kielen vaihtaminen englanniksi on myös Kaisan työyhteisössä tilapäinen ilmiö, joka ei kestä kauan. Englanninkielisessä työyhteisössä keskustelua jatkettiin englanniksi niin kauan, kuin yksikin maahanmuuttaja oli paikalla, mutta suomenkielisessä työyhteisössä pysyttiin mieluummin omalla mukavuusalueella, ja kieli vaihtui heti tiukemman paikan tullessa takaisin suomeksi.

4.2.2. Kommunikointi suomeksi maahanmuuttajan kanssa

Jacobin kanssa kommunikointiin suomeksi melko vähän. Kaisa ja hänen työtoverinsa opettivat hänelle lähinnä tervehdyksiä, ja joitakin yksittäisiä sanoja ja ilmauksia hän saattoi itsekin pyytää opettamaan.

Kaisa: Joo, siis ehkä lähinnä ainoastaan semmosia nimenomaan tervehdyksiä, sanontoja tai niinkun säähän liittyviä ilmauksia tai tämmösiä.

Kaisan mainitsemat asiat ovatkin juuri niitä, jotka helpoiten, tai suorastaan välttämättä, tulevat esiin missä tahansa kulttuurissa. Ne ovat myös niitä, joita eniten toistellaan, joten ne on myös helpointa oppia. Puhuessaan suomea Jacobin kanssa Kaisa pyrki käyttämään kirjakieltä ja lausumaan sanat mahdollisimman selkeästi. Tätä puhetyyliä kutsutaan ”foreigner talk” –puheeksi (Suni 1993: 110).

Kaisan mielestä Jacobin suomen kielen taidottomuus otettiin muiden työntekijöiden kesken melko huonosti huomioon. Usein kävi niin, että keskustelu aloitettiin englanniksi, mutta ensimmäisten vastoinkäymisten tullessa kieli vaihtui nopeasti takaisin suomeksi. Kaisa myös piti suomen kielen puhumista Jacobin läsnä ollessa epäkohteliaana.

Kaisa: Kun hän siihen kahvipöytään tuli niin kylhän se enemmänkin hiljensi meidän normaalia porukkaa, koska ihmiset kaikki kuitenkin ymmärsi sen, että on epäkohteliaasta puhua suomeksi, mutta kun ne vitsien vääntäminen englanniksi ei luonnistu, niin se meni vähän semmoseksi hiljaa kyräilyksi, että voi kunpa hän itse sanoisi jotakin ja aloittaisi keskustelun.

Kohteliaisuus on siis tärkeä tekijä, kun puhutaan työyhteisön kielivalinnoista. Työpaikalla ei haluta käyttäytyä epäkohteliaasti, mutta samalla tehdään usein karhunpalvelus maahanmuuttajille: heidän suomen kielen taitonsa jää heikoksi, eikä todellista sulautumista yhteisöön pääse tapahtumaan.

Toisaalta, voiko suomen kielen eli äidinkielen käyttö omassa kotimaassa ja omalla työpaikalla edes olla epäkohteliaasta? Kaisan tapauksessa myöskään työnantaja ei vaatinut englannin kielen käyttöä työpaikalla maahanmuuttajista huolimatta. On myös tehty tutkimuksia, joiden mukaan englannin kielen saattaa herättää ärtymystä työntekijöissä silloin, kun se ei olisi välttämätöntä. Esimerkiksi sisäiset tiedotteet saatetaan kirjoittaa englanniksi, vaikka kaikki vastaanottajat puhuisivat äidinkielenään suomea (Virkkula 2008: 395). Voisi siis olla kaikille osapuolille parempi, että suomen kieltä käytettäisiin rohkeasti varsinkin vapaamuotoisemmassa kanssakäymisessä, vaikka työasioiden selvittäminen sitten englannin kieltä vaatisikin.

Jakobilla olin myös omia näkemyksiä suomen kielestä. Hän oli eräässä illanvietossa keskustellut Kaisan kanssa siitä, miltä suomen kieli hänen korvissaan kuulostaa. Kaisa oli puhunut hänelle ensin suomea jonka jälkeen Jacob oli matkinut häntä. Jacobin matkimana suomen kieli oli kuulostanut ”töksäytyksiltä ja napsautuksilta”.

Kaisan kollegat eivät hänen mukaansa juurikaan pyrkineet puhumaan Jacobille suomea. Kaisan mukaan tämä johtui suurelta osin siitä, että alusta alkaen oli tiedossa, ettei Jacob tule viettämään Suomessa muutamaa kuukautta enempää. Toisaalta he eivät varmaankaan pitäneet toisen henkilön opettamista omana asianaan, etenkin kun eivät viettäneet tämän henkilön kanssa vapaa-aikaansaakaan. Kaisa taas piti suomen kielen sanojen opettamista hänelle mukavana, mutta toisaalta tämä saattoi johtua osittain siitä, että hän oli työnsä puolesta eniten tekemisissä Jacobin kanssa. Kuitenkin myös heidän välisensä suomen kielen opetus oli melko niukkaa. Kysymys oli lähinnä yksittäisistä sanoista ja tervehdyksistä esimerkiksi kahvitunnin yhteydessä.

4.2.3. Käsitukset maahanmuuttajan suomen kielen taidoista

Jacob ei osannut suomea tullessaan Suomeen. Kaisa kertoi hänen oppineen Suomessa ollessaan lähinnä pikkusanoja kuten tervehdyksiä ja kohteliaisuusilmauksia. Suomessa ollessaan hänen kielitaitonsa ei sanottavasti kehittynyt, vaan ainoastaan samojen fraasi- en käytössä varmuus lisääntyi.

Kaisa: Et tottakai hän rohkeemmin aina ne tervehdykset käytti, mutta että se, se kun jäi sille tasolle, niin en kyllä uskalla sanoa, että olis kehittyny.

Jacobin suomen kielen taidon kehittymisen esteenä Kaisa piti kanssakäymisen puutetta työtovereiden kanssa, työkiireitä sekä sitä, ettei Jacob halunnut käyttää työaikaansa muuhun kuin työn tekemiseen. Työhön liittyvät kulttuurierot tulivat esiin monessakin yhteydessä, kun Kaisa kertoi, miten suomalaiset pitävät herkästi pitkiäkin kahvitunteja ja keskustelevat työtovereidensa kanssa työaikana myös henkilökohtaisista asioistaan siinä missä puolalainen kollega keskittyi tunnollisesti työn tekemiseen.

Kaisa: Hän ei pitänyt mitään turhia, turhia kahvitaukoja taikka muuta, hän kävi syömässä ja oli sen puolisen tuntia, vajaan tunnin poies, mutta sit hän istui paikallaan ja teki töitä. Että niinkun täällä meidän työyhteisössä on niin sillä lailla vapaa tää, tää työn tekemisen tahti, että täällähän nostetaan takamusta tosta työpisteeltä tämän tuosta ja vähän keksitäänkin, että nyt mä piän tauon jossei muuta niin sen takia, et mä haen sen tee tai kahvikupin, mut hän ei tehny mitään semmosta. Et siinä oli ehkä vähän semmosta niinku jopa, että tunsin välillä piston tuolla sisimmässään, että onpas tunnollista, tunnollinen tapa tehdä töitä. Ja se näkyi kyllä hänen aikaansaannoksissaan.

Erona toiseen tutkimusryhmään oli se, että Kaisa myönsi työpaikallaan käytetyn suomea salakielenä tietoisesti. Hän kertoi, että oli tilanteita, joissa Jacobin ei edes haluttu ymmärtävän, mistä puhuttiin. Salakielen käytölle oli pääasiassa kaksi syytä. Ensinnäkin se, että se oli tapa, jolla vältettiin englannin kielen puhuminen Jacobin kanssa. Toinen oli se, että Jacobista saatettiin hyväntahtoisesti vitsailla, mutta kenenkään englanninkielen taito ei riittänyt vitsien kääntämiseen englanniksi.

Kaisa: Oli, ikävä kyllä. Kyllä oli. Lähinnä ehkä sellasia, että jos (...) joskus jopa niin sanotusti vitsailtiin (...) No hänhän unohti esimerkiks avaimensa hyvin usein niin se muodostui vitsiksi, että ja, ja hän unohti taas avaimet, ne oli tämmösiä. Et ei tietenkään mitään siis täyttä kiusantekoa missään nimessä ollu, mutta vähän enemmän ehkä tämmöstä vitsailua sitte.

Englanninkielisessä työympäristössä työskentelevät kielsivät, että heillä olisi tapahtunut vastaavaa. Luultavasti heillä ei ollut tarvetta vältellä englannin puhumista, koska se oli niin luonnollinen osa työtä. Toisaalta heidän kielitaitonsa ehkä riitti myös vitsien kertomiseen englanniksi, toisin kuin suomenkielisessä työyhteisössä. Lisäksi Kaisan mukaan suomen kielen käyttö salakielenä koski hyvin usein sellaisia tilanteita, joissa käytävää keskustelua Jacobin ei ollut tarpeellistakaan ymmärtää, eli asia ei koskenut häntä millään tavoin. Tällainen käytös kuitenkin jätti Jacobin ulkopuoliseksi. Hänen ei ajateltu tarvitsevan samaa tietoa, keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa kuin syntyperäisten suomenpuhujien. Tällainen käytös saattoi kuitenkin vahvistaa maahanmuuttajan ulkopuolisuuden tunnetta. Toisenlaisessa tilanteessa, jossa Jacob olisi ollut oikeissa jäädä Suomeen pysyvästi tai pidemmäksi aikaa, informaation ulkopuolella jättäminen olisi saattanut jopa vaikeuttaa hänen työtään ja uralla etenemistään (Forsander & Raunio 2005: 48).

4.2.4. Kulttuurierot

Suomalaisessa työelämässä on hyvin vähän hierarkiaa, mikä tekee esimiesten ja työtovereiden lähestymisestä helppoa. Myös Kaisa huomasi tämän, kun hänen työyhteisöönsä tuli muutamaksi kuukaudeksi puolalainen Jacob. Kaisan mukaan Jacob suhtautui esimiehiinsä aivan toisin kuin suomalaiset työtoverinsa:

Kaisa: Pokkurointia niin sanotusti, elikkä kun hän esimerkiksi meidän esimiehille meni keskustelemaan, hän aina pyyteli anteeksi, meni kumartaen ja aloitti ”mister” tai ”sir”. Elikkä Suomessahan ei näin tehdä, et ehkä hänelle oli se semmonen että, et (...) yllätys, että esimerkiksi työyhteisössä ollaan niin samalla viivala. Että pomoa ei tarte pokkuroida ja (...) Et mä luulen et se oli hänelle suurin semmonen ihmetys.

Toisaalta suomalaisten kommunikointi on ylipäätään niukkaa ja vähäeleistä. Suomalainen kommunikaatiokulttuuri ja henkilöiden välinen vuorovaikutustapa vaativat maahanmuuttajalta sopeutumista (Forsander & Raunio 2005: 39–40).

Forsander ja Raunio (2005: 40) huomauttavat, että valtakäsitys suomalaisessa organisaatiossa korostaa ihmisten tasa-arvoisuutta asemasta riippumatta. Esimiehen rooli ei myöskään yleensä ulotu työpaikan ulkopuolelle, toisin kuin monissa muissa maissa. Toisaalta tämä voi myös aiheuttaa maahanmuuttajassa epävarmuutta oman toimenkuvan ja roolin suhteen. (Forsander & Raunio 2005: 41.)

4.2.5. Maahanmuuttajan sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan

Kaisalla oli se kuva, että Jacob sai Suomessa paljon uusia ystäviä ja vietti heidän kanssaan vapaa-aikaansa. Työtovereita hän kuitenkin tapasi vain työajalla paria yhteistä iltanviettoa lukuun ottamatta. Silti hän ei Kaisan mukaan käyttänyt suomen kieltä sen enempää vapaa-ajallaan kuin töissäkään, vaan käyttökielenä oli englanti.

Kaisan mukaan suurin osa suomalaisista kollegoista suorastaan vältteli kanssakäymistä Jacobin kanssaan ja yhteisissä tilaisuuksissa oli toisinaan hieman vaivaantunut tunnelma. Jacob ei itse pyrkinyt aktiivisesti puhumaan suomea ja muut taas välttelivät englannin kielen käyttöä. Kun Kaisalta kysyttiin, arveliko hän Jacobin tunteneen itsensä ulkopuoliseksi, hän vastasi myönteisesti.

Kaisa: Kyllä varmasti. Ikävä kyllä näin mutta että miksei olis tuntenu? Kyllä mä ainaki ite monta kertaa mietin että, että musta ei olisi samaan tilanteeseen varmaan itse. Et ku on kuitenkin niin sosiaalinen ja muita ihmisiä tarvitseva ihminen nii et jos itse joutuis samaan tilanteeseen niinkun tämmöseen työyhteisöön et olet ainut joka puhuu eri kieltä ja ainut joka ei ymmärrä sitä kieltä mitä siellä eniten puhutaan niin se vois olla kyllä todella rankka tilanne ittelle.

Kaisaa osasi samaistua Jacobin tilanteeseen, mutta silti hänen työyhteisönsä salli ja jopa loi tilanteita, joissa Jacob suljettiin kielen avulla ulkopuolelle. Tämän voisi tulkita niin, että häntä ei oikeastaan edes haluttu yhteisön jäseneksi. Koska kieli on väline päästä yhteisön jäseneksi, ilman kielitaitoa jää helposti ulkopuoliseksi (Martin 2002: 41). Toisaalta asiaan saattoi vaikuttaa huomattavasti se, että kaikki tiesivät Jacobin olevan Suomessa vain tilapäisesti, eikä siksi aktiiviseen kanssakäymiseen viitsitty ryhtyä.

4.2.6. Käsitteitä sosiaalisesta kielenoppimisesta

Kaisalla oli hyvin positiivinen käsitys sosiaalisesta kielenoppimisesta. Hän oli sitä mieltä, että kielitaito hankitaan nimenomaan sosiaalisten tilanteiden kautta.

Kaisa: No mä oon sitä mieltä, että nimenomaan niitten kautta sen pystyy oppimaan. Että itellä on jäänyt kaivertamaan se, että koskaan en lähteny esimerkiksi vaihto-oppilaaksi oppimaan kieltä. Että tota (...) taikka että työ esimerkiks ei oo tuonut koskaan semmosta haastetta, että olis ollu pakko lähteä johonkin ulkomaille. Et kyl mä oon sitä mieltä et se on ihan ehottomasti paras tapa kun on niin sanotusti pakko. Koulussa ei ole pakko.

Toisaalta Jacobin suomen kielen oppiminen sosiaalisten tilanteiden kautta jäi varsin heikoksi, vaikka hänellä oli siihen varsin hyvät teoreettiset edellytykset. Kielenkäytön sosiaaliset prosessit tapahtuvatkin juuri sosiaalisen kanssakäymisen kautta, vaikka kieli itsessään olisikin vain merkkijärjestelmä (Kramsch 2009: 133–134). Kaisa itse olisi omasta mielestään oppinut parhaiten juuri työskentelemällä tai opiskelemalla ulkomailta, mutta Jacobin tapauksessa näin ei hänen mukaansa käynyt. Jacobin tilanteessa oppimisen esteenä olivat todennäköisesti molemminpuoliset odotukset ja käsitykset. Jacob asetti työnteon kielenoppimisen edelle, ja lisäksi hän tiesi koko ajan Suomen vierailunsa jäävän suhteellisen lyhyeksi. Toisaalta hänen kollegoidensa asenne oli se, että suomen kielen puhuminen hänen kuullensa on epäkohteliasta, eivätkä he halunneet tuputtaa kieltä hänelle. Toisaalta myös he tiesivät alusta alkaen Jacobin oleskeluajan Suomessa lyhyeksi.

Kaisa oli tietoinen siitä, että Jacob ei käynyt Suomessa ollessaan suomen kielen kursseilla eikä saanut muutakaan formaalia kielikoulutusta. Hän kuitenkin oppi joitakin sanoja ja fraaseja suomea täällä ollessaan, joten voidaan katsoa, että oppiminen on tapahtunut pääasiassa sosiaalisesti. Toisaalta Kaisakin totesi, että hän olisi kyllä voinut halutessaan oppia suomea paljon enemmänkin. Kaisan mielestä tämä johtui pääasiassa ajan puutteesta sekä siitä, ettei hänellä ollut missään vaiheessa tarkoitusta jäädä Suomeen pidemmäksi aikaa saati pysyvästi, mikä varmasti vaikutti motivaatioon oppia kieltä. Kaisan mukaan on myös ymmärrettävää, että kun ihminen muuttaa vieraaseen maahan, vaikka vain vähäksikin aikaa, ja samalla siirtyy uuteen työpaikkaan, ei sen jälkeen välttämättä jää voimia vieraan kielen teoreettiseen opiskeluun työpäivän jälkeen. Pysyvä maahanmuutto luo myös enemmän paineita selviytyä arjessa paikallisella kielellä.

Kaisa: Ihan varmasti. Koska siinä tulee taas just se semmonen niin sanotusti se pakko, et jos ajattelis omalle kohalleen niin todellakin haluaisin keskustella ja oppia ja kysellä nimenomaan siellä arjessa.

Jacobin kohdalle tilanne ei ollut tällainen, vaan hän tiesi olevansa Suomessa vain lyhyen aikaa, eikä hänellä ollut aikomusta myöskään myöhemmin palata Suomeen. Tilanne olisi ehkä ollut toinen, jos hänen olisi ollut tarkoitus viettää Suomessa vuosia.

4.2.7. Käsitteitä suomen kielen koulutuksen tarpeesta

Kaisa pitää kokemuksensa perusteella työperusteisten maahanmuuttajien suomen kielen koulutusta erittäin tarpeellisena. Hänen mielestään tärkeää on se, että maahanmuuttajat saisivat kielikoulutusta heti Suomeen tulonsa jälkeen, jotta maassa olisi helpompi selvi- tä päivittäisestä elämästä. Kaisan mielestä valtio on ensisijaisesti se taho, jonka kieli- koulutus pitäisi kustantaa. Toisaalta hän on myös sitä mieltä, että jos yritys hankkii ul- komaista työvoimaa, sen pitäisi tarjota maahanmuuttajille myös suomen kielen koulu- tusta tai vähintäänkin kannustaa siihen.

Kaisan mielestä Jacobin Suomessa viettämä ajanjakso olisi ollut suomenkielisille työtovereille helpompi, jos Jacobilla olisi ollut edes auttava suomen kielen taito.

Kaisa: Kyllä varmasti. Koska itsellekin sen englannin kielen tuli välillä sillai et- tä, että piti sanoa hänelle että odota, mites mun nyt täytyy tää sanoa? Et niinku että tottakai se ois ollu helpompi et ois voinu käyttää niitä suomen (...) ees autta- vina sanoina, ois voinu luottaa et hän jonku perussanaston ni niinkun tietää mut- ta, tai, tai, edes sitten siihen työhön liittyvää sanastoo.

Kaisan vastauksesta ilmenee tietynlainen ristiriita. Hän pitää suomen kielen puhumista Jacobin kuullen epäkohteliaana, mutta toisaalta hänen mielestään tilanne olisi ollut mo- nelta osin helpompi, jos Jacob olisi osannut suomea edes vähän. Maahanmuuttajan suomen kielen osaaminen nähtäisiin siis helpotuksena, mutta toisaalta sitä ei uskalleta edes sanoa ääneen, koska oltaisiin epäkohteliaita!

5. TULOSTEN KOONTI JA TARKASTELU

Tässä luvussa tarkastellaan tutkielman päätuloksia. Tuloksia tarkastellaan kolmesta näkökulmasta: kielitaidon, kohteliaisuuden ja roolien sekä kielitaidon vaikutusten kautta.

5.1. Suomen kielen taito ja sen tarve

Tutkielmasta kävi ilmi, että haastatelluilla maahanmuuttajilla oli enemmän kielitaitoa kuin mitä he itse tai heidän suomenkieliset työtoverinsa olettavat. Maahanmuuttajat väheksyivät omaa kielitaitoaan tai sanoivat jopa, etteivät osaa suomea lainkaan, kun kielitaitoa todellisuudessa oli vähintäänkin yksittäisten sanojen ja fraasien tasolla, toisilla paljon enemmän.

Maahanmuuttajat olivat kuitenkin arkoja käyttämään suomen kieltä sekä tekemään aloitetta suomenkielisestä keskustelusta. Tämä saattoi johtua muun muassa siitä, että syntyperäinen kielenpuhuja saatetaan kokea erityisen kriittiseksi kielen suhteen (Sjöberg 2004: 139). Tästä johtuen suomenkieliset työtoverit taas olettivat, että maahanmuuttajat eivät osanneet suomea juuri lainkaan, koska he eivät kuulleet heidän käyttävän sitä. Aloite suomen kielen käyttöön työyhteisössä olisi selvästi tarvittu, mutta kumpikin osapuoli odotti aloitetta toiselta. Kielitaitoa siis on, mutta sitä ei käytetä ja näin ollen se jää näkymättömiin työyhteisöissä.

Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat tarvitsisivat eniten sellaista kielitaitoa, jota voisivat hyödyntää vapaa-ajalla ja työpaikan sosiaalisissa tilanteissa, jotta pystyisivät kunnolla integroitumaan suomalaiseen yhteisöön. Sitä kautta myös työssä viihtyminen ja työhön sitoutuminen paranisivat. Sen sijaan maahanmuuttajat eivät niinkään kaipaa työssä tarvittavaa sanastoa. Suomen kielen taidon pitäisi olla erittäin hyvä, jotta sitä voisi sujuvasti käyttää työkielenä, ja varsinkin englanninkielisessä työyhteisössä työasiat hoidettiin yleensä englanniksi maahanmuuttajista riippumatta.

Maahanmuuttajat oppivat työpaikoilla ilman formaalia kielikoulutusta lähinnä yksittäisiä sanoja ja fraaseja. Maahanmuuttajien asenne suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan on periaatteessa positiivinen, mutta he eivät pidä suomen kielen oppimista välttämättömänä. Myös työtovereiden asenne oli samankaltainen; hekin olivat sitä mieltä, että Suomessa kyllä pärjää ilman suomen kielen taitoa.

Työperusteisten maahanmuuttajien ongelma on usein ajan puute. Työaikaa saa harvoin käyttää suomen kielen opiskeluun, eikä energiaan siihen välttämättä riitä työ-

ajan ulkopuolella. Suomen kielen taitoa olisivatkin vaatineet lähinnä sosiaaliset tilanteet työpaikalla ja vapaa-ajalla. Työasiat oli molemmissa työyhteisössä helpointa hoitaa englanniksi, mutta esimerkiksi kahvitunneilla puheenaiheet olivat yleisempiä, ja varsinkin suomenkielisessä työympäristössä kieli vaihtui herkästi suomeksi. Vaikka virallisesti työkielenä olisikin englantia, on epävirallinen kieli silti käytännössä suomi, ja ilman kielitaitoa maahanmuuttaja jää helposti ulkopuoliseksi (Pöyhönen ym. 2010: 101). Työn ulkopuolisiin ihmisiin tutustuminen ilman kielitaitoa oli maahanmuuttajille vaikeaa. Toisaalta suomalaisten hyvä kielitaito ja halukkuus puhua englantia saa osan maahanmuuttajista kokemaan, että Suomessa pärjää liiankin hyvin englannilla. Näin ollen suomen kielen oppimiseen ei ole riittävästi motivaatiota.

Sillä, oliko työyhteisön työkielenä suomi vai englanti, oli hyvin vähän vaikutusta maahanmuuttajien suomen kielen oppimiseen. Ero näkyi lähinnä siinä, että suomenkielisessä työyhteisössä kieli vaihtui herkemmin suomeksi kahvi- ja ruokatunneilla, kun taas englanninkielisessä työympäristössä pitäydettiin tiukasti englannin kielessä, jos yksikin maahanmuuttaja oli läsnä. Suomenkielisessä työyhteisössä työtovereiden englanninkielen taito oli myös hieman heikompi kuin englantia työkielenään käyttävässä työyhteisössä, mikä johti jopa kanssakäymisen välttämiseen maahanmuuttajien kanssa. Maahanmuuttajien auttavakin suomen kielen taito olisi saattanut toimia jäänmurtajana, jos heidän kanssaan olisi voinut kommunikoida edes hieman suomeksi.

5.2. Kohteliaisuus ja roolit

Tutkimus osoitti, että työpaikoilla on kyllä tilaisuuksia suomen kielen sosiaaliseen oppimiseen, mutta niitä ei useinkaan käytetä. Syitä tähän ovat muun muassa molemminpuolinen kohteliaisuus ja varovaisuus. Lisäksi sen enempää opettajan kuin oppilaankaan roolia ollaan varovaisia ottamaan.

Käyttäytymissäännöt ovat erilaisia eri kulttuureissa. Ne ovat myös usein syynä erilaisten etnisten ryhmien väärinkäsityksiin. Yleisesti ottaen positiivista kohteliaisuutta on kuitenkin esimerkiksi osoittaa kiinnostusta toista ihmistä kohtaan, olla vieraanvarainen ja osoittaa kiitollisuutta. (Eurooppalainen viitekehys 2001: 168–169.) Kohteliaisuus on kuitenkin myös laajempi kokonaisuus ja käsittää paljon muutakin kuin vain sääntöjen ja fraasien hallitsemisen. Kohteliaisuuden pyrkimyksenä on usein välttää konflikteja ja edistää sujuvaa yhteistyötä. (Leiwo ym. 1992: 41.)

Tässä tutkimuksessa esiintyvä kohteliaisuus on luonteeltaan hieman normaalia mutkikkaampaa. Kohteliaisuusongelmat liittyvät siihen, voiko työtoverille ryhtyä opettamaan kieltä tai korjata hänen kielenkäyttöään. Entä voiko työtoverin aikaa käyttää siihen, että pyytää häneltä kieliopillista apua? Vertaisopetus jäi sekä suomenkielisessä että englanninkielisessä työyhteisössä vähäiseksi. Varovaisuutta ilmeni molemmin puolin. Suomenkielisessä työympäristössä kontaktia maahanmuuttajien kanssa jopa välteltiin, ja englanninkielisessä työympäristössä pitäydettiin englannin kielessä.

Kohteliaisuuskäytännöt ovatkin yksi hankalimmista asioista monikulttuurisilla työpaikoilla. Sinuttelun ja teitittelyn välisen rajan hahmottaminen sekä hierarkkisuuheen suhtautuminen ovat osoittautuneet haasteiksi. Monikulttuurisuuden ymmärtäminen on kuitenkin kannattavaa, sillä se lisää yrityksen vetovoimaa kansainvälisillä työmarkkinoilla. (Pitkänen 2007:44.)

Haastateltujen maahanmuuttajien kohdalla kohteliaisuus tuntui olevan kielenoppimista ehkäisevä tekijä. Suomenkieliset eivät halunneet käyttää omaa äidinkieltään liikaa, jotta sitä ei koettaisi kielen tyrkyttämiseksi. He myös itse tuntuivat pitävän suomen kielen oppimista toisarvoisena asiana. Maahanmuuttajat taas olisivat toivoneet, että heille olisi puhuttu enemmän suomea ja että heidän virheitään olisi korjattu, sillä se olisi ollut helppo ja luonteva tapa oppia kieltä.

Maahanmuuttajien suomen kielen käytön korjaamisen kynnyks oli korkea. Suomenkieliset kollegat ajattelivat korjaamisen olevan epäkohteliasta ja he varoivat asettumista opettajan rooliin. Tuloksista kuitenkin käy ilmi, että maahanmuuttajat eivät olisi pahastuneet korjaamisesta, vaan he olisivat päinvastoin pitäneet sitä hyvänä ja helppona tapana oppia kieltä. Toisaalta heidän eivät erikseen pyytäneet työtovereita korjaamaan kieltään tai sitä, että heille olisi puhuttu enemmän suomea. Molemmat osapuolet odottivat ikään kuin toisen tekevän aloitteen.

Syntyperäiset suomenpuhujat pyrkivät selkeyttämään omaa puhettaan, kun he puhuvat maahanmuuttajien kanssa. Puhumalla hitaasti ja ääntämälle selkeästi he ajattelivat maahanmuuttajien ymmärtävän heitä paremmin. Tätä kutsutaan *foreigner talk* –puheeksi (Suni 1993: 110).

Tutkimus osoitti, että maahanmuuttajien suomenkieliset työtoverit olivat vastahakoisia ottamaan opettajan roolia itselleen, kun kysymys oli työtovereiden välisestä kanssakäymisestä. Maahanmuuttajat taas eivät helposti astuneet oppilaan rooliin pyytämään apua ja kysymään neuvoja suomen kielen kanssa. Tämä liittyi osaltaan kohteliaisuusky-symykseen: ei haluta vaivata muita. Toisaalta alta paistoi suomenkielisten asenne omaa

äidinkieltään kohtaan: ei oletetakaan, että maahanmuuttajien pitäisi osata suomea, koska täällä pärjää niin hyvin englannilla.

Syntyperäiset suomenkieliset pitivät isona hyötynä työskentelyä maahanmuuttajien kanssa siinä mielessä, että heidän oma englannin kielen taitonsa kehittyi. Kuitenkaan he eivät ajatelleet, että olisivat itse voineet juurikaan olla apuna maahanmuuttajien suomen kielen oppimisessa. Tässä näkyy selvä ristiriita, mutta toisaalta maahanmuuttajien suomen kielen taito ja suomenkielisten työtovereiden englanninkielen taito eivät olleet verrattavissa toisiinsa, sillä kaikki suomenkieliset puhuivat etenkin englantia työkielenään käyttävässä yrityksessä sujuvaa englantia.

Työnantajaosapuolet eivät olleet ottaneet kantaa maahanmuuttajien suomen kielen oppimiseen, mutta jonkinlainen roolien jako olisi hyvinkin saattanut selkeyttää tilannetta. Selkeä ohjeistus siitä, saako työaika käyttää maahanmuuttajien suomen kielen taidon edistämiseen ja kuinka paljon, olisi todennäköisesti antanut molemmille osapuolille rohkeutta käyttää suomen kieltä enemmän. Myös kielikoulutuksen tarjoaminen olisi ollut työnantajalta selkeä kannanotto.

Kielikoulutuksen tarpeellisuutta voisi perustella muun muassa sillä, että vaikka työntekijä yleensä hoitaakin vaadittavansa rahallista palkkaa vastaan, todellinen sitoutuminen työhön tapahtuu vasta työyhteisöön samaistumisen kautta. Tällöin työyhteisön arvot koetaan yhteisiksi ja tärkeiksi. (Tiuraniemi 1993: 75.) Voiko todellista sitoutumista siis tapahtua, jos muun työyhteisön äidinkieli on maahanmuuttajalle vieras? Valitettavasti työperusteisten maahanmuuttajien kieli- tai kotoutumiskoulutus ei kuitenkaan ole varsinaisesti kenenkään vastuulla (Pöyhönen ym. 2010: 101).

5.3. Kielitaidon vaikutus maahanmuuttajien elämään

Tähän tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajat vaikuttivat viihtyvän työssään hyvin. He myös kokivat olevansa tasavertaisia työtovereita suhteessa suomenkielisiin kollegoihinsa. Samoin asiaan suhtautuivat myös suomenkieliset työtoverit. He arvostivat maahanmuuttajien ammattitaitoa sekä heidän hyvää englannin kielen osaamistaan.

Työasiat sekä suomenkielisessä että englanninkielisessä työyhteisössä hoidettiin englanniksi. Ero tulikin esiin lähinnä kahvi- ja ruokatunneilla sekä vapaa-ajalla, jolloin suomenkielisessä työyhteisössä kieli vaihtui herkästi suomeksi, vaikka maahanmuuttaja olisi ollut paikalla. Nämä olivatkin tilanteita, jolloin maahanmuuttajat jäivät jossain määrin ulkopuolisiksi, koska he eivät pystyneet osallistumaan suomenkieliseen keskus-

teluun eivätkä juuri edes ymmärtäneet sitä. Puhe onkin väline sosiaalisten kontaktien luomiseen ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa (Alanen 2002: 211).

Myös sosiaalisten suhteiden luonti työyhteisön ulkopuolisiin ihmisiin oli maahanmuuttajille vaikeaa. Dialogisuus määrittelee kielen vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen välineeksi (Lähtenmäki 2002: 188), ja tämän tutkimuksen maahanmuuttajilta tämä väline puuttui. Monille maahanmuuttajista työtoverit olivat ainoita sosiaalisia suhteita niin työssä kuin vapaa-ajallakin. Monet heistä viettivät viikonloput yksin tai tapasivat korkeintaan muita maahanmuuttajia. Myös kynnys lähteä erilaisiin sosiaalisiin tapahtumiin ja tilanteisiin vapaa-ajalla oli korkea. Tässä ilmenee se, miten puuttuva kielitaito vaikutti heidän elämäänsä, ehkä jopa enemmän kuin he itsekään tiedostivat. Heidän elämänsä oli melko työorientoitunutta, ja koska työskentely sujui ilman suomen kielen taitoa, siihen ei kiinnitetty riittävästi huomiota.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa selvitettiin työperusteisten maahanmuuttajien suomen kielen sosiaalista oppimista työyhteisössä. Mitä kielestä opitaan ja kuinka paljon ilman formaalia kielenopetusta? Millainen on työtovereiden rooli maahanmuuttajien kielenoppimisessa? Entä millaisia ovat maahanmuuttajien asenteet suomen kielen oppimista kohtaan? Lisäksi haluttiin selvittää, vaikuttaako suomen kielen taidon puutteellisuus työssä viihtymiseen sekä elämiseen Suomessa ylipäätään.

Tutkimuksessa verrattiin toisiinsa englanninkielistä ja suomenkielistä työyhteisöä. Vaikka ihminen oppiikin sosiaalisessa ympäristössä aina väistämättä kieltä ainakin jonkin verran (Aro 2009: 41), suomen kielen oppiminen jäi kuitenkin molemmissa työyhteisöissä lähinnä tervehdysten ja lyhyiden, jokapäiväisten fraasien tasolle. Muuta oppimista ohjasivat affordanssit (van Lier 1996:12) oppijoiden omien mielenkiinnon kohteiden mukaan. Vaikka kielitaidon puute ei vaikuttanut työntekoon, maahanmuuttajat jäivät silti usein ulkopuolisiksi esimerkiksi kahvipöytäkeskusteluissa etenkin suomenkielisessä työyhteisössä. Molemmissa työyhteisöissä se ilmeni myös kontaktien ja sosiaalisen elämän vähyytenä työn ulkopuolella. Kielitaito nähdäänkin avaimena sosiaaliseen elämään ja yhteisön jäsenyyteen, ilman kielitaitoa jää helposti ulkopuolelle (Suni 2008: 193).

Toisaalta yksi tutkimuksen päätuloksista oli se, että maahanmuuttajilla oli loppujen lopuksi paljon enemmän suomen kielen taitoa kuin he itse tai heidän työtoverinsa olettivat. Maahanmuuttajat kuitenkin arastelivat suomen kielen käyttöä, koska he eivät ajatelleet osaavansa sitä riittävän hyvin, ja tästä syystä työtoverit taas olettivat kielitaidon vähäisemmäksi kuin mitä se todellisuudessa oli. Tämä johti siihen, että suomen kielen käyttö jäi hyvin vähäiseksi, mikä taas johti siihen, etteivät maahanmuuttajat saaneet riittävästi tilaisuuksia oppia lisää kieltä.

Työtoverit eivät nähneet itsellään olevan juuri minkäänlaista roolia maahanmuuttajien suomen kielen oppimisessa. He eivät halunneet itse asettua opettajiksi, eivätkä toisaalta maahanmuuttajatkään rohjenneet juuri käyttää tilaisuuksia kysyä heiltä kieliasioita. Työtoverit eivät katsoneet, että olisi ollut heidän asiansa opettaa maahanmuuttajille suomea, vaan he olivat sitä mieltä, että koulutusta on halukkaille kyllä tarjolla. Kuitenkin he sitä vastoin näkivät, että maahanmuuttajilla oli iso osa heidän oman englannin kielen taitonsa parantamisessa. Keskustelu maahanmuuttajien kanssa kehitti heidän eng-

lannin kielen taitoaan, vaikka varsinaisesti minkäänlaisesta opetuksesta ei ollutkaan kyse.

Maahanmuuttajien asenteet suomen kieltä ja sen oppimista kohtaan olivat periaatteessa positiiviset, mutta he olivat myös sitä mieltä, että Suomessa pärjää melkein liiankin hyvin ilman suomen kielen taitoa. Työssään he eivät suomea tarvitse ja työn ulkopuolella löytyi aina joku, joka osasi englantia ja pystyi tarvittaessa auttamaan. He olisivat kuitenkin olleet halukkaita oppimaan suomea, mutta heillä oli korkea kynnys pyytää työtovereiden apua kieliasioissa.

Työasiat hoidettiin molemmissa työyhteisöissä englanniksi. Suomen kielen taidon puutteellisuus näkyikin lähinnä sosiaalisen elämän laatuina. Monilla maahanmuuttajista työtoverit olivat lähes ainoita sosiaalisia suhteita Suomessa, eivätkä he pitäneet uusien suhteiden luomista suomenkielisiin henkilöihin helppona. Heillä ei ollut voimakkaita ulkopuolisuuden tunteita, mutta monet heistä viettivät viikonloput yksin ja työ muodosti muutenkin elämän keskipisteen.

Tutkimuksesta kävi ilmi, että työkieli vaikuttaa lähinnä siihen, kuinka herkästi suomen kieli vaihdetaan Englantiin maahanmuuttajan läsnä ollessa, mutta sillä ei ollut merkitystä suomen kielen taidon kehittymisen kannalta. Kun työkieli on Englanti, työntekijöiden Englannin kielen taito on lähtökohtaisesti hyvä ja sen käyttö luontevaa. Työntekijät ehkä kokevat työnantajan velvoittavan heidät puhumaan Englantia maahanmuuttajien kanssa, eli ajatellaan, ettei maahanmuuttajien tarvitse osata suomea. Suomenkielisessä työympäristössä taas on tutkimuksen esimerkkitapausten perusteella suurempi kynnys keskustella Englanniksi. Tällöin työntekijät ovat ehkä epävarmempia omasta kielitaidostaan, kun Englannin kieltä käytetään työssä vain harvoin. He eivät myöskään tunne samalla tavoin painetta puhua Englantia, vaan kokevat suomen kielen riittävän, kun suomenkielisessä yrityksessä työskennellään.

Työkielellä ei ollut suurta merkitystä sen suhteen, kuinka työtoverit tukivat maahanmuuttajaa suomen kielen opettelussa. Molemmissa työympäristöissä suomen kielen ”kaveri-opetus” ja kielenkäytön tietoinen korjaus jäivät hyvin vähäisiksi. Sosiokulttuurisuuden määrittelemää oppimista toisten tuella (Suni 2008: 29-30) ei siis juurikaan päässyt tapahtumaan, vaikka tilaisuuksia olisi ollut. Syynä oli pääasiassa se, että suomen kielen käyttö koettiin molemmin puolin vaivalloiseksi. Toinen syy oli molemminpuolinen liiallinen kohteliaisuus: maahanmuuttajat eivät halunneet tuhlata suomenkielisten työaikaan yrittämällä selvittää asiaa suomeksi, eivätkä suomea äidinkielenään puhuvat halunneet ”tyrkyttää” suomen kieltä maahanmuuttajille tai asettua opettajan rooliin.

Eri kulttuurien väliset kohteliaisuuskysymykset ovatkin usein ongelmallisia. Tietoisuus toisen kulttuurin sosiaalisesta välimatkasta saattaisi ehkäistä tilanteita, joissa kohteliaisuudesta on lähinnä haittaa kielenoppimisen kannalta. (Muikku-Werner 1993: 100.) Maahanmuuttajat olisivat kuitenkin nimenomaan toivoneet opettamista ja korjaamista sekä sitä, että suomen kieltä olisi ylipäättään käytetty heidän kanssaan enemmän. Puolin ja toisin tunnuttiin myös varovan mahdollista työajan väärinkäyttöä. Tätä voidaan pitää myös negatiivisena kohteliaisuutena: ei haluta tunkeutua toisen alueelle (Leiwo ym. 1992: 42).

Suomessa näyttäisi olevan täysin mahdollista työskennellä IT-alalla niin englannin- kuin suomenkielisessäkin työyhteisössä ainakin lyhytaikaisesti ilman suomen kielen taitoa. Suomen kielen osaaminen tai osaamattomuus vaikuttaakin lähinnä vapaa-aikaan ja ihmissuhteisiin sekä mahdollisesti siihen, jääääkö maahan pysyvästi vai ei. Kielen ja kulttuurin tuntemus lisää viihtyvyyttä niin työssä kuin vapaa-ajallakin.

Toisaalta voidaan kysyä, kuinka hyvin Suomi pärjää kilpailussa korkealaatuisesta ulkomaisesta työvoimasta muita länsimaita vastaan. Useisiin muihin kehittyneisiin maihin verrattuna Suomessa on korkea veroaste, suhteellisen pieni ostovoima sekä pitkät ja kylmät talvet. Työpaikan on siis itsessään oltava melkoisen hyvä, jotta se saa maahanmuuttajan jäämään tänne pysyvästi. Toisaalta vakiintuneet yhteiskuntaolot, pienehköt tuloerot ja puhdas luonto voivat houkutella. Muita sitouttavia tekijöitä ovat esimerkiksi rento työkulttuuri, hierarkian puuttuminen ja yksilön kunnioittaminen. Lisäksi ulkomalaiset arvostavat suomalaista perheystävällistä työkulttuuria, eli pitkiä lomia ja lyhyehköjä työpäiviä. Suomalainen työkulttuuri on myös monia muita maita vähemmän kilpailuhenkinen. (Forsander & Raunio 2005: 50.) Nykyään Suomi on kuitenkin monille työperusteisille maahanmuuttajille vain välipysäkki, josta haetaan työkokemusta ja nostetta uralle ennen todellista huipputyöpaikkaa jossakin toisessa maassa. Jääminen ei ole kiinnostavaa ilman etenemismahdollisuuksia, eivätkä etenemismahdollisuudet ole kummoiset ilman suomen kielen taitoa.

Siirtyminen vieraaseen maahan ja vieraan kulttuurin keskelle on aina iso asia ihmisen elämässä. Paljon matkustaneelle ja suunnilleen samanlaisesta kulttuurista kotoisin olevalle se ei silti ole aivan niin suuri muutos kuin ensimmäistä kertaa kotimaansa ulkopuolella olevalle, toiselta puolelta maailmaa Suomeen tulleelle henkilölle. Tämä on hyvä huomioida maahanmuuttajia rekrytoitaessa ja työpaikalla perehdytettäessä heitä työhön.

Suomen kielen sosiaalinen oppiminen todennäköisesti hidastuu ja vaikeutuu, jos työpaikalla käytetään työkielenä englantia, mutta suomenkielinenkin työyhteisö ei sitä

edistä, elleivät molemmat osapuolet ole asian suhteen aktiivisia. Suomenkielisessä ympäristössä suomen kieltä kuitenkin edes kuulee ympärillään enemmän. Maahanmuuttajan olisi hyvä osata paikallista kieltä edes auttavasti, sillä silloin hänen on helpompi luoda sosiaalisia kontakteja suomea äidinkielenään puhuviin myös työpaikan ulkopuolella ja vapaa-ajan laatu paranee. Sitä kautta paranee myös maassa viihtyminen ylipäättään ja se saattaa vaikuttaa myös siihen, kuinka pitkäksi aikaa Suomeen jäädyään. Esimerkiksi Heikkilän ja Pikkaraisen tutkimuksessa (2008) osa haastateltavista oli sitä mieltä, että parempi suomen kielen taito lisäisi sen todennäköisyyttä, että he jäisivät Suomeen pysyvästi. Lisäksi sosiaaliset tilanteet syntyperäisten kielenpuhujien kanssa kehittävät kielitaitoa entisestään.

Maahanmuuttajan sosiaaliset kontaktit työpaikan ulkopuolella, toisinaan jopa työpaikan sisällä, saattavat jäädä niukoiksi, jos maahanmuuttaja ei osaa suomen kieltä. Työtoverit eivät välttämättä muutenkaan halua viettää vapaa-aikaansa yhdessä ja englannin kielen käyttö vapaa-ajalla saattaa tuntua raskaalta. Tällöin maahanmuuttajalle ei välttämättä muodostu kovinkaan paljon sosiaalista elämää työpaikan ulkopuolelle ja työtoverit ovat ehkä ainoita ihmissuhteita Suomessa. Suomenkieliset vapaa-ajan verkostot kuitenkin tutkimusten mukaan tukisivat työssä jaksamista (Pöyhönen ym. 2010: 101). Suomen kielen käyttö saattaa jäädä vähäiseksi myös siitä syystä, että lähes kaikissa virastoissa, toimistoissa ja kaupoissa on aina joku, joka osaa englantia, eikä suomen kieltä käytännössä välttämättä tarvitse.

Toisenlainen tilanne on niillä, joilla on suomenkielisiä ystäviä työpaikan ulkopuolella. Silloin suomenkielisiä sanoja tulee enemmän vastaan, katsotaan ehkä suomenkielisiä televisio-ohjelmia ja luetaan suomalaisia lehtiä. Onnekkain tilanne on niillä, joiden suomenkieliset ystävät ovat kiinnostuneita opettamaan maahanmuuttajille suomea, sekä tietysti niillä, joilla on suomenkielinen puoliso. Näin ei valitettavasti ollut kenelläkään haastateltavista.

Tutkimustulosten valossa syntyi vaikutelma, ettei haastattelemini maahanmuuttajien sopeutumista suomalaiseen yhteisöön ainakaan työnantajan puolelta ollut varsinaisesti edesautettu. Yhteinen kieli on yhteenkuuluvuutta vahvistava tekijä, mutta ponnistelut sen saavuttamiseksi vaativat positiivisen kehotuksen esimiestasolta sekä selkeät ohjeet siitä, miten työntekijöiden oletetaan toimivan ja suhtautuvan kielenkäyttöön maahanmuuttajien kanssa.

Verrattuna vieraan kielen oppimiseen, toista kieltä tarvitsee yleensä jatkuvasti jokapäiväisessä elämässä (Nissilä ym. 2006: 56). Suomessa tilanne on hieman toinen, sillä täällä osataan yleisesti englantia, mutta vaikka englannin kielellä vielä saisikin asiansa

hoidettua, jää väkisinkin paikallisen kulttuurin ja sosiaalisen elämän ulkopuolelle. Aikuisilla työperusteisilla maahanmuuttajilla on yleensä vahvuutenaan voimakas motivaatio oppia suomen kieltä. Motivaatio ja asenteet opittavaa kieltä ja kulttuuria kohtaan vaikuttavat oppimiseen (Sajavaara 1999: 92) ja kun eletään maassa, jossa suomea kuulee kaiken aikaa ympärillään, oppimiselle on olemassa sekä selkeä tarve että riittävät edellytykset. Tässä tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, että työperusteiset maahanmuuttajat eivät aina opi suomen kieltä muutamia sanoja tai fraaseja enempiä, sillä riittävän voimakasta tarvetta kielen oppimiselle ei ollut.

Työpaikan luonne ja ilmapiiri muuttuvat, kun yhteisössä on ei-äidinkielenään suomea puhuva henkilö. On mietittävä enemmän kielivalintoja ja itsensä ilmaisemista. On käytettävä englantia ainakin työasioiden yhteydessä, ja epävarmuus omasta kielitaidosta saattaa luoda jännitteitä puolin ja toisin.

Kun on puhutaan toisen kielen käytöstä työyhteisössä, asiaa helpottavat usein rutiinit. Aamu alkaa tervehdyksillä, palaverissa toistuvat usein tietyt, työhön liittyvät sanat ja töistä lähtiessä käytetään usein samoja fraaseja. Konteksti siis helpottaa asian ymmärtämistä. Maahanmuuttajien suomen kielen oppiminen työyhteisössä näyttikin jäävän näiden fraasien ja tervehdysten tasolle. Muut yksittäiset sanat ja lauseet joita opittiin, olivat maahanmuuttajien oman mielenkiinnon tulosta.

Ongelmallisimpia tilanteita maahanmuuttajan kannalta saattavat olla kahvipöytäkeskustelut, joissa keskustelu on yleensä vapautunutta ja keskustelun aihe voi olla melkein mikä tahansa. Oliver mainitsikin haastattelussa, että häneltä vaaditaan vahvaa keskittymistä, jotta hän pystyy edes osittain seuraamaan keskustelua kahvi- ja ruokatunneilla. Toisaalta juuri nämä tilanteet ovat ehkä otollisimpia opettaa maahanmuuttajalle joidakin uusia sanoja tai fraaseja. Maahanmuuttaja saattaa myös itse rohkaistua kysymään oudolta kuulostavan sanan merkitystä, kun hän ei silloin koe häiritsevänsä kenenkään työntekoa. Näissä sosiaalisissa tilanteissa käytettävä kieli näyttäisi riippuvan vähintään jossain määrin yrityksen virallisesta työkielestä, mutta etenkin suomenkielisillä työpaikoilla tämänkaltaiset tilanteet vaativat suomen kielen taitoa.

Maahanmuuttajien työtoverit pyrkivät muuttamaan puhetapaansa keskustellessaan maahanmuuttajien kanssa. Tällöin oli tavallista käyttää lyhyitä ja yksinkertaisia lauseita sekä artikuloida selkeästi. Kun suomen kieleen pääsee hieman kiinni, alkavat yksittäiset sanat erottua normaalistakin puheesta. Lähes kaikki syntyperäiset suomenkieliset haastateltavat olivat tietoisia näistä foreigner talk –puheen piirteistä ja pyrkivät käyttämään niitä omassa puheessaan maahanmuuttajien kanssa.

Usein maahanmuuttajat toivovat äidinkielisten korjaavan virheitä heidän puheestaan, mutta valitettavan usein heidän puheeseensa ei tohdita tai välitetä puuttua. Esimerkiksi työyhteisöissä, joissa puheet kiertävät paljolti samojen asioiden ympärillä ja joissa käytetään usein samoja fraaseja, puheen korjaamisesta olisi maahanmuuttajalle paljon hyötyä. Maahanmuuttajille se olisi helppo ja luonteva tapa oppia kieltä ja parantaa kieli- taidon tarkkuutta.

Suomalaisen työelämän kansainvälistyminen tuo työnantajille monenlaisia, myös kielitaitoon kohdistuvia haasteita. Ensimmäinen haaste on työperusteisten maahanmuuttajien suomen kielen koulutus. Joissakin työpaikoissa tarve suomen kielen osaamiselle on erittäin suuri, toisissa kielitaidolle ei ole välitöntä tarvetta, mutta se lisäisi sosiaalista kanssakäymistä ja siten työssä ja Suomessa viihtymistä. Toinen haaste on syntyperäisten suomalaisten englannin kielitaidon lisääminen ja toisaalta heidän rohkaisemisensa suomen kielen käyttöön niiden kanssa, joille se on toinen kieli. Paitsi englannin kieltä, tarvetta alkaa olla myös muiden, etenkin eurooppalaisten kielten osaamiselle. Monikielisyys lieneekin yksi osaamisen valttikorteista tulevaisuuden työelämässä. Lisäksi on myös tarvetta kulttuurien välisen viestinnän osaamiselle. (Kantelinen & Keränen 2005: 151–153.)

Tutkimustulokset antavat viitteitä, että sellaisessa työympäristössä, jossa teksteissä ja puheissa toistuvat usein samat teemat, saattaisi olla järkevää luoda maahanmuuttajille oma sanakirja, johon on koottu kaikki tärkeimmät ja useimmin käytetyt sanat. Kovin spesifejä sanoja ei aina löydy edes sanakirjasta, mutta työyhteisön sisällä ne ovat yleensä hyvin tiedossa ainakin suomeksi ja englanniksi. Ivan mainitsi käyttäneensä sanakirjaa opetellessaan suomea ja Hans puolestaan oli laatinut ystävänsä kanssa sanalis-toja, joista oli apua kielen oppimisessa.

Maahanmuuttajien ohjaus työpaikalla vaatii erityistä huomiota työnantajalta, jotta maahanmuuttaja sopeutuisi työyhteisöön. Toisaalta myös monikulttuurisen työyhteisön esimiesasemassa olevat tarvitsisivat ohjausta ja koulutusta, sillä he eivät välttämättä osaa entuudestaan edesauttaa maahanmuuttajien sopeutumista tai toimia heidän kanssaan. Erityisesti pientyönantajat tarvitsevat tässä ulkopuolista apua. Koulutus saattaisi myös poistaa tai vähentää työnantajien epävarmuutta maahanmuuttajien palkkaamisessa. (Arajärvi 2009: 102.)

Tämä tutkimus antoi mielenkiintoisia tuloksia suomen kielen sosiaalisesta oppimisesta työyhteisöissä. Tutkimusta rikastutti suomenkielisen ja englanninkielisen työyhteisön vertailu, mutta molemmista olisi ollut hyvä olla yhtä paljon haastateltavia. Tutkimus antoi myös viitteitä siitä, että työperusteiset maahanmuuttajat olisi hyvä saada

jonkinlaisen kielikoulutuksen piiriin, vaikka he eivät työssään suomen kieltä tarvitsisi-
kaan. Kielitaidolla on kuitenkin suuri merkitys yhteiskuntaan integroitumisen suhteen.

Tässä tutkimuksessa verrattiin suomen kielen sosiaalista oppimista suomenkieli-
sessä ja englanninkielisessä työympäristössä. Jatkossa kannattaisi tehdä tutkimusta tästä
aiheesta laajemmalla aineistolla, joka käsittäisi useampia sekä suomenkielisiä että eng-
lanninkielisiä työympäristöjä. Tutkimusta kannattaisi myös laajentaa IT-alan ulkopuo-
lelle.

Lisäksi aineistoon olisi voinut yhdistää jonkinlaisen kielitaitotestin, jolla kielitai-
don tasoa olisi voinut todentaa, ja verrata sitä maahanmuuttajien sekä heidän työtove-
reidensa arvioon maahanmuuttajien kielitaidosta. Tällaisena olisi voinut toimia vaikka-
pa Eurooppalaisen viitekehyksen itsearviointilomake. Mielenkiintoinen olisi myös pi-
demmän aikavälin seurantatutkimus, jossa saataisiin paremmin selville, miten kielitaito
kehittyy esimerkiksi useamman vuoden aikavälillä sosiaalisesti.

LÄHTEET

- Alanen, Riikka 2002: Lev Vygotski: kieli ja ajattelu ihmisen kehityksessä, – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita s. 201-234*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Alanen, Riikka – Dufva, Hannele – Mäntylä, Katja 2006: *Kielen päällä. Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Alusniemi, Sini 2008: Dialogisuus aikuisten oppimisessa – dialogisen oppimistilanteen ulottuvuuksia – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19012/URN_NBN_fi_jyu-200810195815.pdf?sequence=1 15.10.2010
- Arajärvi, Pentti 2009: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Aro, Mari 2009: *Speakers and Doers. Polyphony and agency in children's beliefs about language learning*. Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Bachman, Lyle F 1990: *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford : Oxford University Press
- Dufva, Hannele 1999: Kieli, mieli ja konteksti: Psykologiviestisestä tutkimuksesta dialogiseen kielen psykologiaan. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä s. 11-44*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Dufva, Hannele 2002: Dialogia suomalaisuudesta. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi s. 21-38*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Dufva, Hannele – Isoherranen, Sari – Lähteenmäki, Mika 1996: *Elämää kielen kanssa: arkikäsitteitä kielestä, sen oppimisesta ja opettamisesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Eurooppalainen viitekehys: kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys, 2001, Helsinki: WSOY
- Forsander, Annika – Raunio, Mika 2005: Globalisoituvat työmarkkinat – asiantuntijamaahanmuuttajat Suomessa – Pirkko Pitkänen (toim.), *Kulttuurien välinen työ s. 26-53*. Helsinki: Edita
- Hakamäki, Leena – Lonka, Petra 2000: ”Voidaan yhes kattoo!”: *Scaffolded assistance provided by a teacher in an EFL classroom*. Julkaisematon Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston englannin kielen laitos
- Heikkilä, Elli – Pikkarainen, Maria 2008: *Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Turku: Siirtolaisinstituutti
- Helli-Kaymaz, Rauha – Parvinen, Liisa 2005: *Kielenopetus työpaikalla*, Kuntoutus 2/2005
- Hintikka, Anna-Maija 1994: Suomea paperille. – Minna Suni & Eija Aalto (toim.) *Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen s. 163-174*. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2008: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus
- Huhta, Ari 1997: *Yleiset kielitutkinnot ja kieltenopetus*. Helsinki: Opetushallitus
- Hämälä, Anne 2005: *Maahanmuuttajien suomen kielen opiskelu peruskouluissa*. Kandi -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Härmälä, Marita 2008: Riittääkö Ett ögonblik näytöksi merkonomilta edellytetystä kielitaidosta?: kielitaidon arviointi aikuisten näyttötutkinnoissa. Jyväskylä Studies in Humanities nro: 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Ikonen, Kristiina 1996: Suomi toisena kielenä – opetuksen kehykset. – Nina Rekola (toim.) *Suomi toisena kielenä: maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta s. 7-11*. Helsinki: Opetushallitus
- Kalliokoski, Jyrki 2009: Koodinvaihto ja kielitaito. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat s. 309-330*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Kantelinen, Ritva – Keränen, Sanna 2005: Kulttuurien välinen viestintätaito – ammatillisen osaamisen arkea. – Pirkko Pitkänen (toim.), *Kulttuurien välinen työ s. 151-157*. Helsinki: Edita
- Kohonen, Anssi 2007: *Työperäinen maahanmuutto Euroopan unionissa*. BoF Online nro 13. Helsinki: Suomen Pankki. http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_13_2007_Kohonen.pdf 1.8.2011
- Kovács, Magdolna 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat s. 24-49*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

- Kramsch, Claire 2009: Social discursive constructions of self in L2 learning. James P. Lantolf (toim.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning s. 133-153*. Oxford: Oxford University Press
- Kurhila, Salla 1996: Puhelinkeskustelujen aloituksista ja lopetuksista. – Salla Kurhila (toim.), *Kymmenen tutkielmaa kielen omaksumisesta ja vuorovaikutuksesta s. 127-152*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos
- Kurhila, Salla 2000: – (sivut 361–362) Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö*
- Lantolf, James P. 2009: *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. Oxford: Oxford University Press
- Leiwo, Matti – Luukka, Minna-Riitta – Nikula, Tarja 1992: *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita*. Jyväskylän yliopisto
- Lemke, Jay L. 2002: Language development and identity: Multiple timescales in the social ecology of learning. – Claire Kramsch (toim.), *Language acquisition and language socialization s. 68-87*. London: Continuum
- Lilja, Niina 2010: Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa. Jyväskylä Studies in Humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Long, M.H 1990: *Studies in second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lähteenmäki, Mika 2002: Dialoginen näkökulma kieleen: Mihail Bahtin ja Valentin Volosinov. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita s. 179-200*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Martin, Maisa 1999: Suomi toisena ja vieraana kielenä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä s. 157- 178*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Martin, Maisa 2002: Suomen kielen oppijasta sen käyttäjäksi. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi s. 39-53*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Muikku-Werner, Pirjo 1993: Pragmatiikka ja suomi vieraana kielenä. – Eija Aalto & Minna Suni (toim.), *Kohdekielenä suomi - Näkökulmia opetukseen s. 87-105*. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus
- Niemikorpi, Antero 1999: Erikoiskieli – ammattikieli. Erikois- ja ammattikielten teoriaa ja käytäntöä. <http://lipas.uwasa.fi/hut/tutkimukset/vakki2000/erikoiskielet> 12.12.2010
- Nieminen, Lea 2007: A complex case: a morphosyntactic approach to complexity in early child language. Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Nissilä, Leena 2003: S2-opetuksen didaktiikkaa. – Leena Nissilä, Heidi Vaarala & Maisa Martin (toim.), *Suolla suomea s. 103-114*. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto
- Nissilä, Leena – Vaarala, Heidi – Martin, Maisa 2003: *Suolla suomea. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto
- Osallisena Suomessa – hankkeen väliraportti [http://www.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/1845cd00e958a49fc22577bb00447dab/\\$file/osallisena%20suomessa_valiraportti_solki-1.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/1845cd00e958a49fc22577bb00447dab/$file/osallisena%20suomessa_valiraportti_solki-1.pdf) 15.1.2011
- Pitkänen, Pirkko 2007: Kulttuurien välisen oppimisen haasteita monikulttuurisissa työyhteisöissä. – Kari Kallberg ja Marjo Hallila (toim.), *Osaamisen kohtaaminen – näkökulmia työelämäälähtöiseen koulutukseen s. 42-51*. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu
- Pöyhönen, Sari – Tarnanen, Mirja – Kyllönen, Teija – Vehviläinen, Eeva-Maija – Rynkänen, Tatjana 2009: *Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pöyhönen, Sari – Tarnanen, Mirja – Vehviläinen, Eeva-Maija – Virtanen, Aija – Pihlaja, Lenita 2010: *Osallisena Suomessa: kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus
- Sajavaara, Anu – Salo, Mailis 2007: Työelämän kielitaitotarpeet ja kielikoulutus. – Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta s. 233-249*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Sajavaara, Kari 1994: Äidinkieli vieraan kielen käyttämisen perustana. – Vuokko Eskola & Tuire Lukkarinen (toim.), *Kieli on, sopii sanoa s. 19-28*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto
- Sajavaara, Kari 1999: Toisen kielen oppiminen. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen Marsh (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä s. 73-102*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Sjöberg, Anna 2004: Toimiva kielitaito työelämässä. Kari Sajavaara ja Sauli Takala (toim.), *Kielikoulutus tienhaarassa s. 137-147*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

- Storhammar, Marja-Terttu 1994: *Yleiskielen ja puhekielen suhde ulkomaalaisopettajien opetuspuheessa*. Julkaisematon lisenssiaatintyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos
- Suni, Minna 1993: Oppijan tavoitteena arkikeskustelussa selviytyminen. – Eija Aalto & Minna Suni (toim.), *Kohdekielenä suomi – Näkökulmia opetukseen s. 107-133*. Korkeakoulujen kieli-keskuksen selosteita. Jyväskylä: Korkeakoulujen kieliakeskus
- Suni, Minna 2008: *Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä studies in humanities, = ISSN 1459-4323; 94
- Tanner, Arto 2005: Työvoiman kansainvälisen liikkuvuuden haasteista ja hallinnasta. – Pirkko Pitkänen (toim.), *Kulttuurien välinen työ s. 11-25*. Helsinki: Edita
- Tarnanen, Mirja – Härmälä, Marita – Neittaanmäki, Reeta 2010: *Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot*. – M. Garant & M. Kinnunen (toim.), AFINLA-E: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia nro 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Tiuraniemi, Juhani 1993: Yksilö, ryhmä, organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita. Turku: Turun yliopisto
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi
- van Lier, Leo 1996: Interaction in the language curriculum. Awareness, autonomy & authenticity. London: Longman
- van Lier, Leo 2002: An ecological-semiotic perspective on language and linguistics. – Claire Kramsch (toim.), *Language acquisition and language socialization s. 140-164*. London: Continuum
- Virkkula, Tiina 2008: Työntekijöiden kokemuksia englannista yritysmaailman yhteisenä kielenä. – Sirpa Leppänen, Tarja Nikula & Leila Kääntä (toim.), *Kolmas kotimainen: Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa s. 382-420*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Vygotsky, Lev 1982: *Ajattelu ja kieli*. Helsinki: Weilin + Göös